

Δ. ΓΟΥΔΗ

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΑ ΤΩ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩ ΤΗΣ Μ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΚΛΑΣΣΙΚΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

XIII.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

Ο

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

(II 34-46)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Α. ΠΕΤΡΑΚΟΥ

1921

ΙΑΔ

Δ. ΓΟΥΔΗ

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΑ ΤΩ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩ ΤΗΣ Μ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΚΛΑΣΣΙΚΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

1921

907

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

XIII.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

Ο

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

(II 34-46)

*Βιβλιοθήκη Συνεδρίων
π. Χαρ. Τσερ. Δ. Γουδή*

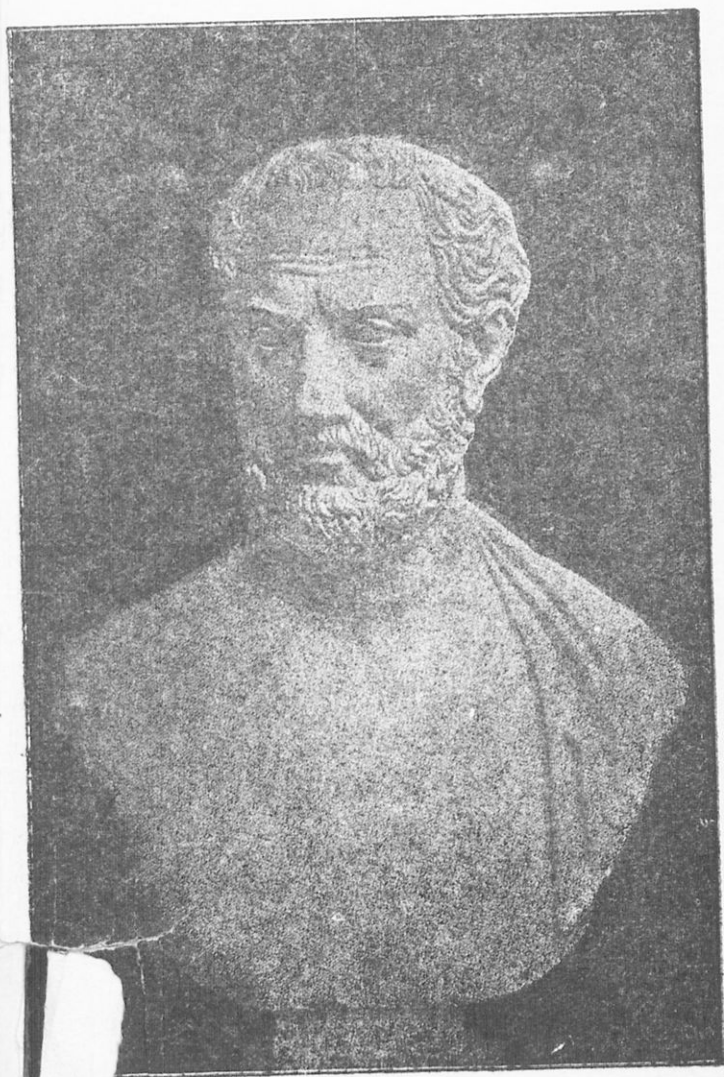

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Α. ΠΕΤΡΑΚΟΥ

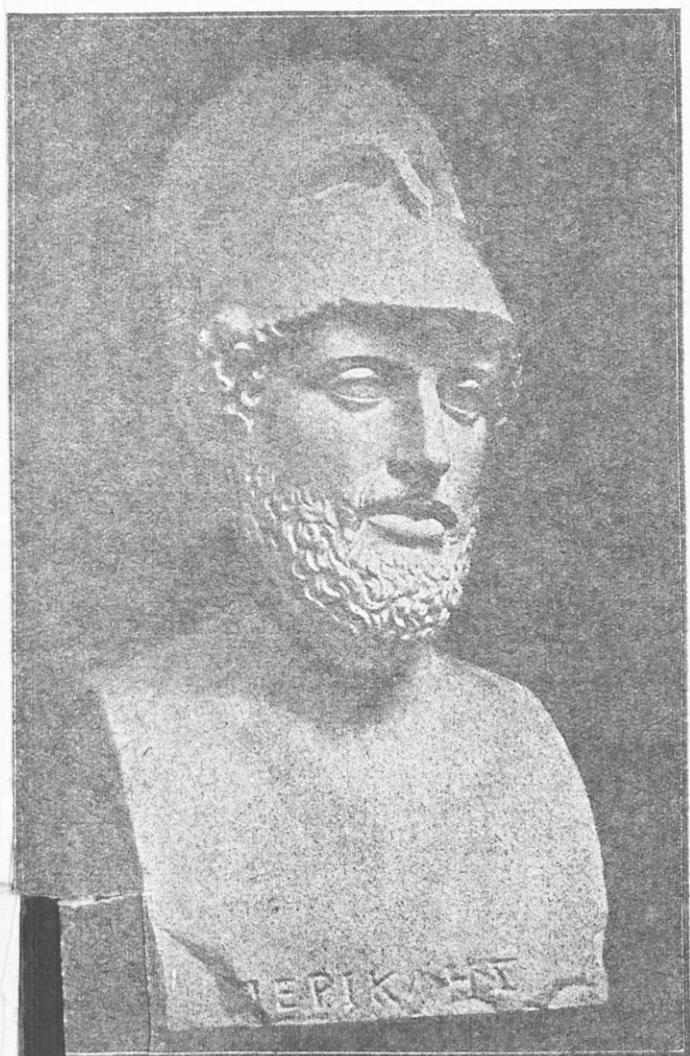
1921

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

Βιβλ. II.

34. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χειμῶνι οἱ Ἀθηναῖοι τῷ πατρίῳ νόμῳ χρώ-
 μενοι δημοσίᾳ ταφᾷ ἐποίησαντο τῶν ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ πρώτων
 ἀποθανόντων τρόπῳ τοιῷδε. | τὰ μὲν ὁσιᾷ προτίθενται τῶν ἀπογενο- 2
 μένων πρότιμα σκηνὴν ποιήσαντες, καὶ ἐπιφέρει τῷ αὐτοῦ ἕκαστος
 ἢ τι βούληται· ἐπειδὴν δὲ ἡ ἐκφορὰ ἢ, λάρνακας κυπαρισσίας ἄγου- 3
 σιν ἄμαξαι φυλῆς ἐκάστης μίαν· ἔνεστι δὲ τὰ ὁσιᾷ ἢς ἕκαστος ἢν
 φυλῆς. μία δὲ κλίνη κενὴ φέρεται ἐστρωμένη τῶν ἀφανῶν, οἳ ἂν μὴ
 εὐρεθῶσιν ἐς ἀναίρεσιν. ξυνεκφέρει δὲ ὁ βουλόμενος καὶ ἀσιῶν καὶ 4
 ξένων, καὶ γυναῖκες πάρεισιν αἱ προσήκουσαι ἐπὶ τὸν τάφον ὀλοφν-
 ρόμεναι. | τιθέασιν οὖν ἐς τὸ δημόσιον σῆμα, ὃ ἐστὶν ἐπὶ τοῦ καλλίστου 5
 προαστίου τῆς πόλεως, καὶ αἰεὶ ἐν αὐτῷ θάπτουσι τοὺς ἐκ τῶν πολέ-
 μων πλὴν γε τοὺς ἐν Μαραθῶνι· ἐκείνων δὲ διαπρεπῆ τὴν ἀρετὴν
 κρίναντες αὐτοῦ καὶ τὸν τάφον ἐποίησαν. | ἐπειδὴν δὲ κρύψωσι γῆ, 6
 ἀνὴρ ἠρημένος ὑπὸ τῆς πόλεως ὅς ἂν γνώμη τε δοκῆ μὴ ἀξύνειτος
 εἶναι καὶ ἀξιόματι προήκη, λέγει ἐπ' αὐτοῖς ἔπαινον τὸν πρόποντα·
 μετὰ δὲ τοῦτο ἀπέρχονται. | ὧδε μὲν θάπτουσι καὶ διὰ παντός τοῦ 7
 πολέμου, ὅποτε ξυμβαίῃ αὐτοῖς, ἐχρῶντο τῷ νόμῳ. | ἐπὶ δ' οὖν τοῖς 8
 λόγοις τοῖσδε Περικλῆς ὁ Σανθίππου ἠρέθη λέγειν, καὶ ἐπειδὴ και-
 μύθανε, προελθὼν ἀπὸ τοῦ σήματος ἐπὶ βῆμα ὑψηλὸν πεποι-
 θειῶσις ἀκούοιτο ὡς ἐπὶ πλεῖστον τοῦ ὀμίλου, ἔλεγε τοιάδε.

35. > Οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἐνθάδε εἰρηκότων ἤδη ἐπαι-
 πρῶν προσθέντα τῷ νόμῳ τὸν λόγον τόνδε, ὡς καλὸν
 τοῖς ἐκ τῶν πολέμων θάπτομένοις ἀγορεύεσθαι αὐτόν. |

ἔμοι δ' ἄρκοῦν ἂν ἐδόκει εἶναι ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργῳ γενο-
 μένων ἔργῳ καὶ δηλοῦσθαι τὰς τιμὰς, οἷα καὶ νῦν περὶ τὸν
 τάφον τόνδε δημοσίᾳ παρασκευασθέντα ὄρατε, καὶ μὴ ἐν ἑνὶ
 ἀνδρὶ πολλῶν ἀρετὰς κινδυνεύεσθαι εὖ τε καὶ χεῖρον εἰπόντι
 2 πιστευθῆναι. | χαλεπὸν γὰρ τὸ μετριῶς εἰπεῖν ἐν ᾧ μόλις καὶ
 ἡ δόκησις τῆς ἀληθείας βεβαιοῦται. ὁ τε γὰρ ξυνειδῶς καὶ
 εὖνους ἀκροατῆς τάχ' ἂν τι ἐνδεεστέρως πρὸς ἃ βούλεται τε
 καὶ ἐπίσταται νομίσειε δηλοῦσθαι, ὁ τε ἄπειρος ἔστιν ἃ καὶ
 πλεονάζεσθαι, διὰ φθόνον, εἴ τι ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν
 ἀκούει. | μέγροι γὰρ τοῦδε ἀνεκτοὶ οἱ ἔπαινοὶ εἰσι περὶ ἐτέρων
 λεγόμενοι, ἐς ὅσον ἂν καὶ αὐτὸς ἕκαστος οἴηται ἱκανὸς εἶναι
 δρᾶσαι τι ὧν ἤκουσε· τῷ δ' ὑπερβάλλοντι αὐτῶν φθονοῦν-
 3 τες ἤδη καὶ ἀπιστοῦσιν. | ἐπειδὴ δὲ τοῖς πάλαι οὕτως ἔδοκι-
 μάσθη ταῦτα καλῶς ἔχειν, χρεὶ καὶ ἐμὲ ἐπόμενον τῷ νόμῳ
 πειραῶσθαι ὑμῶν τῆς ἐκάστου βουλήσεώς τε καὶ δόξης τυχεῖν
 ὥς ἐπὶ πλεῖστον.

36. » Ἀρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν προγόνων πρώτον· δίκαιον
 γὰρ αὐτοῖς καὶ πρέπον δὲ ἅμα ἐν τῷ τοιῷδε τὴν τιμὴν ταύ-
 την τῆς μνήμης δίδοσθαι. τὴν γὰρ χώραν αἰεὶ οἱ αὐτοὶ οἰ-
 κοῦντες διαδοχῇ τῶν ἐπιγιγνομένων μέγροι τοῦδε ἐλευντέραν
 2 δι' ἀρετὴν παρέδοσαν. | καὶ ἐκεῖνοί τε ἄξιοι ἐπαίνου καὶ ἔτι
 μᾶλλον οἱ πατέρες ἡμῶν. κτησάμενοι γὰρ πρὸς οἷς ἐδέξαντο
 ὅσῃν ἔχομεν ἀρχὴν οὐκ ἀπόνως ἡμῖν τοῖς νῦν προσκατέλι-
 3 πον. | τὰ δὲ πλείω αὐτῆς αὐτοὶ ἡμεῖς οἶδε οἱ νῦν εἶναι ὄντες
 μάλιστα ἐν τῇ καθεστηκυίᾳ ἡλικίᾳ ἐπηρξήσαμεν, καὶ τὴν
 πόλιν τοῖς πᾶσι παρεσκευάσαμεν καὶ ἐς πόλεμον κατὰ
 4 νην αὐταρκεστάτην. | ὧν ἐγὼ τὰ μὲν κατὰ πολέ-
 οἷς ἕκαστα ἐκτέθη, ἢ εἴ τι αὐτοὶ ἢ οἱ πατέρες
 βαρὸν ἢ Ἑλληνα πολέμιον ἐπιόντα προθύμως ἢ
 μακροηγορεῖν ἐν εἰδόσιν οὐ βουλόμενος, εἴσω·
 τε ἐπιτηδεύσεως ἤλθομεν ἐπ' αὐτὰ καὶ μεθ' οἷας πολιτείας

καὶ τρόπων ἐξ ὧν μεγάλα ἐγένετο, ταῦτα δηλώσας πρῶτον εἶμι καὶ ἐπὶ τὸν τῶνδε ἔπαινον, νομίζων ἐπὶ τε τῷ παρόντι οὐκ ἂν ἀπρεπῆ λεχθῆναι αὐτὰ καὶ τὸν πάντα ὄμιλον καὶ ἀστῶν καὶ ξένων ξύμφορον εἶναι αὐτῶν ἑπακοῦσαι.

37. » Χρῶμεθα γὰρ πολιτεία οὐ ζηλούση τοὺς τῶν πέλας νόμους, παράδειγμα δὲ μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες τινὶ ἢ μιμούμενοι ἐτέρους. καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς ὀλίγους, ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκληται, μέτεσι δὲ κατὰ μὲν τοὺς νόμους πρὸς τὰ ἴδια διάφορα πᾶσι τὸ ἴσον, κατὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν, ὡς ἕκαστος ἐν τῷ εὐδοκιμεῖ, οὐκ ἀπὸ μέρους τὸ πλεῖον ἐς τὰ κοινὰ ἢ ἀπ' ἀρετῆς προτιμᾶται, οὐδ' αὖ κατὰ πενίαν, ἔχων δὲ τι ἀγαθὸν δρᾶσαι τὴν πόλιν, ἀξιώματος ἀφανεία κεκώλυται. | ἐλευθέρως δὲ τὰ τε πρὸς τὸ κοινὸν πο-² λιτεύομεν καὶ ἐς τὴν πρὸς ἀλλήλους τῶν καθ' ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων ὑποψίαν, οὐ δι' ὀργῆς τὸν πέλας, εἰ καθ' ἡδονὴν τι δρᾷ, ἔχοντες, οὐδὲ ἀζημίους μὲν, λυπηρὰς δὲ τῇ ὄψει ἀχθηδόνας προστιθέμενοι. | ἀνεπαχθῶς δὲ τὰ ἴδια προσ-³ ομιλοῦντες τὰ δημόσια διὰ δέος μάλιστα οὐ παρανομοῦμεν, τῶν τε αἰεὶ ἐν ἀρχῇ ὄντων ἀκροάσει καὶ τῶν νόμων, καὶ μάλιστα αὐτῶν ὅσοι τε ἐπ' ὠφελίᾳ τῶν ἀδικουμένων κείνται καὶ ὅσοι ἄγραφοι ὄντες αἰσχύνῃν ὁμολογουμένην φέρουσι.

38. » Καὶ μὴν καὶ τῶν πόρων πλείστας ἀναπαύλας τῇ γνώμῃ ἐπορσάμεθα, ἀγῶσι μὲν γε καὶ θυσίαις διαιτησίαις νομίζοντες, ἰδίαις δὲ κατασκευαῖς εὐπρεπέσιν, ὧν καθ' ἡμέραν ἡτέροις τὸ λυπηρὸν ἐκπλήσσει. | ἐπεσέρχεται δὲ διὰ μέ-² μὲν τῆς πόλεως ἐκ πάσης γῆς τὰ πάντα, καὶ συμβαίνει βεῖα μηδὲν οἰκειότερα τῇ ἀπολαύσει τὰ αὐτοῦ ἀγαθὰ γινώ-³ μεν καρποῦσθαι ἢ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

39. » Διαφέρομεν δὲ καὶ ταῖς τῶν πολεμικῶν μελέταις ἐναντίων τοῖσδε. | τὴν τε γὰρ πόλιν κοινὴν παρέχομεν καὶ οὐκ ἔστιν οὐδὲ ξενηλασίαις ἀπειρογομένῃ τινι ἢ μαθήματος ἢ

θεάματος, ὃ μὴ κρυφθὲν ἂν τις τῶν πολεμίων ἰδὼν ὠφελη-
 θείη, πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς τὸ πλεόν καὶ ἀπάταις
 ἢ τῷ ἄφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐς τὰ ἔργα εὐψύχῳ | καὶ ἐν ταῖς παι-
 δεύσει οἱ μὲν ἐπιπόνῳ ἀσκήσει εὐθύς νεοὶ ὄντες τὸ ἀνδρεῖον
 μετέρχονται, ἡμεῖς δὲ ἀνειμένως διαιωόμενοι οὐδὲν ἤσσαν
 2 ἐπὶ τοὺς ἰσοπαλεῖς κινδύνους χωροῦμεν. | τεκμήριον δέ· οὔτε
 γὰρ Λακεδαιμόνιοι καθ' ἑαυτοὺς, μετὰ πάντων δ' ἐς τὴν
 γῆν ἡμῶν στρατεύουσι / τὴν τε τῶν πέλας αὐτοὶ ἐπελθόντες
 οὐ χαλεπῶς ἐν τῇ ἀλλοτριᾷ τοὺς περὶ τῶν οἰκείων ἀμυνομέ-
 3 νους μαχόμενοι τὰ πλείω κρατοῦμεν. | ἄθρόα τε τῇ δυνάμει
 ἡμῶν οὐδεὶς πω πολέμος ἐνέτυχε διὰ τὴν τοῦ ναυτικοῦ τε
 ἅμα ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἐν τῇ γῆ ἐπὶ πολλὰ ἡμῶν αὐτῶν
 ἐπίπεμψιν· ἦν δέ που μορῶ τινὶ προσμείξωσι, κρατήσαντές
 τέ τινας ἡμῶν πάντας ἀποχούσιν ἀπεῶσθαι καὶ νικηθέντες
 4 ὄφ' ἀπάντων ἠσσησθαι. | καίτοι εἰ ὀρθοῦν μᾶλλον ἢ πόνων
 μελέτη καὶ μὴ μετὰ νόμων τὸ πλεῖον ἢ τρόπων ἀνδρείας ἐθέ-
 λομεν κινδυνεύειν, περιγίγνεται ἡμῖν τοῖς τε μέλλουσιν ἀλ-
 γεινοῖς μὴ προκαμνεῖν, καὶ ἐς αὐτὰ ἐλθοῦσι μὴ ἀτολμοτέ-
 ρους τῶν αἰεὶ μοχλοῦντων φαίνεσθαι, καὶ ἐν τε τούτοις τὴν
 πόλιν ἀξίαν εἶναι θανυμίζεσθαι καὶ ἔτι ἐν ἄλλοις.

40. »Φιλοκαλοῦμεν γὰρ μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦ-
 μεν ἄνευ μαλακίας· πλοῦτῳ τε ἔργου μᾶλλον καιρῷ ἢ λόγου
 κόμπῳ χρώμεθα, καὶ τὸ πένεσθαι οὐχ ὁμολογεῖν τινὶ αἰσχρόν,
 2 ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν ἔργῳ αἰσχρόν. | ἐν τε τοῖς αὐτοῖς οἰκείων
 ἅμα καὶ πολιτικῶν ἐπιμέλεια, καὶ ἑτέροις < ἕτερα > πρὸς
 ἔργα τετραμμένοις τὰ πολιτικά μὴ ἐνδεῶς γινῶναι· πο-
 τὸν τε μὴδὲν τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα, ἀλλ' ⁹⁰⁵
 νομίζομεν, καὶ αὐτοὶ ἦτοι κρίνομεν γε ἢ ἐνθυμούμε- ⁹¹⁰
 θῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβην ⁹¹⁵
 μενοί, ἀλλὰ μὴ προδιδασθῆναι μᾶλλον λόγῳ πρότερον ⁹²⁰
 3 ἢ δεῖ ἔργῳ ἐλθεῖν. | διαφερόντως γὰρ δὴ καὶ τόδῃ ἔχου-

ὥστε τολμᾶν τε οἱ αὐτοὶ μάλιστα καὶ περὶ ὧν ἐπιχειρήσομεν
 ἐκλογίζεσθαι· ὁ τοῖς ἄλλοις ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς
 δὲ ὄκνον φέρει. κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν
 οἱ τὰ τε δεινὰ καὶ ἡδέα σαφέστατα γινώσκοντες καὶ διὰ
 ταῦτα μὴ ἀποτρεπόμενοι ἐκ τῶν κινδύνων. | καὶ τὰ ἐς ἀρετὴν
 ἦγναντιώμεθα τοῖς πολλοῖς· οὐ γὰρ πάσχοντες εὖ, ἀλλὰ
 δρῶντες κτώμεθα τοὺς φίλους. βεβαιότερος δὲ ὁ θράσας τὴν
 χάριν ὥστε ὀφειλομένην δι' εὐνοίας ᾧ δέδωκε σῶζειν ὁ δ'
 ἀντοφείλων ἀμβλύτερος, εἰδὼς οὐκ ἐς χάριν, ἀλλ' ἐς ὀφεί-
 λημα τὴν ἀρετὴν ἀποδώσων. καὶ μόνοι οὐ τοῦ ξυμφέροντος
 μᾶλλον λογισμῷ ἢ τῆς ἐλευθερίας τῷ πιστῷ ἀδεῶς τινα
 ὠφελουῖμεν.

41. »Ευνηλὸν τε λέγω τὴν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος
 παίδευσιν εἶναι καὶ καθ' ἕκαστον δοκεῖν ἂν μοι τὸν αὐτὸν
 ἄνδρα παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλείστοι' ἂν εἶδη καὶ μετὰ χαρίτων μᾶ-
 λιστ' ἂν εὐτραπέλως τὸ σῶμα αὐταρκῆς παρέχεσθαι. | καὶ ὡς²
 οὐ λόγων ἐν τῷ παρόντι κόμπος τάδε μᾶλλον ἢ ἔργων ἐστὶν
 ἀλήθεια, αὐτὴ ἡ δύναμις τῆς πόλεως, ἦν ἀπὸ τῶνδε τῶν
 τρόπων ἐκτησάμεθα σημαίνει. | μόνη γὰρ τῶν νῦν ἀκοῆς³
 κρείσσων ἐς πείραν ἔρχεται, καὶ μόνη οὔτε τῷ πολεμίῳ
 ἐπελθόντι ἀγανάκτησιν ἔχει ὑφ' οἷων κακοπαθεῖ, οὔτε τῷ
 ὑπηκόῳ κατάμεμψιν ὡς οὐχ ὑπ' ἀξίων ἄρχεται. | μετὰ μεγά-⁴
 λων δὲ σημείων καὶ οὐ δῆ τοι ἀμάρτυρόν γε τὴν δύναμιν
 παρασχόμενοι τοῖς τε νῦν καὶ τοῖς ἔπειτα θανατοσθησόμεθα,
 καὶ οὐδὲν προσδεόμενοι οὔτε Ὀμήρου ἐπαινέτου οὔτε ὅστις
 μὲν τὸ αὐτίκα τέρπει, τῶν δ' ἔργων τὴν ὑπόνοιαν ἢ
 βία βλάψει, ἀλλὰ πᾶσαν μὲν θάλασσαν καὶ γῆν ἐσβατὸν
 μετέρα τολμῆ καταναγκάσαντες γενέσθαι, πανταχοῦ
 γημεῖα κακῶν τε κἀγαθῶν αἰδία ξυγκατοικίσαντες. †
 τοιαύτης οὖν πόλεως οἶδε τε γενναίως δικαιοῦντες μὴ⁵
 εὐθηναι αὐτὴν μαχόμενοι ἐτελεύτησαν, καὶ τῶν λει-
 τῶν

Ο Περικλής δεικνύων τὰ ἔργα τῆς Ἀσφοδέλειος.

πομένων πάντα τινὰ εἰκὸς ἐθέλειν ὑπὲρ αὐτῆς κάμνειν.

42. » Διὸ δὴ καὶ ἐμήκυνα τὰ περὶ τῆς πόλεως, διδασκαλίαν τε ποιούμενος μὴ περὶ ἴσου ἡμῖν εἶναι τὸν ἀγῶνα καὶ οἷς τῶνδε μὴδὲν ὑπάρχει ὁμοίως, καὶ τὴν εὐλογίαν ἅμα ἐφ' οἷς νῦν λέγω φανεράν σημείοις καθιστάς. | καὶ εἴρηται αὐτῆς 2 τὰ μέγιστα ἃ γὰρ τὴν πόλιν ὑμνησα, αἱ τῶνδε καὶ τῶν τοιῶνδε ἀρεταὶ ἐκόσμησαν, καὶ οὐκ ἂν πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων ἰσόρροπος ὥσπερ τῶνδε ὁ λόγος τῶν ἔργων φανεῖη. | δοκεῖ δέ μοι δηλοῦν ἀνδρὸς ἀρετὴν πρώτη τε μνηνύουσα καὶ τελευταία βεβαιοῦσα ἢ νῦν τῶνδε καταστροφῆ. καὶ γὰρ τοῖς 3 τἄλλα χεῖροσι δίκαιον τὴν ἐς τοὺς πολέμους ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνδραγαθίαν προτίθεσθαι· ἀγαθῶ γὰρ κακὸν ἀφανίσαντες κοινῶς μᾶλλον ὠφέλησαν ἢ ἐκ τῶν ἰδίων ἐβλαψαν. | 4 τῶνδε δὲ οὔτε πλούτου τις τὴν ἔτι ἀπόλαυσιν προτιμήσας 4 ἐμαλακίσθη οὔτε πενίας ἐλπίδι, ὡς κἂν ἔτι διαφυγῶν αὐτὴν πλουτήσκειεν, ἀναβολὴν τοῦ δεινοῦ ἐποιήσατο· τὴν δὲ τῶν ἐναντίων τιμωρίαν ποθεινοτέραν αὐτῶν λαβόντες, καὶ κινδύων ἅμα τόνδε κάλλιστον νομίσαντες ἐβουλήθησαν μετ' αὐτοῦ τοὺς μὲν τιμωρεῖσθαι, τῶν δὲ ἐφίεσθαι, ἐλπίδι μὲν τὸ ἀφανὲς τοῦ κατορθώσειν ἐπιτρέψαντες, ἔργῳ δὲ περὶ τοῦ ἤδη ὀρωμένου σφίσιν αὐτοῖς ἀξιοῦντες πεποιθέναι· καὶ ἐν αὐτῶ τὸ ἀμύνεσθαι καὶ παθεῖν κάλλιον ἡγησάμενοι ἢ τὸ ἐνδόντες σφύζεσθαι, τὸ μὲν αἰσχρὸν τοῦ λόγου ἔφυγον, τὸ δ' ἔργον τῶ σώματι ὑπέμειναν, καὶ δι' ἐλαχίστου καιροῦ τύχης ἅμα ἀκμῆ

πέσης μᾶλλον ἢ τοῦ δέους ἀπηλλάγησαν.

43. » Καὶ οἶδε μὲν προσηκόντως τῇ πόλει τοιοῦτε ἐγένοντο· ἔλοιπὸν δὲ χρῆ ἀσφαλεστέραν μὲν εὔχεσθαι, ἀτολμοτέραν μὴδὲν ἀξιοῦν τὴν ἐς τοὺς πολεμίους διάνοιαν ἔχειν, σκοτίας μὴ λόγῳ μόνῳ τὴν ὠφελίαν, (ἦν τί ἂν τις πρὸς οὐεῖρον αὐτοὺς ὑμᾶς εἰδότας μηκύνει, λέγων ὅσα ἐν τῶ τοὺς τοὺς ἀμύνεσθαι ἀγαθὰ ἔνεστιν;) ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τῆς

πόλεως δύναμιν καθ' ἡμέραν ἔργῳ θεωμένους καὶ ἐρασιὰς
 γιγνομένους αὐτῆς, καὶ ὅταν ὑμῖν μεγάλη δόξα εἶναι, ἐνθυμου-
 μένους ὅτι τολμῶντες καὶ γιγνώσκοντες τὰ δέοντα καὶ ἐν τοῖς
 ἔργοις αἰσχυνόμενοι ἄνδρες αὐτὰ ἐκτίσαντο, καὶ ὁπότε καὶ
 πείρα του σφαλεῖεν, οὐκ οὖν καὶ τὴν πόλιν γε τῆς σφετέρως
 ἀρετῆς ἀξιούντες στερίσκειν, κάλλιστον δὲ ἔρανον αὐτῇ προϊέ-
 2 μνοι. | κοινῇ γὰρ τὰ σώματα δίδόντες ἰδίᾳ τὸν ἀγήρων ἔπαι-
 ρον ἐλάμβανον καὶ τὸν τάφον ἐπισημώτατον, οὐκ ἐν ᾧ κείνται
 μᾶλλον, ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ δόξα αὐτῶν παρὰ τῷ ἐντυχόντι αἰεὶ καὶ
 3 λόγον καὶ ἔργον καιρῷ αἰείμνηστος καταλείπεται. | ἀνδρῶν γὰρ
 ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ οὐ στηλῶν μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ
 σημαίνει ἐπιγραφή, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ ἄγραφος
 μνήμη παρ' ἐκάστῳ τῆς γνώμης μᾶλλον ἢ τοῦ ἔργου ἐνδιαί-
 4 τᾶται. | οὗς νῦν ὑμεῖς ζηλώσαντες καὶ τὸ εὐδαιμον τὸ ἐλεύ-
 θερον, τὸ δὲ ἐλεύθερον τὸ εὐψυχον κρίναντες, μὴ περιστοῶθε
 5 τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους. | οὐ γὰρ οἱ κακοπραγοῦντες δικαιο-
 τερον ἀφειδοῖεν ἢ τοῦ βίου, οἷς ἐλπίς οὐκ ἔστιν ἀγαθοῦ, ἀλλ'
 οἷς ἢ ἐναντία μεταβολὴ ἐν τῷ ζῆν ἔτι κινδυνεύεται καὶ ἐν οἷς
 6 μάλιστα μεγάλα τὰ διαφέροντα, ἦν τι πταίσωσιν. | ἀλγεινότερα
 γὰρ ἀνδρῶν γε φρόνημα ἔχοντι ἢ μετὰ τοῦ μαλακισθῆναι κάκωσις
 ἢ ὁ μετὰ ῥώμης καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἅμα γιγνόμενος ἀναίσθη-
 τος θάνατος.

44. » Διόπερ καὶ τοὺς τῶνδε νῦν τοκέας, ὅσοι πάρεστε, οὐκ
 ὀλοφύρομαι μᾶλλον ἢ παραμυθῆσομαι. ἐν πολυτρόποις γὰρ
 ξυμφοραῖς ἐπίστανται τραφέντες, τὸ δ' εὐτοχες, οἱ αὖ
 πρεπεσιτάτης λάχωσιν, ὥσπερ οἶδε μὲν νῦν, τελευτῆς, ἢ
 λύπης, καὶ οἷς ἐνευδαιμονῆσαι τε ὁ βίος ὁμοίως καὶ ἐν
 2 τῆσαι ξυνεμετρήθη. | χαλεπὸν μὲν οὖν οἶδα πείθειν ὄν,
 πολλάκις ἔξετε ὑπομνήματα ἐν ἄλλων εὐτυχίαις, αἷς ποῖ
 αὐτοὶ ἠγάλλεσθε, καὶ λύπη οὐχ ὦν ἂν τις μὴ πειραχ-
 ἀγαθῶν στερίσκηται, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐθάς γεγόμενος ἀφαιμ

καρτερεῖν δὲ χρὴ καὶ ἄλλων παίδων ἐλπίδι οἷς ἔτι ἡλικία τέ-²
κνωσιν ποιεῖσθαι· ἰδίᾳ τε γὰρ τῶν οὐκ ὄντων λήθη οἱ ἐπιγι-
γνώμενοί τισιν ἔσονται, καὶ τῇ πόλει διχόθεν, ἕκ τε τοῦ μὴ
ἐρημοῦσθαι καὶ ἀσφαλείᾳ, ξυνοίσει· οὐ γὰρ οἶόν τε ἴσον τι ἢ
δίκαιον βουλευέσθαι οἷ ἂν μὴ καὶ παῖδας ἐκ τοῦ ὁμοίου παρα-
βαλλόμενοι κινδυνεύωσιν. | ὅσοι δ' αὖ παρηβήκατε, τόν τε πλεί-⁴
ονα κέρδος ὄν ἠτύχεῖτε βίον ἠγεῖσθε καὶ τόνδε βραχὺν ἔσε-
σθαι, καὶ τῇ τῶνδε εὐκλείᾳ κονφίζεσθε. τὸ γὰρ φιλότιμον
ἀγῆρων μόνον, καὶ οὐκ ἐν τῷ ἀχρείῳ τῆς ἡλικίας τὸ κερδαί-
νειν, ὥσπερ τινὲς φασί, μᾶλλον τέρεπει, ἀλλὰ τὸ τιμᾶσθαι.

45. »Παισὶ δ' αὖ ὅσοι τῶνδε πάρεστε ἢ ἀδελφοῖς ὄρω μέ-
γαν τὸν ἀγῶνα· τὸν γὰρ οὐκ ὄντα ἅπας εἶωθεν ἐπαινεῖν, καὶ
μόλις ἂν καθ' ὑπερβολὴν ἀρετῆς οὐχ ὁμοῖοι, ἀλλ' ὀλίγω χεί-
ρους κριθείητε. | φθόνος γὰρ τοῖς ζῶσι πρὸς τὸ ἀντίπαλον, τὸ
δὲ μὴ ἐμποδῶν ἀνανταγωνίστῳ εὐνοίᾳ τετίμηται. | εἰ δέ με δεῖ²
καὶ γυναικείας τι ἀρετῆς, ὅσαι νῦν ἐν χηρείᾳ ἔσονται, μνησθῆ-
ναι, βραχεία παραινέσει ἅπαν σημανῶ. τῆς τε γὰρ ὑπαρχούσης
φύσεως μὴ χείροσι γενέσθαι ὑμῖν μεγάλη ἢ δόξα καὶ ἥς ἂν
ἐπ' ἐλάχιστον ἀρετῆς πέρι ἢ ψόγον ἐν τοῖς ἄρσεσι κλέος ἦ.

46. »Εἴρηται καὶ ἐμοὶ λόγῳ κατὰ τὸν νόμον ὅσα εἶχον
πρόσφορα, καὶ ἔργῳ οἱ θαπτόμενοι τὰ μὲν ἤδη κεκόσμηται,
τὰ δὲ αὐτῶν τοὺς παῖδας τὸ ἀπὸ τοῦδε δημοσίᾳ ἢ πόλις μέχρι
ἡβῆς θρέψει, ὠφέλιμον στέφανον τοῖσδέ τε καὶ τοῖς λειπομέ-
νοισι τῶν τοιῶνδε ἀγῶνον προτιθεῖσα· ἄλλα γὰρ οἷς κεῖται ἀρε-
τῆς μέγιστο, τοῖς δὲ καὶ ἄνδρες ἄριστοι πολιτεύουσι. | νῦν δὲ²
ἀπολοφυράμενοι ὄν προσήκει ἕκαστος ἀποχωρεῖτε.

II,

34.—1. νόμος τὸ ἔθιμον. ταφὰς ποιεῖσθαι περὶ πάντων τῶν μετεχόντων τῆς κηδείας, ταφὰς ποιεῖν περὶ τῶν ὀργανωτῶν καὶ ἐπιμελητῶν τῆς κηδείας. πρώτων κτερο. οὔτινες πρώτοι, τρόπον τοι-
φθε ἐκ τοῦ ταφὰς ἐποιήσαντο.

2. προτίθεμαι κυρ. ἐκθίεω ἐν τῇ οἰκίᾳ νεκρὸν ἠὺτρεπισμένον (πρὸς ταφήν), προβλ. πρόθεσις, ἐνταῦθα : ἐκθίεω δημοσίᾳ πρὸς τα-
φήν. ἀπογίγνομαι εὐφημ. ἀποθνήσκω, πρότριτα ἐπιρ. πρὸ τριῶν ἡμερῶν, ἐπὶ τρεῖς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας πρὸ τῆς ταφῆς. σκηνή παράπηγμα, ξύλινον στέγασμα. ἐπιφέρω φέρω καὶ ἐπιθίεω ἐπὶ τοῦ νεκροῦ, προσφέρω (τιμῆς ἕνεκα).

3. λάραξ ἢ τεφροδόχος κάλπη, ἢ σορός. τὰ δαστᾶ... βραχυλ. τὰ δαστᾶ ἐκάστου ἔνεσι τῇ λάρακι τῆς φυλῆς, ἧς ἕκαστος ἦν. κλίνη φέρετρον. φέρεται διὰ τῶν χειρῶν. ἐστρωμένη ἐσκεπασμένη διὰ νεκρικῆς σινδόνης. ἀφανεῖς ἄφαντοι, ἐκεῖνοι ἐκ τῶν πεσόντων, ὧν τὰ πτώματα δὲν εἶχον ἀνευρεθῆ εἰς ἀναίρεσιν, ἀποκομιδῆν ἢ γεν. ἐκ τοῦ κλίνη.

4. ξυνεκφέρω συμπαρακολουθῶ τὴν κηδείαν. καὶ (γυναῖκες...) καὶ ἀκόμη καὶ. ὁ προσήμων ὁ συγγενής.

5. τιθέασι τὰς λάρακας. σῆμα (μνημα) νεκροταφεῖον. τοὺς ἐκ τῶν πολέμων θάπτομένους.

6. γνώμη νοῦς. προήκω ὑπερέχω. ἀξίωσις ἢ γενικὴ ἀναγνώρι-
σις τῶν προσωπικῶν ἰδιοτήτων, ἀ. τῆς γνώμης ὑπόληψις, κοινωνικὴ περιωπὴ. ἐπ' αὐτοῖς πρὸς τιμὴν αὐτῶν.

7. ξυμβαίη χρῆσθαι τῷ νόμῳ : δασάκις παρείχετο ἢ πρὸς τοῦτο εὐκαιρία.

8. δ' οὖν συνεχίζει τὸν διακοπέντα λόγον : τέλος πάντων, ἵνα ἐπανέλθω ἐπὶ τὸ προκείμενον. καιρὸς ἐλάμβανε ἐπέστη ἢ κατάλ-
ληλος στιγμή (ἐπειδὴ γῆ ἔκρυψαν). ὡς ἐπὶ πλεῖστον.. εἰς ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον μέρος ἐκ τοῦ συνηγμένου κοινοῦ.

1. ἐν τῷ αὐτῷ χειμῶνι τοῦ 431 π. Χ. τῷ νόμῳ ἔαν πρόκειται

οὐχὶ περὶ ἐθίμου, ἀλλὰ περὶ νόμου, ὁ νόμος θὰ ἦτο τοῦ Σόλωνος.

2. τὰ *δοσιᾶ* τὰ πτώματα τῶν πιπτόντων ἐν πάσῃ μάχῃ ἀνηροῦντο, ἐκαίοντο ἐπὶ τόπον, τὰ δὲ *δοσιᾶ* αὐτῶν ἐπιμελῶς συλλεγόμενα ἀνεκομίζοντο οἴκαδε χάριν τῆς ἐπισήμου ταφῆς. Ἡ πρόθεσις ἐν τῇ οἰκίᾳ ἦτο ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς ταφῆς, ἀφ' οὗ πρῶτον ὁ νεκρὸς ἐλούετο, ἐχρίετο διὰ μύρων καὶ ἐνεδύετο· ἐνταῦθα τὰ *δοσιᾶ* προτίθενται ἴσως ἐν τῇ ἀγορᾷ. *ἐπιφέρει* ἄνθη, στεφάνους, ἀρώματα, ἐνδύματα, σκευὴ ποικίλα, ἰδ. τὰ *δοσιᾶ* Θηβαίων ἱερολοχιτῶν ἐν ΑΑΜ ἐν Γ' Αἰθ. ἀγγελίων Προθ. 93.

3. *κυπαρισσίας* ἢ κυπάρισσος εἶναι πένθιμον δένδρον διὰ τὸ μελάμφυλλον καὶ ἄκαρπον, αἱ δὲ λάρνακες *κυπαρισσῶν* καὶ διὰ τὸ ξύλον τὸ στερεὸν καὶ εὖσομον. Λάρνακες ἐν ΑΑΜ ἐν Γ' Αἰθ. ἀγγελίων ὑπὸ Προθ. 81-4 καὶ ἀλλαγῆς τῆς αἰθούσης, ἐν 76 10741 φέρετρον *κυπαρισσῶν*. *τῶν ἀφανῶν* ἐν ναυμαχίαις μάλιστα, ὧν ἴσως τὰ ὀνόματα θὰ εἶχον ἐπιγραφῆ ἐπὶ τοῦ κενοῦ φερέτρου.

4. *πάρεσι* παρενρίσκονται περὶ τὸν τάφον χωρὶς νὰ συνοδεύωσι τὴν ἐκφορὰν, καὶ δὴ μόνον αἱ συγγενεῖς, ἐν ᾧ ἐκ τῶν ἀνδρῶν πᾶς ὁ βουλόμενος ἠδύνατο νὰ *συνεκφέρῃ*.

5. *προαστίου* τοῦ (ἔξω) Κεραμεικοῦ (περὶ τὴν Ἁγ. Τριάδα). *αἰεὶ* ἀφ' οὗτου καθιερώθη τὸ ἐθίμον τοῦτο, πάντως πρὸ τῶν Περσικῶν, ἀφ' οὗ ἢ ἐν Μαραθῶνι ταφῇ παρίσταται ὡς ἐξαιρέσις. *αὐτοῦ* ὁ τύμβος αὐτῶν σφύζεται καὶ σήμερον, ὁ *σωρός*, ἰδ. ἡμετέρων *Διδασκτικῶν* σ. 92. Καὶ οἱ ἐν Πλαταιαῖς πεσόντες Ἀθηναῖοι ἐτάφησαν ἐπὶ τόπου, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἐγένετο καὶ διὰ πάντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τοὺς πεσόντας ἐκεῖ· ἢ ταφῇ ἄρα τῶν νεκρῶν ἐκεῖ ὑπῆρξεν ἔργον πανελλήνιον, οὐχὶ ἀποκλειστικὴ πρᾶξις τῶν Ἀθηναίων· δὲν πρόκειται ἄρα περὶ δευτέρας ἐξαιρέσεως τοῦ γενικοῦ κανόνος τῶν Ἀθηναίων.

8. *Περικλῆς* ὅστις εἶχεν εἰπεῖ τὸν ἐπιτάφιον καὶ ἐπὶ τοῖς πεσοῦσιν ἐν τῷ Σαμιακῷ πολέμῳ.

335. 1. *τῶν εἰρημῶν* ἤδη. *τῷ νόμῳ* τίμη; ὡς *καλὸν* (ὄν) αἰτία. ἀπόλ. ἐπὶ τοῖς 34, 6. *ἐδόκει* ἂν εἶναι ἀρκοῦν. *ἀγαθῶν* κτηρ.

ἔργῳ καὶ καὶ ἔργῳ. οἷα ἀναφέρ. περιληπτ. εἰς τὸ τιμάς. τάφος ταφή. καὶ (εἰκὸς εἶναι κατὰ τὸ ἀρκοῦν εἶναι) μῆ... κινδυνεύομαι ἐν τινι κινδυνεύω κρεμάμενος ἔκ τινος (ἀκροσφαλοῦς), κρέμαμαι ἔκ τινος. ὑποκ. τοῦ ἀπρμφ. τὸ πιστευθῆναι. (εὖ) τε καὶ (χεῖρον) ἔάν τε. . ἔάν τε. . εἴη· τὸ πιστευθῆναι τὰς ἀρετὰς πολλῶν μὴ κινδυνεύεσθαι ἐν ἐνὶ ἀνδρὶ εὖ τε καὶ χεῖρον εἰπόντι.

2. μετρίως ἐν τῷ προσήκοντι μέτρῳ, προσηκόντως, ἐπιτυχῶς. ἐν ᾧ ἐν ζητήματι, ἐν τῷ ὁποίῳ, ἢ: ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, καθ' ἅς. ἡ δόκησις τῆς ἀληθείας ἢ ἰδέα (ἢ πεποιθήσις) περὶ τοῦ ὅτι ὁ ῥήτωρ λέγει τὴν ἀλήθειαν. βεβαιοῦνται ὀρίζοῦνται, ἐξασφαλίζεται. ὁ ξυνειδῶς ὁ αὐτόπτης μάρτυς τῶν ἕμνουμένων ἄθλων. εὖνους τίνοι; δηλοῦσθαι ὑποκ. τὰς ἀρετὰς. ἐνδεεστερώς (τι) ἔλλιπτερον. πρὸς ἂ ἀντι β'. ὄρου συγκρ.: ἐν σχέσει πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα βούλεται δηλοῦσθαι. ἐπιστάταιπραχθέντα. ἀπειρος ὁ ἀγνοῶν τὴν δρᾶσιν τοῦ ἀποθανόντος (τάχ' ἂν νομίσειε). πλεονάζομαι ἐξοιγῶνομαι. διὰ φθόνον παράθεσις τῶν λεγομένων περὶ τοῦ ἀδαοῦς. ὑπὲρ τὴν φύσιν ὑπερβαῖνον τὰς φυσικὰς του δυνάμεις. τὸ ὑπερβάλλον αὐτῶν (ὧν ἤκουσε) οἱ ὑπερβολικοὶ ἔπαινοι. ἤδη καὶ εὐθύς καί.

3. ἐπειδὴ δὲ εἰσάγεται ἡ πραγματικότης ἐν ἀντιθ. πρὸς τὸ ἀπραγματοποιήτον τοῦ ὑποθ. λόγου ἐμοὶ δ' ἂν ἐδόκει (εἰ μὴ τοῖς πάλαι οὕτως ἐδοκιμάσθη) 1. ἐδοκιμάσθη εὐρέθη ὀρθόν. οἱ πάλαι οἱ πρόγονοι, ἢ δοτ. ποιητ. αἴτ. ταῦτα ἢ δημοσία ταφή. οὕτως κοσμουμένη καὶ δι' ἐπιταφίου λόγου, ἔκ τοῦ καλῶς ἔχειν. τυχεῖν ἐπιτυχεῖν, νὰ ἀνταποκριθῶ. ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἔκ τῆς τοπ. σημ. προκύπτει ἢ τοῦ ποσοῦ· τυχεῖν ὡς ἐπὶ πλεῖστον τῆς βουλήσεως. . . ἐκάστου ἕμων.

1. τὸν προσθέντα ἴσως καὶ αὐτὸς ὁ Π. ἠγνόει αὐτόν· τινὲς ἐπέθετον τὸν Σόλωνα, ἄλλοι τὸν Θεμιστοκλέα, Ἀριστείδην, Κίμωνα. οἷα ὡς ἡ μεγαλοπρεπὴς προπομπὴ τῶν νεκρῶν, οἱ θρηνοὶ τῶν γυναικῶν καὶ ὁ μεγαλοπρεπῶς διακεκοσμημένος τάφος.

36. 1. δίκαιον καθήκον. ἐν τῷ τοιῷδε ἐν ἐπικηδείῳ τελετῇ.

οἷα ἢ προκειμένη. ἢ *τιμὴ τῆς μνήμης* ἢ προτίμησις τῆς μνημονεύσεως αὐτῶν, ἢ κατὰ προτίμησιν μνημόνευσις. *αὐτοῖς* ἐκ τοῦ *δίδοσθαι*. *οἱ αὐτοὶ* κτγρ. *διαδοχῇ* κληρονομικὴ ἀλληλουχία. *μέχρι τοῦδε* ἐκ τοῦ *οἱ αὐτοὶ* καὶ *ἐλευθέραν*.

2. *πρὸς οἷς*... ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς, τὴν ὁποίαν ἐκληρονόμησαν. *οὐκ ἀπόνως* ἐκ τοῦ *κησάμενοι*. *προσκατέλιπον* πρὸς οἷς ἐδέξαντο.

3. *ἐπαυξάνω* προάγω, τονώνω. *τὰ πλείω αὐτῆς* τὰ περισσότερα καὶ σπουδαιότερα νεῦρα τοῦ κράτους. *καθεστηκυῖα ἡλικία* ἢ μέση ἡλικία, ἐν ἣ σταματᾷ ἡ περαιτέρω σωματικὴ ἀνάπτυξις. *μάλιστα* περίπου. *οἶδε* ἰδού, ἐδῶ. *παρασκευάζω* ἐφοδιάζω. *τοῖς πᾶσι* καθ' ὅλα. *αὐταρκεστάτην* κτγρ. *ὧν* ἡμῶν καὶ τῶν πατέρων, ἢ γεν. ἐκ τοῦ *ἔργα*: ἐν τούτοις ἐγὼ τοὺς μὲν ἐπιθετικούς πολέμους. *προθύμως* μετ' ἐνθουσιασμοῦ, ἐκ τοῦ *ἡμνάμεθα*. *ἐπιτηδευσις* ἐπαγγελματικαὶ τάσεις, κλίσεις, ὁμοίαι, κατευθύνσεις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας. *ἐπ' αὐτὰ* ἐπὶ τὴν παροῦσαν ἡγεμονίαν. *πολιτεία* τὸ πολίτευμα καὶ ὁ δημόσιος βίος τοῦ πολίτου, ἢ πολιτικὴ. *τρόποι* ἰδιότητες προσιδιάζουσαι εἰς τὸν χαρακτῆρα, χαρακτῆρ, ἰδεολογία, αἱ προθ. *ἀπό, μετὰ* καὶ *ἐκ* τρόπον καὶ ὄργανον. *τῶνδε* τῶν προκειμένων νεκρῶν. *ἀπρεπῆ* κτγρ. ἢ συντ. προσωπ. ἀντὶ ἀπροσ. ἀπρεπὲς εἶναι. *ἐπὶ τῷ παρόντι* ὑπὸ τὰς συνθήκας, ὑφ' ἧς διατελοῦμεν τώρα. *ἐπακούω* ἀκούω μετὰ προσοχῆς.

1. *τὴν τιμὴν τῆς μνήμης* ὁ ὕμνος τῶν προγόνων εἶχεν ἤδη καθιερωθῆ ὡς ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῶν ἐπιταφίων. *πρόγονοι* οἱ μέχρι τῶν Περσικῶν.

2. *πατέρες* οἱ ἀπὸ τῶν Περσικῶν, ὡς ὁ πατὴρ τοῦ Περικλέους Ξάνθιππος, μέχρι τῆς ἐν Κορωνείᾳ μάχης 447 π. χ. *ὄσσην ἔχομεν* ὡς καθωρίσθη αὕτη διὰ τῶν τριακονταετῶν σπονδῶν τῷ 445 π. χ. *οὐκ ἀπόνως* τοὺς ἀγῶνας τούτους περιγράφει ὁ Θουκυδίδης ἐν 1,89-113.

3. *οἶδε* ὁ Π. ὧν τότε ἐξηκοντούτης δεικνύει ἑαυτὸν καὶ ταῖς περὶ αὐτὸν φίλους καὶ ὁμήλικας. *τὰ πλείω* ἐννοεῖ τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ παγίωσιν τῆς ἡγεμονίας, τὴν μεταβολὴν τῶν συμμά-

χων εἰς ὑποτελεῖς, τὴν αὐξήσιν τῶν φόρων. *τοῖς πᾶσι* εἰς χρῆμα, στρατόν, στόλον, φρουρία κ. ἄ.

37. 1. γὰρ τί εἶναι; οἱ πέλας (οἱ πλησίον) οἱ ἄλλοι. *τινὶ* εἰς πάντα ἄλλον. *ὄνομα* αἰτιατ. ἀναφορᾶς. *ἡ πολιτεία οἰκεῖ ἐς δλίγους* ἔχει ῥυθμισθῆ στήριζομένη εἰς τὴν μειοψηφίαν. *μέτεστι τὸ ἴσον* μετέχουσιν ἐξ ἴσου (τῆς πολιτείας), ἔχουσιν ἴσα δικαιώματα. *πρὸς τὰ ἴδια διάφορα* ὡς πρὸς τὰς ἰδιωτικὰς τῶν διαφορὰς, ὑποθέσεις, *ἀξίωσις* ἢ κρίσις τῆς κοινῆς γνώμης περὶ τῆς ἀξίας τινός, ὑπόληψις, ἀτομικὴ ἀξία. *ἐς τὰ κοινὰ* εἰς τὰς δημοσ. θέσεις, τὰ ἀξιώματα. *μέρος* κοινῶν. τάξις. *ἀρετὴ* ἢ προσωπικὴ ἀξία. *ἀπὸ μέρους* αἰτ.: διότι προέρχεται ἐξ ὠρισμένης κοινῶν. τάξεως. *οὐκ... τὸ πλεῖον ἢ οὐκ...* ἀλλά. *κενώλνται* τῶν κοινῶν. *κατὰ πενίαν* αἰτ. πένης μὲν ὄν. *ἀφάνεια* ἀσημότης. *ἀξίωμα* ὑπόληψις, κοινῶν. περιωπῆ: δι' ἔλλειψιν κοινῶν. περιωπῆς.

2. *πολιτεύω* ζῶ (ὡς πολίτης), διάγω ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ πολιτεύματος. *ἐλευθέρως* ἄνευ περιορισμῶν. *τὰ πρὸς τὸ κοινόν* ἐν ταῖς σχέσεσιν ἡμῶν πρὸς τὴν πολιτείαν. *τε-καὶ* ὅπως-οὕτω. *ὑποψία* καχύποπτος ἐπιτήρησις. *ἐπιτηδεύματα* ὡς παρ' ἡμῖν: ἐνασχολήσεις. *ἐς τὴν ὑποψίαν* ἀναφ. *ὁ πέλας* ἰδ. 1. *καθ' ἡδονὴν* κατὰ τὴν ὄρεξιν του. *προστίθεμαι τῇ ὄψει* προστίθημι τῇ ἔμμαντοῦ ὄψει. *ἀχθηδὼν* δυσαρέσκεια, ἀντιπάθεια: οὐδὲ ἐπιβάλλοντες εἰς τὴν φυσιογνωμίαν ἡμῶν τὸ ὕφος τοῦ θυμωμένου διὰ τοῦτο, πράγμα, τὸ ὅποιον δὲν βλέπτει μὲν, ἀλλ' ὅμως μεγάλως ἐνοχλεῖ.

3. *προσομιλοῦντες τὰ ἴδια* κοταγινόμενοι μὲ τὰς ἰδιωτικὰς μας ὑποθέσεις. *ἀνεπαχθῶς* ἀνενοχλήτως. *τὰ δημόσια* ἐν ταῖς σχέσεσιν ἡμῶν πρὸς τὴν πολιτείαν, συστ. ἀντικμ. *δέος* ἠθικὸς φόβος, σεβασμός, εὐλάβεια. *ἀκροάσει* ἀκροώμενοι, πειθαρχοῦντες. *οἱ ἐν ἀρχῇ ὄντες* οἱ ἄρχοντες. *αἰεὶ* ἐκάστοτε. (τούτων) *ὅσοι* αὐτῶν. *ὄντες* ἐνδ.

1. *οὐ ζηλοῦσθ* ὡς ἡ τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες εἶχον ἀντιγράψαι τοὺς νόμους ἀπὸ τῶν τῆς Κρήτης. Καθ' ὅλου ἐν τῇ ἐφεξῆς ἐκθέσει τῆς ἐπιτηδεύσεως, τῆς πολιτείας καὶ τῶν τρόπων τῶν Ἀθ. ὁ Π. κάμνει σιωπηρὰν ἀντίθεσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς τῶν Λακεδ. παρὰ-

δειγμά τινι υπαινίσσεται μᾶλλον τοὺς Ἡλείους, Ἀργείους, Συρακοσίους, μιμηθέντας ἀττικὰς διατάξεις, ἢ τὴν Ῥωμ. πρεσβείαν τὴν ἐλθοῦσαν τῷ 454 π. Χ. εἰς Ἀθήνας πρὸς μελέτην τῶν νόμων. *ἀπὸ μέρους* ὡς ἐν Σπάρτῃ, ὅπου καὶ οἱ βασιλεῖς διὰ μόνην τὴν εὐγένειαν ὡς ἀφ' Ἡρακλέους ἐβασίλευον, καὶ ἂν δὲν εἶχον τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν πολιτείαν διόκουν μόνον *οἱ ὅμοιοι.* *ὄποψίαν* ὡς ἐν Σπάρτῃ, ὅπου εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ ζῆ παρὰ τοὺς νόμους, ἀλλ' ὑπόπτως ἐξήταζον τί ἕκαστος πράττει καὶ πῶς τοῦτο πράττει. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀθήναις ἡ ἐλευθερία αὕτη φαίνεται ὅτι εἶχε τὰ ὅριά της.

3. *ἀγραφοί* μόνον ἐν τῇ συνειδήσει κεχαραγμένοι, οὐχὶ ἐπὶ λίθου ἢ ξύλου ἢ μετάλλου.

38. 1. *καὶ μὴν καὶ* ἀλλὰ πρὸς τούτοις καί. *πορίζομαι* ἐξευρίσκω. *ἀνάπανλαι* μέσα ἀναπαύσεως, ἀναψυχῆς. *γνώμη* τὸ πνεῦμα· *νομίζω τινι* (κατὰ νόμον) μεταχειρίζομαι, συνηθίζω. *θυσιαι* ἑορταὶ μετὰ θυσιῶν. *διετήσιος* ὁ καθ' ὅλον τὸ ἔτος γινόμενος. *ἴδιαι κατασκευαί* ἰδιωτικαὶ οἰκίαι (κατ' ἄλλους ἐπιπλώσεις). *ἡ καθ' ἡμέραν* τέρψις. *ἐκπλήσσω* ἀποδιώκω, διαλύω. *τὸ λυπηρὸν* ἡ σκυθρωπότης, ἡ μελαγχολία.

2. *ἐπεσέρχομαι* εἰσάγομαι πρὸς τούτοις. *αὐτοῦ* ἐν τῇ Ἀττικῇ. *τὰ γινόμενα* αὐτοῦ ἀγαθὰ.

1. *διετησίους* ἤτο παροικιωδὲς τὸ πλῆθος τῶν ἑορτῶν ἐν Ἀθήναις Ξεν. Ἀθ. Πολ. 3, 2, 8.

39. 1. *ταῖς μελέταις* ἡ δοτ. δηλοῖ τὸν ὅλον κύκλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐμφανίζονται αἱ διαφοραί, *τοῖσδε* δηλοῖ τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἔγκειται ἡ διαφορά. *κοινὸς ἀνοικτός.* *καὶ οὐκ...* ἀναπτύσσει τὸ *κοινὴν τὴν π. παρέχόμεν.* *δ* εἰς τὸ κρυφθὲν (ὑποθ.) καὶ *ιδῶν.* *τὸ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν* ὕπερ ἀπορρέει (ἐκπηγάξει) ἐκ τοῦ ἰδικοῦ μας στήθους. *ἐς τὰ ἔργα* καθ' ἣν στιγμὴν βαδίζομεν εἰς τὴν δρᾶσιν, ἐν τῇ στιγμῇ τῆς δράσεως. *παιδεῖται* ἐκπαιδευτικόν, παιδαγωγικόν σύστημα. *μετέρχομαι τὸ ἀνδρεῖον* ἐπιδιώκω τὴν ἀνδρείαν. *ἰσοπαλῆς*

ισοδύναμος, ὁ ἐν ᾧ οἱ ἀντίπαλοι ἴσοι· ἡ μτφρ. ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνας. *ἀνειμένως* ἐν ἀνέσει.

2. *καθ' ἑαυτοὺς* μόνοι. *ἐπελθόντες* τὴν τῶν πέλας.

3. *ἐπίπεμψις* (ἀνδρῶν γεν. ἀντιμ.) *ἡμῶν αὐτῶν* (διαίρ.). *ἐπὶ πολλὰ χωρία*. *προσμείγνυμι* ἔρχομαι εἰς χεῖρας. *μόριον* μέρος, τμήμα. *τὲ-καὶ* εἶτε-εἶτε. *αὐχῶ* καυχῶμαι. *ἀπωθοῦμαι* μέσ.

3. *καίτοι* καὶ ἀληθῶς. *ἐθέλω* εἶμαι πρόθυμος, ἔχω τὸ θάρρος. *εἰ ἐθέλομεν* σημ. τὸ πραγματικόν.

4. *ῥαθυμία* ἐν ἀνέσει, χωρὶς νὰ σφιγγόμεθα πολὺ· ἡ λ. δὲν ἔχει ἐνταῦθα τὴν κακὴν σημ. ἦν ἔχει παρὰ Δημοσθ., εἶναι δὲ ἐπανάλ. τοῦ ἀνειμένως διαιωόμενοι. *μελέτη πόνων* ἐπίπονοι ἀσκήσεις. *μετὰ ἀνδρείας* νόμων τὸ πλεῖον ἢ ἀνδρείας τρόπων. *ἀνδρεία νόμων* ἐπιβαλλομένη ἐκ τῶν νόμων ὡς ἡ Σπαρτιατικὴ. *ἀ. τρόπων* προσερχομένη ἀπὸ τῶν συνηθειῶν τοῦ βίου. *περιγίγνεται ὑμῖν* ἀπομένει εἰς ἡμᾶς τὸ πλεονέκτημα. *προκάμνω* ἐξαντλοῦμαι πρότερον. *ἀλγεινὰ* δεινὰ, κίνδυνοι· ἡ δοτ. τῆς αἰτίας: νὰ μὴ ἐξαντλώμεθα ἐκ τῶν πρότερον ἔνεκα τῆς διαρκοῦς ἀγωνίας καὶ τῶν συνεχῶν παρασκευῶν, ἃς ὑπαγορεύουσιν οἱ κίνδυνοι τοῦ μέλλοντος. *εἶναι* ἐκ τοῦ περιγίγνεται.

1. *ξηνηλασίαι* ἀπέλασις ξένων ἐκ τῆς Λακωνικῆς ὑπὸ τῶν ἐφόρων, ἐφ' ὅσον ἐφοβοῦντο ἐπιβλαβῆ ἐπίδρασιν ξενικῶν τρόπων ἐπὶ τὰ ἥθη τῶν Σπ. *ἀπάται* ἦσαν τμήμα τῆς Σπαρτ. ἀγωγῆς, ἵνα οἱ νέοι καθίστανται πολυμήχανοι δυνάμενοι νάπατωσι τοὺς πολεμίους· διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπετρέπετο τοῖς νέοις καὶ ἡ κλοπὴ· πολυθρόλητον δὲ ἦτο καὶ τὸ τῆς πολιτείας κρυπτόν. *ἐπὶ τοὺς Ἰσοπαλεῖς κ.* διὰ τοῦτο καὶ ἀπέτρεπε τοὺς Ἀθηναίους ὁ Π. νάντεπεξέλθωσι κατὰ τῶν δηούντων τὴν χώραν Λακεδαιμονίων, ὡς εἰσβαλλόντων μεθ' ὑπερτέρων δυνάμεων.

40. 1. *εὐτέλεια* λιτότης, ἀπλότης, μικρὰ δαπάνη. *φιλοσοφῶ* θεραπεύω τὰ γράμματα. *μαλακία* τρυφή, ἐκθήλυνσις. *καιρῶ-κόμπω* κτγρ. *ἔργου καιρῶ* ὡς εὐκαιρίαν καὶ ἀφορμὴν πρὸς ἔργα. *λόγου κόμπω* κομπορημοσύνη: ὡς ἀφορμὴν κ. *τὸ πένεσθαι* ἀντιμ.

ἀμφοτέρων τῶν ἀπρηφ. αἰσχίον μᾶλλον, τοῦναντίον αἰσχρόν. ἔργω δι' ἐργασίας.

2. *ἔνι* ἔνεστιν, εἶναι δυνατή. *τοῖς αὐτοῖς* νοοῦνται οἱ (κυρίως) πολιτικοί. *ἕτεροι* νοοῦνται οἱ χειρόνακτες, οἱ ἐπαγγελματίαι, τὸ πολὺ κοινόν. *ἕτερα* ἔργα διάφορα τῆς πολιτικῆς (ἢ: *τοῖς αὐτοῖς κ. ἑτέροις*, εἶναι ἡ αὐτὴ τάξις πολιτῶν: καὶ ἐν ᾧ ἄλλοι μὲν ἔξ αὐτῶν ἔχουσιν ἐπιδοθῆεῖς ταύτην τὴν ἐργασίαν, ἄλλοι δὲ εἰς ἄλλην, ὅμως..). (*ἐνι*) *γνώσθαι*.. νὰ δεικνύωσιν οὐχὶ ἑλλιπῆ γνώσιν τῶν δημοσίων ζητημάτων καὶ νὰ ἀποφαίνωνται περὶ αὐτῶν γνώμην διὰ τῆς ψήφου των. *ἀπράγμων* ὁ μὴ ἀναμειγνύομενος εἰς ξένας ὑποθέσεις (πολιτικά), νοθρὸς καὶ ἀδιάφορος. *ἀχρεῖτος ἀχρηστος*. *αὐτοὶ* ἡμεῖς αὐτοί, ὁ ὅλος δῆμος, *ἦτοι-ἦ* ἦ ἦ. *κρίνομέν γε* τοῦλάχιστον ἀποφαινόμεθα διὰ τῆς ψήφου μας γνώμην περὶ τῶν ὑπ' ἄλλων (τῶν κυρίως πολιτικῶν ἢ τῆς βουλῆς) προτεινομένων (προβουλευμάτων): ὁ γὰρ πρὸς τὸ ἀσθενέστερον μέλος, τὸν ἀμαθῆ δῆμον. *ἐνθυμούμεθα* συλλαμβάνομεν ἰδίως ὀρθὰς γνώμας καὶ ὑποβάλλομεν αὐτὰς ὑπὸ τὴν κρίσιν ἄλλων (ὡς πολιτικοί, ὡς μέλη τῆς βουλῆς). *ἔλθειν ἔργω* νὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν.

3. *διαφερόντως* ἐν διαφορᾷ πρὸς τοὺς ἄλλους. *δὴ* ἐπιτ. *ὥστε* *τολμᾶν* ἐπέξ. τοῦ τόδε: ὅτι τολμῶμεν. *οἱ αὐτοὶ* συγχρόνως, κτηρ. *ἐκλογίζομαι* ὑπολογίζω ἀκριβῶς. *μάλιστα* εἰς ἀμφοτέρα τὰ ἀπρηφ. ὁ τὸ δέ, ὡς πρὸς τοῦτο ὅμως, τοῦναντίον ὅμως. *θράσος* ἄλογος τόλμη. *κράτιστοι τὴν ψυχὴν* εὐψυχότατοι. *τὰ δεινὰ* οἱ κίνδυνοι, *διὰ ταῦτα* διὰ τὸ γινώσκειν.

4. *ἀρετὴ* φιλία, *τὰ ἐς ἄ.* ὡς πρὸς τὴν. *ἠναντιώμεθα* διστάμεθα, διαφέρομεν. *δρώντες εὔ.* *κτώμεθα* ὁ ἔνεσ. τὸ ἐπιχειρούμενον. *τοὺς φίλους* τοὺς φίλους μας, ὅσους ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἔχωμεν Σοφ. Ἄντ. 190. *ὁ θράσας τὴν χάριν* ὁ εὐεργετήσας. *ἔστι βεβαιότερος* ἐμπνέει περισσοτέραν βεβαιότητα. *ὥστε* δι' εὐνοίας τούτου (ἀντικμ.), *ᾧ δέδωκε, σφῆξιν τὴν χ.* *ὀφειλομένην* (κτηρ.). *σφῆξιν τὴν χ.* ὁ νὰ φροντίξῃ ὥστε νὰ διατηρῆται ζωντανὴ πάντοτε ἡ ἀνάμνησις τῆς ὀφειλῆς διὰ τὴν εὐεργεσίαν. *δι' εὐνοίας* διὰ διαρκοῦς φιλόφρονος διαθέσεως, *δι' ἀνοικτῆς* πάντοτε καρδίας πρὸς ἐκεῖνον, ᾧ...

ἐκ τοῦ σφάζειν. ὁ ἀντοφείλων ὁ ὀφείλων τὴν ἀνταπόδοσιν. ἀμβλύ-
τερος (ἔστι) εἶναι μᾶλλον ψυχρός, ὀλιγώτερον βιαστικός (να ἐκπλη-
ρώσῃ τὴν ὑποχρεωσίν του). εἰδώς αἰτ. ἀρετῆ εὐεργεσία. ἐς χάριν
διὰ τὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἰδιαιτέραν του εὐνοίαν. ἐς ὀφείλημα πρὸς
ἐξόφλησιν ὑποχρεώσεως.

5. πιστὸν ἢ πεποιθήσις. ἐλευθερία ἐλευθεριότης, εὐγένεια αἰ-
σθήματος (ἢ: προσιδιάζουσα εἰς ἐλευθερόφρονας ἄνδρας). ἀδεῶς μὴ
φανῆ ἀχάριστος. οὐ μᾶλλον - ἢ οὐκ - ἀλλά.

1. ἀνευ μαλακίας ἐν ᾧ οἱ Σπαρτιᾶται ἐφοβοῦντο μήπως αἱ
τέχναι καὶ τὰ γράμματα ἐκνευρίσωσιν αὐτούς.

2. αὐτοὶ . . ὁ Π. δικαιολογεῖ τοὺς συγχνοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν
Ἀθηναίων λόγους, ἐν ᾧ τούναντίον ἡ ἀπέλλα ἐν Σπάρτῃ ἐλάχιστα
δικαιώματα εἶχε.

5. Ὅντως πολλὰ μνημονεύονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ παραδείγμα-
τα ἀγιδιοτελοῦς συνδρομῆς τῶν Ἀθ. πρὸς ἄλλους, 1) ἡ σω-
τηρία τῶν Ἡρακλειδῶν ἀπὸ τοῦ Εὐρυσθέως, ὅτε διωκόμενοι ὑπὸ
τούτου εἶχον καταφύγει ἐπὶ τὸν ἐλέου βωμὸν εἰς Ἀθήνας, 2) ἡ ἐπέμ-
βασις ὑπὲρ τῆς ταφῆς τῶν πτωμάτων τῶν ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας, 3) ἡ
συνδρομή, ἣν παρέσχον εἰς τοὺς ἀποστάντας ἀπὸ τοῦ Δαρείου Ἰω-
νας κατὰ τὴν Ἰων. ἐπανάστασιν, 4) ἡ βοήθεια, ἣν ἀπέστειλαν ὑπὸ
τὸν Κίμωνα πρὸς τοὺς Σπαρτιᾶτας κατὰ τὸν γ'. Μεσσηνιακὸν πό-
λεμον ἐναντίον τῶν Εἰλώτων.

41. 1. τὲ ὄθεν. ξυνελὼν ἐν συντομίᾳ. ἡ πᾶσα πόλις ἡ πόλις
ἐν συνόλῳ. παιδεύσις κέντρον πάσης πνευματ. μορφώσεως, σχολεῖον,
πανελιστήμιον. καθ' ἕναστον τὸν αὐτὸν ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς πο-
λίτης, ἕκαστος ἀτομικῶς. παρ' ἡμῶν ἐκ τοῦ κύκλου τῶν συμπολιτῶν
μας. παρέχεσθαι ἂν ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ διαμορφώσῃ. τὸ σῶμα
τὴν προσωπικότητά του. αὐτάρκης ἰκανός, ἐπαρκής: εἰς αὐτοτελεῆ
ἰκανότητα. ἐπὶ πλεῖστα εἶδη εἰς ποικιλωτάτας ἐκδηλώσεις ἀνθρωπ.
ἐνεργείας. εὐτραπέλως εὐστρόφως, δεξιῶς.

2. τάδε τὰ ἐν 1. κόμπος λόγων 40,1. οὐ μᾶλλον - ἢ 40,5. ἐν

τῷ παρόντι διὰ τὰς ἀξιώσεις τῆς παρούσης στιγμῆς. ἔργων ἀλήθεια πραγματ. ἀλήθεια. ἀπὸ . . . τρόπων ὄργ. τῶνδε τῶν ἐκτιθεμένων ἀπὸ κ. 37.

3. τῶν νῦν πόλεων. ἐς πείραν ἔρχεται δοκιμαζομένη εὐρίσκειται. ἀκοῆς κρείσσων ἀνωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα ἀφ' ὅτι περὶ αὐτῆς εἶχον ἀκούσει οἱ ἄνθρωποι. ἔχει ἀγανάκτησιν παρέχει ἀφορμὴν πρὸς ἀγανάκτησιν. ὑφ' ὅλων διότι ὑπὸ τοιούτων (ἀναξίων). ὁ ὑπήκοος, ὁ πολέμιος περιληπτ. (ἔχει) κατάμεμψιν ἀφορμὴν παραπόμων. οὐχ ὑπ' ἀξίων ὑπ' ἀναξίων.

4. παρέχομαι παρουσιάζω. σημεῖα μνημεῖα. ἀμάρτυρος ὁ ἄνευ μαρτύρων. οὐ δὴ ὄχι δά. τοι ὅπως γνωρίζει ὅλος ὁ κόσμος. τοῖς νῦν . . . ποιητ. αἵτ. οὔτε (ἄλλον ποιητοῦ) ὅστις. . . τὸ αὐτίκα προσωρινῶς. ἔπη ἐπικὸν ποίημα. ἢ ἀλήθεια (τῶν ἔργων) ἢ πραγματ. ἀλήθεια, ἢ ἄμεσος ἀντίληψις καὶ ἐποπτεία τῶν ὑμνουμένων ἔργων, ἢ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ὑπόνοια ἢ φανταστικὴ εἰκῶν. ἀλλὰ . . . ἢ ἀντίθ. πρὸς τὸ οὐδὲν προσδεόμενοι. ἐσβατὸς προσιτός. ξυγκατοικίζω σὺν ταῖς ἀποικίαις (ἐκτὸς τῶν ἀποικιῶν) ἰδρύω. κακῶν τε κάγαθῶν εἴτε ἐπιτυχιῶν εἴτε ἀποτυχιῶν τῶν, εὐτυχίας ἢ δυστυχίας τῶν.

5. δικαίῳ ἀξιῶ, ἀναγνωρίζω ὡς καθήκον. γενναίως μὲ φρόνημα ὑψηλόκαρδον. περὶ τοιαύτης ὑπὲρ τ. λειπόμενοι οἱ ἐπιζῶντες. κάμνω μοχθῶ, κατοπαθῶ.

1. παίδευσιν Ἑλλάδος ἐπίσης καλοῦνται παρ' ἄλλων αἱ Ἀθηναίων πάντων ἀνθρώπων παιδευτήριον, πρωταεῖον τῆς σοφίας, ἐστία τῆς Ἑλλάδος.

2. ἡ δύναμις τῆς πόλεως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν περιελάμβανε 1000 πόλεις, αἱ ἐτήσια πρόσοδοι ὑπερέβαινον τὰ 1000 τάλαντα, ὧν 600 εἰσεπράττοντο ἀπὸ τῶν συμμάχων, ἐν ἀκροπόλει ὑπῆρχεν ἀποταμίευμα 6000 τάλάντων πλὴν τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν σκευῶν τῶν ἱερῶν, τὰ ὅποια θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐπὶ ἀποδόσει τὸ δημοσ. ταμεῖον, αἱ στρατιωτ. δυνάμεις τῆς πόλεως ἦσαν 13000 μάχιμοι ὀπλίται πλὴν τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις καὶ τῶν ἐπὶ τῶν τειχῶν 16000 (;) πρεσβυτέρων καὶ νεω-

τέρων, ἰππεῖς καὶ ἰπποτοξόται 1200, τοξόται 1600 καὶ τριήρεις πλοῖμοι 300.

4. *μεγάλα σημεῖα καὶ μάρτυρες* τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων εἶναι καὶ τὰ περιλάμπρα ἔργα, δι' ὧν ὁ Π. κατεκόσμησε τὴν πόλιν, ἅτινα καὶ μέχρι σήμερον διαλαλοῦσιν ὅτι διεκήρυξεν ὁ Π. *κακῶν ἀγαθῶν* ἢ παρὰ τὴν Μέμφιν τῆς Αἰγύπτου πανωλεθρία τῶν Ἀθ. διαλαλεῖ οὐχ ἦττον τὸ μεγαλεῖον τῆς πόλεως ἢ αἱ περιφανεῖς περὶ τὸν Εὐρυμέδοντα νῆκαι τοῦ Κίμωνος.

42. 1. διὸ ἐπειδὴ πρόκειται περὶ μεγάλης πόλεως. τὸν ἀγῶνα μὴ εἶναι περὶ τοῦ ἴσου ἡμῖν καὶ οἷς μηδὲν τῶνδε (τῶν πλεονεκτημάτων) ὑπάρχει. ὁμοίως ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ. *εὐλογία* ἔπαινος. *εὐλογίαν* τούτων, ἔφ' οἷς . . *σημεῖα* ἅπτα τεκμήρια.

2. τὰ μέγιστα τὰ πλεῖστα καὶ σπουδαιότατα σημεῖα. αὐτῆς τῆς εὐλογίας, διαιω. ὑμνεῖν-κοσμεῖν ἀντίκεινται ὡς λόγοι-ἔργα. ἀ-ταῦτα συστ. οὐ πολλοῖς δοτ. ἀναφ., κατ' ἔννοιαν: παρ' ὀλίγοις. *λόγος*-ὁ πανηγυρικός. *τῶν ἔργων* ἐκ τοῦ *ισόρροπος*, ἀντὶ δοτ. ὡςπερ ὁ λόγος τῶνδε ἀντικμ.: ὅπως ὁ περὶ τῶν προκειμένων νεκρῶν λόγος. *καταστροφή* (τοῦ βίου) ὁ θάνατος. *ἀρετῇ* ἀνδρεία. *τέ-τέ* εἴτε-εἴτε: εἴτε εἶναι τὸ πρῶτον δεῖγμα τῆς ἀνδραγαθίας (διὰ τοὺς πεσόντας νέους) εἴτε εἶναι ἡ τελευταία ἐπισφράγις αὐτῆς (διὰ τοὺς πρεσβυτέρους πίπτοντας).

3. *τᾶλλα* ἐπεξηγ. διὰ τοῦ ἐκ τῶν *ιδίων*, οἱ *τᾶλλα* *χείρονες* οἱ ἄλλως (ἀπ' ἄλλης ἀπόψεως πλὴν τῆς ἀνδρείας) κακοί, ἢ δοτ. *χαρ. προεῖθεμαι* παθ. προβάλλομαι ὡς ἀσπίς. *ἀφανίζω* ἐξαλείφω. *κακὸν* ἠθικαὶ κηλίδες. *ἀγαθὸν* φιλόπατρις *πρᾶξις*. *κοινῶς* πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον πάντων. *ἐκ τῶν ιδίων* διὰ τῆς κακῆς των συμπεριφορᾶς ἐν τῷ ἰδιωτ. βίῳ, διὰ τῶν ἀμαρτημάτων καὶ παρεκτροπῶν των. *ὠφέλησαν* - *ἐβλάψαν* γνομ.

4. *τις* τῶνδε. *μαλακίζομαι* ἐπιδεικνύω δειλίαν. *προτιμήσας* - *ἐλπίδι* αἰτ. *τὴν* ἔτι τὴν μακροτέραν. *τὸ δεινὸν* ὁ κίνδυνος. *πενίας* προληπτ. ἀντὶ: ὡς διαφυγῶν τὴν *πενίαν* κἂν ἔτι *πλουτήσκειν* πλούσιος γένοιτο. *λαβόντες* ὑπολαβόντες. *αὐτῶν* τῆς ἔτι ἀπολαύσεως τοῦ πλού-

του καὶ τῆς ἐλπίδος τοῦ διαφυγεῖν τὴν πενίαν, *τόνδε* ἐν τῷ ὁποίῳ ἔπεσον. *μετ' αὐτοῦ* ὑφιστάμενοι αὐτόν, δι' αὐτοῦ. *τοὺς μὲν* τοὺς ἀντιπάλους. *ἐφίεσθαι* νὰ διατηρῶσιν ἐν ἑαυτοῖς τὸν πόθον, διότι ὁ ἀγὼν ἠδύνατο νὰ ἀποβῆ καὶ εὐτυχῆς δι' αὐτούς. *τῶν δὲ* τῆς εἰς ἀπολαύσεως τοῦ πλούτου καὶ τοῦ πλουτῆσαι. *τὸ ἀφανὲς τοῦ κατορθώσιν* τὸ ἀδηλόν τῆς ἐπιτυχίας. *ἀξιοῦντες* θεωροῦντες καθήκον των. *ἔργῳ* ἀντιθ. πρὸς τὸ ἐλπίδι ἐν αὐτῷ τῷ ἔργῳ, τῷ ἀγῶνι. *περὶ τοῦ ἤδη ὄρωμένου* ὡς πρὸς τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα καθαρά πλέον προσέβαλλον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των. *ἐν αὐτῷ* τῷ κινδύνῳ. *παθεῖν* τρωθῆναι ἢ ἀποθανεῖν. *τὸ αἰσχρὸν τοῦ λόγου* τὸς συνήθεις ἐπὶ δειλίᾳ ὕβρεις. *τὸ ἔργον* τὸ ἀνατεθὲν αὐτοῖς, τὴν μάχην. *δι' ἐλαχίστου καιροῦ τύχης* ἐν βραχυτάτῃ στιγμῇ, ἣν ἑυθυμίζει ἡ τύχη. *ἀκμῇ τῆς δόξης μ.* ἐν τῷ ὑψίστῳ βαθμῷ τῆς χρηστῆς ἐλπίδος μᾶλλον (ὅτι θὰ νικήσουν) ἢ τῆς δειλίας. *ἀπηλλάγησαν* τοῦ ζῆν.

41. 1. οἱ λοιποὶ οἱ λειπόμενοι 41,5. *διάνοια* τὸ φρόνημα. *ἀσφαλέστερος* ὀλιγώτερον ἀτυχῆς, *τὴν ὀφελίαν* τῆς μηδὲν ἀτολμοτέρας διανοίας, ἐπεξηγ. διὰ τοῦ *ὅσα ἐν τῷ τοὺς πολεμίους* . . . *λόγῳ μόνῳ* ἐκ μόνου τοῦ ῥητορικοῦ λόγου τοῦ ῥήτορος. *πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς* εἰδότας οὐδὲν χειρόν (τοῦ ῥήτορος). *αἰσχυρόμενοι* φιλότιμοι. *ἐν τοῖς ἔργοις* ἐν ταῖς μάχαις. *σφάλλομαι* ἀποτυγχάνω, ἡττῶμαι. *πειρά του* πειρώμενοί τινος, ἔν τινι ἀποπείρα. *οὐκ οὖν* ὁμως διὰ τοῦτο τοῦλάχιστον μὴ . . . *ἀξιῶ* θεωρῶ ὀρθόν. *προῖμαι* θυσιάζω (ἀλύπητα) . . . *ἔρανος* κυρ. συμβολή πρὸς κοινούς σκοποὺς (χάριν ἀμοιβαίας ὑποστηρίξεως), κοινὰς ἐπικερδεῖς ἐπιχειρήσεις, ἐνταῦθα: συνεισφορά πρὸς σωτηρίαν τοῦ ὄλου. *αὐτῇ* χαρ.

2. *τὰ σώματα* 42,4. *κοινῇ* κοινῶς 42,3. *ιδίᾳ* προσωπικῶς. οὐ (τοῦτον), *ἐν ᾧ* . . ., *ἀλλ'* (ἐκεῖνον), *ἐν ᾧ*. *παρὰ τῷ* . . . εἰς πᾶσαν παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν εἴτε αὕτη ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τοῦ λόγου εἴτε εἰς τὸν κύκλον τῆς δράσεως.

3. *πᾶσα γῆ* ἢ ὅλη γῆ. *σημαίνει* ἐστὶ σημεῖον, διατηρεῖ τὴν μνήμην των. *οἰκεία* (γῆ). *ἡ ἀγραφὸς μνήμη* ἢ μὴ εἰς μνημείων ἐγκεχαραγμένη, ἀντιθ. *ἐπιγραφὴ σιγῶν*. *μνήμη τῆς γνώμης* ἀνάμνησις

ἔχουσα τὴν ἔδραν αὐτῆς ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῇ καρδίᾳ, οὐχὶ ἐπὶ ἐπι-
 τυμβίων μνημείων. *ἐνδαισιᾶται* ἐγκατοικεῖ, ἀσκει τὴν ζωηράν της
 ἐπενέργειαν. *ἢ μὴ προσήκουσα* (γῆ) ἢ ξένη.

4. οὗς μετ' ἔμφ. ἐν ἀρχῇ τῆς περιόδου : καὶ τούτους τοὺς ὑπὲρ
 πατρίδος πεσόντας· ἀναφ. εἰς τὸ ὅτι *τολμῶντες* . . . *καταλείπεται*, τὸ
 δὲ : *ἀνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν* . . . *ἐνδαισιᾶται* κεῖται διὰ μέσον. *τὸ ἐλεύ-
 θερον - τὸ εὖψυχον* ἀντικμ., *τὸ εὐδαιμον - τὸ δὲ ἐλεύθερον* κτηρ.
περιορῶμαι παρατηρῶ μετὰ προσοχῆς· μετὰ γεν. = εἶμαι ἔμφρον-
 τισ, ἔχω ἐναγώνιον φόβον περὶ τινος, *μὴ π. τοὺς* . . . μὴ βλέπετε
 ἐναγώνιοι πρὸς τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου.

5. *κακοπραγῶ* κακῶς πράττω. *ἀλλ'* (ἐκείνοι) *οἷς. ἢ ἐναντία*
 τίς ; *κινδυνεύεται* εἶναι ἐπίφοβος, ὑπάρχει κίνδυνος (φόβος) νὰ
 λάβῃ χώραν. *ἐν τῷ ξῆν ἔτι* ἐν τῇ ἐφεξῆς ζωῇ των. *τὰ διαφέροντα*
 (ἔσται) αἱ διαφοραὶ πρὸς τὴν προτέραν κατάστασίν των. *ἐν οἷς* παρ'
 οἷς. *πταίω* ἀποτυγχάνω, ἠττώμαι.

6. γὰρ αἰτιολ. τὸ ἀφειδοῖεν ἄν. *φρόνημα* ἀφηρ. τοῦ μέγα φρο-
 νεῖν ὑπερηφάνεια, αὐτοσφενάισθημα. *κάκωσις* ταπεινώσις, ἔξεντελι-
 σμός. *μαλακίζομαι*, πρβλ. *μελακία* 40,1 42,4, *μετὰ τοῦ μ.* ἢ συν-
 δεδεμένη μετὰ τῆς δειλίας (ἐν ἀγῶνι). *ἀνάισθητος* ὄν δὲν αἰσθανό-
 μεθα, ἀνώδυνος. *ῥώμη* ψυχ. σθένος, αὐτοπεποίθησις. *κοινή ἐλπίς*
 ἢ ἐλπίς περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ὅλου, τῆς πατρίδος, πρβλ. 2.

44. 1. *διόπερ* ἐπειδὴ οἱ πεσόντες ὡς γενναῖοι δὲν ἐφείσθησαν
 τῆς ζωῆς των. *οὐκ δλοφύρομαι* νῦν. *οὐ μᾶλλον ἢ* 40,5. *γὰρ* ἐπεξηγ.
τὸ παραμυθῆσομαι. ἐπίστανται γ'. πρὸς. μετὰ τὸ β'. *ξυμφοραὶ* περι-
 πέτειαι, συμφοραί. *τὸ δ' εὐτυχές* (ἔστι) ἀλλ' ἢ εὐτυχία ὑπάρχει ἐδῶ.
οἱ ἄν . . . εἰάν τινες, ἀντὶ ἀρμφ. *εὐπρεπεσιότη* ἢ μετὰ μεγίστης
 τιμῆς συνδεδεμένη, ἐντιμοτάτη, εἰς ἀμφότ. τὰ οὐσ. *τελευτῆς, λύπης.*
ξυνεμετρήθη ἐδόθη σύμμετρος, ἐν συμμέτρῳ ἀναλογία. *ὁμοίως* ἐν
 τῷ αὐτῷ μέτρῳ. *ἐνευδαιμονῆσαι* ἵνα ζήσωσιν ἐν αὐτῷ εὐδαιμόνες.
ἐντελευτῆσαι ἵνα ἀποθάνωσιν ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ.

2. *πεῖθειν* παραμυθεῖσθαι. *ὧν* ἀναφ. αἰτιολ. : ὅτι αὐτῶν, ἢ γεν.
 ἐκ τοῦ ὑπομνήματα ἀφορμαὶ πρὸς ἐνθύμησιν. *λύπη* (ἔστιν) οὐκ

(ἐπὶ τούτοις), ὧν . . . ἀλλ' ἐπὶ τούτῳ, οὐ. **ἐθάς** + γεν. ὁ συνηθισμένος μέ τι.

3. **καρτερεῖν** τούτους (ὑποκ.), οἷς. **ιδία** 43,2, ἢ ἀντίθ. **τῇ πόλει**. οἱ **ἐπιγιγνώμενοι** τὰ κατόπιν γεννώμενα τέκνα. **λήθη** ἀφορμὴ πρὸς λήθην. **ξυνοίσει** τὸ παῖδας ἐπιγίγνεσθαι. **διχόθεν** διὰ δύο αἰτίας. **ἐκ τοῦ μὴ** ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς μὴ ἐρημώσεως . . . γὰρ αἰτιολ. τὸ ἀσφαλεία. **ἴσον τι ἢ δίκαιον** ἐν ἰσότητι δικαιωμάτων καὶ ἐν δικαιοσύνῃ. **βουλεύεσθαι** (τούτους) οἷ . . . **παραβάλλομαι** ἐκθέτω εἰς κίνδυνον, διακυβεύω, **ἐκ τοῦ ὁμοίου** ὁμοίως, ὅπως οἱ ἔχοντες παῖδας στρατευομένους. **κινδυνεύωσι** μὴ ἀπολέσωσιν αὐτούς.

4. **παρηβῶ** γίνομαι παρῆλιξ. **ἠγεῖσθε** προσκτ. **τὸν πλείονα βίον**, ὃν ἠτύχετε, **κέρδος** (κτγρ.). **τόνδε** τὸν ἐν τῷ γήρατι ὑπολειπόμενον. **κουφίζομαι** παρηγορῶ τὴν λύπην μου. **μόνον** τὸ φιλότιμον. **οὐ τὸ κερδαίνειν** μᾶλλον ἀλλὰ. **ἀχρεῖος** 40,2, **τὸ ἀ. τῆς ἡλικίας** τὸ γῆρας. **ἐν τῷ** . . . χρόν.

5. **ὥσπερ τινές φασι** ἴσως ὁ Π. ὑπαινίσσεται τὸν λυρικὸν Σιμωνίδην, ὅστις πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας αὐτῷ φιλαργυρίαν ἔλεγεν ὅτι τῶν ἄλλων ἀπεστερημένος διὰ τὸ γῆρας ἡδονῶν ὑπὸ μιᾶς ἔτι γηροβοσκεῖται, τῆς ἀπὸ τοῦ κερδαίνειν.

43. 1. **ἀγὼν** ἢ ἀμίλλα ἐν τῇ ἀνδρείᾳ πρὸς τοὺς ἀποθανόντας. **μέγας** βαρὺς, δύσκολος. **καθ' ὑπερβολὴν ἀρετῆς** δι' ἐξαιρέτων ἀρετῆν, μὲ ὑπερέντασιν τῶν γενναίων σας προσπαθειῶν, **χείρους** ὑπολειπόμενοι. **τὸ ἀντίπαλον** οἱ ἀντίζηλοι, οἱ ἀνταγωνισταί. **τὸ μὴ ἐμποδῶν** πᾶς ὁ μὴ παρεμβάλλον πρόσκομμα. **ἀνανταγώνιστος** ὁ ἄνευ ἀνταγωνιστοῦ, ἀδιαφιλονίκητος.

2. **μνησθῆναι** νὰ κάμω μνεῖαν. **γυναικείας** τῶν γυναικῶν, ὅσαι. **ὑπαρχούσης** ἐμφύτου. **μὴ γενέσθαι** (ὑποκ.) **χ. τῆς φύσεως μ.** ἢ **δόξα** (κτγρ.) νὰ μὴ ὑπολειφθῆτε ἐκείνου, τὸ ὅποσον δύνασθε νὰ ἐπιτελέσητε ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ φύλου σας. **καὶ** (μεγάλῃ ἢ δόξᾳ ταύτης) **ῆς ἢ γεν.** ἐκ τοῦ **κλέος** λόγος, ὁμιλία. **ἀρετῇ** ἄμεμπτος διαγωγῆ. **ψόγος** ἐπίψογος διαγωγῆ.

46. 1. **εἴρηται καὶ** . . καὶ εἴρηται . . καὶ ἔργω . . . , ὡς λόγῳ -

ἔργῳ. τὰ μὲν ἀφ' ἑνὸς μὲν. *μέχρι ἡβῆς* μέχρι τοῦ 18. ἔτους τῆς ἡλικίας. *δημοσίᾳ* δημοσίᾳ δαπάνῃ. *στέφανος* ἀμοιβή, ἑπαθλον' ἐκ τούτου ἢ γεν. ἀγώνων. γὰρ αἰτιολ. τὸ *ὠφέλιμον*. οἷς παρ' οἷς. *πολιτεύω - ομαι* κ.37,2.

2. *ἀπολοφυράμενοι* ἀφ' οὗ ἀρκετὰ ἐκλαύσατε (διότι μετὰ τὸν λόγον ἀπεχώρουν). *δὲν προσήκει* τὸν προσήκοντα, τὸν ἰδικόν του.

1. *ἄθλα* καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ οἱ μεγάλοι πολῖται οἱ παρασχόντες διακεκριμένας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα λαμβάνουσι παρὰ τῆς πολιτείας μεγάλας χρηματικὰς δωρεάς, καὶ παρ' ἡμῶν ὁ ναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης, πρὸς δὲ καὶ οἱ συγγενεῖς ἐπιφανῶν πολιτικῶν, ἀποθανόντων ἐν πενίᾳ, τυγχάνουσι κυβερνητικῆς ἀρωγῆς.

Ὁ ἐπιτάφιος πόθεν προῆλθεν; εἰς τί τῶν εἰδῶν τοῦ ῥητορικοῦ λόγου πρόκειται νὰ καταταχθῆ; διαίρεσις; καὶ διάρθρωσις αὐτοῦ ἀρεταί.

ΠΗΓΩΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν βοηθημάτων ἐχρησίμευσαν ἡμῖν καὶ

Thukydides β. II. Classen-Steup⁵ Berlin 1914.

» » Boehme-Widmann⁶ Leipzig 1894.

» » Sitzler² Gotha 1909.

» » Lange³ Leipzig-Berlin 1913.

Schneider Untersuchungen über die Staatsbegräbnisse und den Aufbau der öffentlichen Leichenreden bei den Athenern in der klassischen Zeit Berlin 1912.

Elsa Gossmann Quaestiones ad Graecorum orationum funebrium formam pertinentes Ienae 1908.

III.

35. Οἱ μὲν περισσότεροι ἐκ τῶν ῥητόρων, ὅσοι ἐκάστοτε ἔχουσιν ὀμιλήσει μέχρι σήμερον ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ χώρῳ μὲ ἀνάλογον θέμα, πλέκουσι συνήθως τὸ ἐγκώμιον τοῦ νομοθέτου, ὅστις εἰς τὸν γνωστὸν νόμον τὸν κανονίζοντα τὰ τῆς ταφῆς προσέθηκε τὸ ἄρθρον (τὴν διάταξιν) τὸ καθιεροῦν τὸν προκείμενον ἐπιτάφιον, διότι κατ' αὐτοὺς εἶναι ὄραϊον πρᾶγμα νὰ ἐκφωνῆται τοιοῦτος πρὸς τιμὴν τῶν ἐν πολέμοις ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων. Ἄλλ' ἐγὼ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τούτους θὰ ἐφρόνουν ὅτι εἶναι ἀρκετὸν ἀνδρῶν ἐμπράκτως ἀναδειχθέντων γενναίων καὶ ἐμπράκτως νὰ ἐκδηλοῦνται αἱ τιμαί, οἷας καὶ τώρα βλέπετε παρασκευασθείσας καὶ ἐπιδαψιλευθείσας ὑπὸ τῆς πολιτείας σχετικῶς μὲ τοὺς σήμερον θαπτομένους, καὶ ὅτι ὀρθὸν εἶναι νὰ μὴ κινδυνεύη, ὅπως τώρα μὲ τὸν λόγον, νὰ καταστῇ προβληματικὴ ἡ πίστις τῶν ἀκροατῶν εἰς τὰς διακεκριμένας ὑπηρεσίας πολλῶν ἀνδρῶν, κρεμαμένη ἀπὸ τὴν γλῶσσαν ἐνὸς ἀνδρὸς (τοῦ ῥήτορος), ὅστις δύναται μὲν νὰ ὀμιλήσῃ ἐπιτυχῶς, ἀλλὰ δύναται ἐπίσης νὰ ὀμιλήσῃ καὶ ἀνεπιτυχῶς. (Καὶ ὁ κίνδυνος οὗτος ὑφίσταται) Διότι εἶναι δύσκολον νὰ ὀμιλήσῃ τις ὅπως πρέπει ἐν θέματι τόσο λεπτῷ καὶ σοβαρῷ, ὅπου (ἢ: ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, καθ' ἃς) καὶ αὐτὴ ἡ πιθανότης τοῦ ὅτι ὁ ῥήτωρ λέγει πράγματα ἀληθῆ μόλις ἐπιτυγχάνεται (ἐξασφαλίζεται). Διότι καὶ οἱ αὐτόπαι μάρτυρες (συμπολεμισταὶ) καὶ οἱ συμπαθεῖς πρὸς τοὺς θαπτομένους ἀκροαταὶ ἴσως ἤθελον νομίσει ὅτι ἡ ἔκθεσις τῶν ἀνδραγαθιῶν αὐτῶν ὑπολείπεται σοβαρῶς ἐκείνων, τὰ ὁποῖα καὶ θέλουν νὰ ἀκούουν ὑμνούμενα καὶ γνωρίζουν ὅτι ἐπετελέσθησαν, καὶ οἱ ἀγνοοῦντες τὴν δρᾶσιν αὐτῶν καὶ μὴ συνδεόμενοι πρὸς αὐτοὺς ἴσως ἤθελον φαντασθῆ ὅτι μερικὰ καὶ ἐξογκώνονται (παριστάνονται ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον), καὶ τοῦτο ἐκ φθόνου, ἐὰν συμπίπτει νὰ ἀκούουν ἄθλους ὑπερβαίνοντας τὰς ἰδικὰς των φυσικὰς δυνάμεις. Διότι οἱ ἔλαινοι, ὅταν λέγονται περὶ ἄλλων, εἶναι ἀνεκτοὶ μέχρι τούτου τοῦ σημείου, ἐφ' ὅσον ἕκαστος

τῶν ἀκροατῶν νομίζει ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ πράξῃ τι ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἤκουσεν ἐγκωμιαζόμενα· τοῦναντίον δὲ πᾶν ὅ,τι ἐξ αὐτῶν (τῶν ὑμνουμένων πράξεων) ὑπερβαίνει τὰς φυσικὰς του δυνάμεις, προκαλοῦν τὸν φθόνον προκαλεῖ εὐθύς καὶ τὴν δυσπιστίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὑπὸ τῶν παλαιῶν (προγόνων) εὗρέθη ὅτι ἡ δημοσία ταφή λαμπρυνομένη διὰ τοῦ ἐπιταφίου, ὅπως καὶ ἡμεῖς σήμερον κάμνομεν, εἶναι ὄραϊον πρᾶγμα, ὀφείλω καὶ ἐγὼ συμμορφούμενος πρὸς τὸν νόμον νὰ προσπαθῆσω νάνταποκριθῶ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον πρὸς τὸν πόθον ἐκάστου ἐξ ὑμῶν καὶ τὴν προσδοκίαν (ἢ πρὸς τὴν φανταστικὴν εἰκόνα, ἣν ἔχει περὶ τῶν πεσόντων).

36. Θὰ ἀρχίσω δὲ ἀπὸ τοὺς προγόνους· πρῶτον· διότι στοιχειῶδες καθῆκον δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ εὐπρεπείας ἅμα ἐπιβάλλει ἡμῖν ἐν ἐπισημασίᾳ τελετῇ οἷα ἡ προκειμένη νὰ μνημονεύωμεν αὐτοὺς τιμῆς ἕνεκα πρώτους (νᾶπονέωμεν εἰς αὐτοὺς τὴν τιμὴν, μνημονεύοντες αὐτῶν πρώτων). Δηλαδή κατοικοῦντες τὴν χώραν πάντοτε οἱ αὐτοὶ (ἀνόθεντοι ἀπὸ ξένον αἷμα ἐπηλύδων) μέχρι τῆς σημερινῆς ἡμέρας διὰ τῆς ἀδιασπάστου κληρονομικῆς διαδοχῆς τῶν ἐκάστοτε μεταγενεστέρων γενεῶν, ἐκληροδότησαν αὐτὴν εἰς τοὺς πατέρας ἡμῶν ἑλευθέραν διὰ τὴν ἀνδρείαν των. Ὅθεν, ἂν ἐκεῖνοι εἶναι ἀξιέπαινοι, ἀκόμη μεγαλύτερου ἐπαινοῦ εἶναι ἄξιοι οἱ πατέρες ἡμῶν· διότι διὰ μεγάλων ἀγώνων ἀποκτήσαντες ἐκτὸς ἐκείνων (τῆς Ἀττικῆς), τὰ ὁποῖα ἐκληρονόμησαν παρὰ τῶν πατέρων των, τὸ ἀπέραντον κράτος, ὅσον ἔχομεν σήμερον, ἐκληροδότησαν καὶ τοῦτο προσθέτως εἰς ἡμᾶς τοὺς σημερινούς. Τὰ δὲ σπουδαιότερα καὶ περισσότερα νεῦρα αὐτοῦ (τοῦ κράτους) ἡμεῖς αὐτοὶ οἱ παρόντες ἔδωκεν οἱ σήμερον ἀκόμη ζῶντες, οἱ ἔχοντες τὴν μέσσην περίου ἡλικίαν, ἐτονώσαμεν (ἐνισχύσαμεν), καὶ ἐφωδιάσαμεν τὴν πόλιν καθ' ὅλα, ὥστε νὰ εἶναι αὐταρκεστάτη καὶ εἰς πόλεμον καὶ εἰς εἰρήνην. Ἐν τούτοις ἐγὼ ἐκ τῆς συντελεσθείσης ταύτης μεγάλης καὶ μακρᾶς ἐργασίας τὰς μὲν φύσεως ἐπιθετικῆς πολεμικᾶς ἐπιχειρήσεις, δι' ὧν ἀπεκτήθη ἐκάστη κτῆσις τοῦ κράτους, ἢ τοὺς ἀμυντικούς πολέμους, δι' ὧν ἡμεῖς αὐτοὶ ἢ οἱ πατέρες ἡμῶν μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀπεκρούσαμεν πολεμίους βαρβάρους ἢ Ἑλληνας ἐπιθεμένους καθ' ἡμῶν, θὰ παραλείψω μὴ ἐπιθυμῶν νὰ μακρολογῶ ἐνώπιον ἀκροατηρίου, ὅπερ διατελεῖ ἐν πλήρει γνώσει τῶν πρα-

γμάτων ἄλλ' ἀφ' οὗ ἐκθέσω κατὰ πρῶτον διὰ ποίων ἐπαγγελματικῶν κατευθύνσεων (ῥοπῶν τοῦ πνεύματος) ἀνήλθομεν εἰς τὸ σημερινὸν μεγαλεῖον καὶ διὰ τίνος πολιτικῆς καὶ διὰ ποίας ἰδεολογίας (γενικῶν τρόπων σκέψεως καὶ ἐνεργείας) ἀπέβη μέγα τὸ κράτος ἡμῶν, κατόπιν θὰ ἔλθω καὶ εἰς τὸν ἔπαινον τῶν προκειμένων νεκρῶν, διότι νομίζω ὅτι καὶ ὑπὸ τὰς συνθήκας, ὑφ' ἃς διατελοῦμεν τώρα, δὲν θὰ ἦτο ἀπρεπὲς (ἄκαιρον) νὰ λεχθῶσιν αὐτὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου πολλὰ θὰ ἔχη νὰ ὠφεληθῆ, ἐὰν ἀκούσῃ αὐτὰ μετὰ προσοχῆς, τὸ ὅλον συγκεντρωμένον πληθῆος καὶ τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ξένων.

37. Ἐχομεν δῆλα δὴ πολίτευμα, τὸ ὁποῖον δὲν ζηλεύει τοὺς νόμους τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τοῦναντίον ἡμεῖς αὐτοὶ εἴμεθα μᾶλλον πρότυπα εἰς πάντας τοὺς ἄλλους ἢ ἀντιγραφεῖς καὶ τυφλοὶ μιμηταὶ ἄλλων. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸ ὄνομά του τὸ πολίτευμα ἡμῶν φέρει τὸ ὄνομα δημοκρατία, διότι ἔχει ῥυθμισθῆ σθηριζόμενον οὐχὶ εἰς τὴν μειοψηφίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν πλειοψηφίαν (ἐπὶ τῆς μεγάλης μάζης τοῦ ὅλου λαοῦ), μετέχουσι δὲ αὐτοῦ κατὰ μὲν τοὺς νόμους πάντες ἐξ ἴσου (ἔχουσιν ἴσα δικαιώματα) ὡς πρὸς τὰς ἰδιωτικὰς διαφορὰς, ὡς πρὸς δὲ τὴν κοινωνικὴν ἐκτίμησιν καὶ ἐπιβράβευσιν τῆς ἀτομικῆς ἀξίας ἐκάστου, ἀναλόγως τῆς ἰδιαιτέρας εὐδοκιμήσεως, ἣν ἔχει ἕκαστος πολίτης νὰ ἐπιδείξῃ ἐν οἰφδῆποτε σταδίῳ ἐνεργείας, προτιμᾶται εἰς τὰς δημοσίας θέσεις λαμβανομένης ὑπ' ὄψει μᾶλλον τῆς προσωπικῆς ἀξίας ἢ τῆς κοινωνικῆς του τάξεως, οὐδὲ πάλιν διὰ τὴν ἀσημότητα τῆς κοινωνικῆς του τάξεως (δι' ἔλλειψιν κοινωνικῆς περιωπῆς) ἀποκλείεται αὐτῶν, διότι συμπίπτει νὰ εἶναι πένης, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου εἶναι εἰς θέσιν νὰ παράσχῃ καλὴν τινα ἐκδούλευσιν εἰς τὴν πόλιν. Ὅπως δὲ ἐν ταῖς σχέσεσιν ἡμῶν πρὸς τὴν πολιτείαν ζῶμεν ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ πολιτεύματος ἄνευ περιορισμῶν, οὕτως καὶ ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους σχέσεσιν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου ζῶμεν ἀπηλλαγμένοι τῆς καχυπόπτου ἐκείνης ἀμοιβαίας ἐπιτηρήσεως τῶν καθημερινῶν ἐνασχολήσεων, χωρὶς νὰ θυμώνωμεν ἐναντίον τοῦ ἄλλου, ἐὰν πράττει τι ὅπως τῷ ἀρέσκει (κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς καρδίας του), καὶ χωρὶς νὰ λαμβάνωμεν τὸ ὕφος τοῦ θυμωμένου (νὰ ἐμφανίζωμεν ἐν τῇ φυσιογνωμίᾳ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἀποδοκιμασίας, δυσφορίας) διὰ τοῦτο, πράγμα τὸ ὁποῖον ναὶ μὲν δὲν βλάπτει, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἐνοχλητικόν. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἀναστρεφόμεθα ἐν τῷ ἰδιωτικῷ

βίῳ (καταγινόμεθα μὲ τὰς ἰδιωτικὰς μᾶς ὑποθέσεις) χωρὶς ὁ εἰς νὰ ἐνοχλῆ τὸν ἄλλον, ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ (ἐν ταῖς σχέσεσιν ἡμῶν πρὸς τὴν πολιτείαν) ἀποφεύγομεν τὰς παρανομίας πρωτίστως ἐξ ἠθικῆς συστολῆς, ἣν ἐμπνέει ὁ ἀμοιβαῖος σεβασμὸς, πειθαρχοῦντες καὶ εἰς τοὺς ἐκάστοτε ἄρχοντας (τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ νόμου) καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς νόμους, καὶ πρὸ πάντων εἰς ἐκείνους ἐκ τούτων, ὅσοι ἔχουσι θεσπισθῆ εἰς προστασίαν τῶν ἀδικουμένων, καὶ ὅσοι, ἐν ᾧ εἶναι ἄγραφοι, προσάπτουσιν εἰς τοὺς παραβαίνοντας αὐτοὺς κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν ἀναμφισβητήτως ἀτιμίαν (στίγμα) ἀνεξίτηλον.

38. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ κατὰ τῶν κόπων ἐξεύρομεν πλεῖστα μέσα πνευματικῆς ἀναπαύσεως (ψυχαγωγικά), χρησιμοποιοῦντες πρὸς τοῦτο ἀγῶνας καὶ ἐορτὰς μετὰ θυσιῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους καὶ ἰδιωτικὰς κατοικίας καὶ ἐπιπλώσεις μετὰ κομπῆς φιλοκαλίας, μὲ τὰ ὁποῖα καθημερινῶς εὐχαριστοῦμενοι (διασκεδάζομεν) διαλύομεν τὴν δυσθυμίαν ἡμῶν (μελαγχολίαν). Εἰσάγονται δὲ πρὸς τούτοις διὰ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως ἀπὸ ὅλων τὸν κόσμον τὰ πάντα καὶ συμβαίνει εἰς ἡμᾶς νὰ ἀπολαύωμεν τὴν παραγωγὴν (τὰ προϊόντα) τῶν ἄλλων χωρῶν ὡς ἰδικὴν μᾶς ὅπως καὶ τὴν παραγωγὴν τοῦ τόπου μᾶς (τὰ ἐγχώρια προϊόντα).

39. Διαφέρομεν δὲ τῶν ἀντιπάλων καὶ ἐν τῷ κύκλῳ τῶν πολεμικῶν ἀσκήσεων (πολεμ. ἐκπαιδεύσεως) εἰς τὰ ἐξῆς σημεῖα. Δηλ. καὶ τὴν πόλιν παρέχομεν ἀνοικτὴν (προσιτὴν) εἰς πάντα καὶ οὐδέποτε διὰ ξενηλασιῶν ἀποκλείομεν ἄλλον ἢ ἀπὸ μαθήματος ἢ ἀπὸ θεάματος, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται νὰ ὠφελῆται τις τῶν πολεμίων ἰδὼν αὐτὸ ἐκτεθειμένον πρὸς κοινὴν θεάν (χωρὶς νὰ ληφθῆ οὐδὲν μέτρον ἀποκρύψεως αὐτοῦ), ἔχοντες πεποιθήσιν οὐχὶ μᾶλλον εἰς τὰς πολεμικὰς παρασκευὰς καὶ εἰς τὰ ποικίλα εἶδη τῆς πολεμικῆς (στρατηγικῆς) ἀπάτης, ὅσον εἰς τὴν προσωπικὴν ἡμῶν γενναιοφυσίαν ἐν τῇ στιγμῇ τῆς δράσεως· καὶ ὡς πρὸς τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα (παιδαγ. μεθόδους ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει) ἐκείνοι μὲν εὐθύς ἀπὸ τῆς νεανικῆς ἡλικίας δι' ἐπιπόνων ἀσκήσεων ἐπιδιώκουσι τὴν ἀνδρείαν ὡς σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς, ἡμεῖς δὲ παρ' ὅλην τὴν ἀνετον δίαίταν ἡμῶν ἀντιμετωπίζομεν μὲ ὄχι ὀλιγώτερον θάρρος ἐκείνων τοὺς κινδύνους καὶ ἀγῶνας, ἐν οἷς ἀντεπεξέρχονται πρὸς ἡμᾶς

ισόπαλοι (οὐχὶ ἰσχυρότεροι) δυνάμεις. Ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι τὸ ἐξῆς· δηλ. οὔτε οἱ Λακεδαιμόνιοι μόνοι, ἀλλὰ μεθ' ὄλων τῶν συμμάχων ἐκστρατεύουσιν εἰς τὴν χώραν ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς αὐτοί, ὡσάκις ἐκστρατεύσωμεν κατὰ τῆς χώρας τῶν ἄλλων, συνάπτοντες μάχην ἐν τῇ ξένη γῆ εὐκόλως νικῶμεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ κανόνα τοὺς ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν ἀμυνομένους. Πρὸς τούτοις οὐδεὶς μέχρι σήμερον πολέμιος ἀντιμετώπισεν ὅλας μαζί τὰς πολεμικὰς ἡμῶν δυνάμεις τὸ μὲν διότι ἐκ παραλλήλου συντηροῦμεν καὶ ναυτικόν (ὑπὲρ ἀπορροφεῖ μέρος τῶν δυνάμεων ἡμῶν), τὸ δὲ διότι εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ ἀποστέλλωμεν καὶ ἐν τῇ ξηρᾷ εἰς πολλὰς κτήσεις ἄνδρας ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους· ἐὰν δὲ κάπου συγκρουσθῶσι μὲ τμημά τι τῆς δυνάμεως ἡμῶν, εἴτε νικήσωσι τὸ μικρὸν τοῦτο τμημα, κυχῶνται ὅτι ἔχουσιν ἀποκρούσει τὸ σύνολον τῶν δυνάμεων ἡμῶν, εἴτε νικηθῶσι, σπερμολογοῦν ὅτι ἔχουσιν ὑποστῆ τὴν ἦτταν προσβληθέντες ὑφ' ὄλων τῶν δυνάμεων ἡμῶν. Καὶ ὄντως ἐὰν εἶναι δεδομένον ὅτι ἔχομεν τὸ σθένος νὰ κατερχώμεθα εἰς τοὺς κινδύνους μὲ μόνον ἐφόδιον ἄνετον δίαιταν μᾶλλον παρὰ ἐπίπνον ἀσκησιν καὶ μὲ ἀνδρείαν ἀπορρέουσιν μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐλευθερίου (ἐλευθεροπρεποῦς) μορφώσεως ἡμῶν παρὰ ἐπιβαλλομένην διὰ τῆς βίας ὑπὸ τῶν νόμων, ἀπομένει εἰς ἡμᾶς τὸ πλεονέκτημα ὅτι δὲν ἐξαντλούμεθα ἐκ τῶν προτέρων (πρὶν δηλ. εὖρη ἡμᾶς ὁ κίνδυνος) ἔνεκα τῶν ἐναγωνίων πολεμικῶν παρασκευῶν, ἅς προκαλοῦν ἀπώτεροι τοῦ μέλλοντος κίνδυνοι, καὶ ὅταν φθάσωμεν εἰς αὐτούς, ὅτι δὲν φαινόμεθα ἀτολμότεροι τῶν διαρκῶς ὑποβαλλομένων εἰς ἐπιμύχθους ἀσκήσεις.

40. Καὶ πρὸς τούτοις νομίζω ὅτι καὶ διὰ ταῦτα ἡ πόλις εἶναι ἀξία θανμασμοῦ καὶ δι' ἄλλα πολλὰ ἀκόμη. Δηλ. θεραπεύομεν τὰς καλὰς τέχνας καὶ κατορθώνομεν νὰ εἴμεθα φιλόκαλοι μετὰ μικρᾶς δαπάνης καὶ πρὸς τούτοις θεραπεύομεν τὰς μούσας (τὰ γράμματα) χωρὶς νὰ ἐκθληνῶμεθα· καὶ τὸν πλοῦτον χρησιμοποιοῦμεν μᾶλλον ὡς κινητήριον δύναμιν (ἐλατήριο) πρὸς ἐπιτέλειαν ἔργων ἢ ὡς ἀφορμὴν κομπορημοσύνης καὶ ὡς πρὸς τὴν πενίαν οὐδεὶς θεωρεῖ ἐντροπὴν ἀνομολογῶν αὐτήν, ἀλλὰ τούναντίον ἐντροπὴν θεωρεῖ νὰ μὴ προσπαθῆ νὰ ἀποφεύγῃ αὐτήν δι' ἐργασίας. Προσέτι εἶναι δυνατόν οἱ αὐτοὶ νὰ ἀσχολώμεθα καὶ περὶ τὰ οἰκεῖα συγχρό-

νως καὶ περὶ τὰ πολιτικά, καὶ ἐν ᾧ ἔχουσιν ἐπιδοθῆ ἄλλοι εἰς τοῦτο καὶ ἄλλοι εἰς ἐκεῖνο τὸ ἐπάγγελμα, εἶναι δυνατὸν νὰ κρίνωσι περὶ τῶν πολιτικῶν ζητημάτων κατὰ τρόπον ἀρετὰ ἱκανοποιητικόν· διότι μόνοι ἡμεῖς ἐξ ὅλων τῶν ἀνθρώπων τὸν ὅλως ἀπέχοντα τῶν πολιτικῶν νομίζομεν ὄχι ἀπλῶς φιλήσυχον ἰδιωτεύοντα πολίτην, ἀλλ' ἄχρηστον, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ (ὁ ὅλος δῆμος) ἢ τοῦλάχιστον ἐκφέρομεν τὰς γνώμας ἡμῶν ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἄλλων προτεινομένων ἢ συλλαμβάνομεν ἰδίας ὀρθὰς σκέψεις, ἅς καὶ ὑποβάλλομεν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῶν ἄλλων, διότι νομίζομεν ὅτι οἱ λόγοι δὲν βλάπτουν τὰ ἔργα, ἀλλ' ὅτι τοῦναντίον βλάπτει τὸ νὰ μὴ φωτισθῶμεν διὰ λόγων πρότερον πρὶν ἐπιτελέσωμεν ἐμπράκτως ὅσα πρέπει νὰ πραγματοποιῶσι. Διότι δεικνύομεν μεγάλην διαφορὰν ἀπὸ τοῦς ἄλλους καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, ὅτι καὶ τολμηρότατοι συγχρόνως εἴμεθα, ἀλλὰ καὶ ὑπολογίζομεν μετὰ μεγίστης μαθηματικῆς ἀκριβείας ὅσα σκοπεύομεν νὰ ἐπιχειρήσωμεν· τοῦναντίον ὅμως εἰς τοῦς ἄλλους ἢ μὲν ἀμάθεια φέρει θράσος, ὁ δὲ ὑπολογισμὸς φέρει ὄκνον. Γενναιοψυχότατοι δὲ δικαίως ἠθέλον κριθῆ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι, ἐν ᾧ ἔχουσι σαφεστάτην συνείδησιν καὶ τῶν κινδύνων τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς εἰρήνης, ὅμως διὰ τοῦτο δὲν ἀποφεύγουσι τὸν πόλεμον. Καὶ εἰς τὰς περὶ τῆς φιλίας ἀντιλήψεις ἡμῶν δισταμέθα πρὸς τοῦς περισσοτέρους· δῆλα δὲ ἀποκτῶμεν τοῦς φίλους, ὅσους ἔχομεν, οὐχὶ εὐεργετούμενοι ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦναντίον εὐεργετοῦντες. Μετὰ περισσοτέρας δὲ βεβαιότητος πρέπει νὰ περιμένωμεν ὥστε ὁ εὐεργετήσας μὲ τὴν πάντοτε ἀνοικτὴν καρδίαν του πρὸς ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὅποιον ἔχει κάμει τὸ καλόν, νὰ φροντίξῃ νὰ μὴ λησμονῆται ὑπ' ἐκείνου ἢ ὑποχρέωσις, ἐν ᾧ τοῦναντίον ὁ ὑποχρεωμένος εἶναι ὀλιγώτερον βιαστικός νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ χρέος του, διότι γνωρίζει ὅτι ἢ παρ' αὐτοῦ ἀνταπόδοσις τῶν εὐγενῶν ἐκδουλεύσεων δὲν εἶναι αὐθόρμητος ἐκδήλωσις ἰδιαιτέρας εὐνοίας (ἀνθ' ἧς θὰ ἠδύνατο νὰ νάμενῃ εὐγνωμοσύνην), ἀλλ' ἐπιβεβλημένη ἐξόφλησις ὑποχρεώσεως. Καὶ ὅπως δεικνύομεν τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων μας ζητοῦντες νὰποκτήσωμεν τοῦς φίλους δι' εὐεργεσιῶν, οὕτως εἴμεθα καὶ οἱ μόνοι ἀπὸ ὅλων τὸν κόσμον, οἵτινες ὠφελοῦμεν πάντα ἀδιακρίτως ὄχι τόσον ἐξ ὑστεροβούλου συμφεροντολογικοῦ ὑπολογισμοῦ, ὅσον ἀπὸ ἀγνῆν καὶ ἄδολον πεποιθήσιν εἰς τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων, τὴν ὁποίαν φανταζόμεθα ὑπάρχουσαν

οὐχὶ μόνον εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα ἐλεύθερον, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ φοβώμεθα τὴν μαύρην ἀχαριστίαν ἀπὸ τῶν εὐεργετηθέντων.

41. Ὅθεν ἐν συντομίᾳ λέγω ὅτι καὶ ἡ πόλις ἐν συνόλῳ εἶναι τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς πολίτης μοὶ φαίνεται ὅτι ἔχει τὴν δεξιότητα νὰ διαμορφώσῃ τὴν προσωπικότητά του εἰς αὐτοτελῆ ἱκανότητα διὰ πλείοστα καὶ ποικιλώτατα εἶδη ἀσχολιῶν καὶ μὲ ἐξόχως μάλιστα χαριτωμένην δεξιότητα. Καὶ ὅτι αὐτὰ ἐδῶ, τὰ ὁποῖα τώρα λέγω, εἶναι πραγματικὴ ἀλήθεια καὶ οὐχὶ κομπορρήμονες φαντασιοπληξίαι διὰ τὴν κατανάλωσιν τῆς στιγμῆς, ἀποδεικνύει αὐτὴ ἡ δύναμις τῆς πόλεως, τὴν ὁποῖαν ἀπεκτήσαμεν διὰ τῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας τώρα ἐκθέτω (ἀπὸ κ. 37). Δηλ. μόνη ἡ πόλις ἐξ ὄλων τῶν σημερινῶν δοκιμαζομένη ἐμφανίζεται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνωτέρα τῆς περὶ αὐτῆς κρατούσης φήμης καὶ μόνη οὔτε εἰς τοὺς πολεμίους, ἐὰν ἐπέλθουν, παρέχει ἀφορμὴν πρὸς ἀγανάκτησιν διότι ὑπὸ τοιούτων ἀνθρωπαρίων (ἀναξίων ἀντιπάλων) κακοπαθοῦν, οὔτε εἰς τοὺς ὑπηκόους παρέχει ἀφορμὴν παραπόνου ὅτι εἶναι ὑποτελεῖς εἰς ἀναξίους κυρίους. Διὰ μεγάλων δὲ μνημείων καὶ οὐχὶ βεβαίως ἄνευ μαρτύρων (διαπρυσίων κηρύκων) ἐφανείσαντες εἰς τὸ παγκόσμιον κριτήριον τὴν δύναμίν μας προκαλοῦμεν καὶ θὰ προκαλῶμεν τὸν θαυμασμόν καὶ τῶν σημερινῶν καὶ τῶν μεταγενεστέρων, καὶ μάλιστα χωρὶς ποσῶς νὰ ἔχωμεν ἐπὶ πλεόν ἀνάγκην οὔτε ποιητοῦ οἷος ὁ Ὅμηρος ὡς ὕμνητοῦ οὔτε ἄλλου ποιητοῦ, ὅστις θὰ τέρψῃ μὲν πρὸς στιγμὴν διὰ τῶν στίχων, ἀλλ' ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια (ἡ ἐπισκόπησις αὐτῶν τούτων τῶν ἔργων τῶν ὕμνουμένων ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ) θὰ ψαλιδίσῃ (θὰ καταδείξῃ ψεῦδος) κατὰ πολὺ τὴν μεγαλοπρεπῆ εἰκόνα, ἣν διὰ τῆς φαντασίας συνελεῖα τοῦ ποιητικοῦ καλλιτεχνήματος ἔχομεν συλλάβει περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ πᾶσαν μὲν θάλασσαν καὶ ξηρὰν καταναγκάσαντες διὰ τῶν τολμηρῶν ἔργων μας νανοίξῃ εἰς ἡμᾶς τὰς θύρας τῆς, πανταχοῦ δὲ ἰδρῦσαντες ἐκτὸς τῶν ἀποικιῶν καὶ αἰώνια μνημεῖα εἴτε κακῶν εἴτε ἀγαθῶν ἀναμνήσεων. Ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου λοιπὸν καὶ τῆς δυνάμεως τοιαύτης πόλεως καὶ οἱ προκείμενοι νεκροὶ γενναίως μαχόμενοι ἀπέθανον, ἔχοντες τὴν δικαίαν ἀξίωσιν νὰ μὴ στερηθῶσιν αὐτῆς (νὰ ἐργασθῶσιν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν) καὶ ἐκ

τῶν ἐπιζώντων πᾶς τις ὀρθὸν εἶναι νὰ ἔχη τὴν ἀγαθὴν θέλησιν νὰ κακοπαθῇ ὑπὲρ αὐτῆς.

42. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ἐπεξέτεινα τὰ κατὰ τὴν πόλιν, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι ἤθελον νὰ σᾶς διαφωτίσω ὅτι ὁ ἀγὼν μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνων, οὔτινες οὐδὲν ἐκ τῶν ἄρτι ἐκτεθέντων πλεονεκτημάτων ἔχουν ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ πρὸς ἡμᾶς, δὲν διεξάγεται περὶ τοῦ αὐτοῦ ἄθλου, καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι ἤθελον δι' ἀπτῶν ἀποδείξεων νὰ κυρώσω τὸ πανηγυρικὸν ἐγκώμιον τούτων, πρὸς τιμὴν τῶν ὁποίων τώρα ὀμιλῶ. Καὶ ὄντως ἔχω εἶπει ἤδη τὰ πλεῖστα καὶ σπουδαιότατα σημεῖα τοῦ πανηγυρικοῦ τούτου· διότι αἱ ἄρεται τῶν προκειμένων νεκρῶν καὶ τῶν ὁμοίων πρὸς αὐτοὺς ἐκόσμησαν τὴν πόλιν διὰ τῶν ἐγκαλλωπισμάτων ἐκείνων, διὰ τὰ ὁποῖα ὕμνησα αὐτήν, καὶ ἂν ἀναδιφήσῃ τις τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας, πολὺ ὀλίγους ἐκ τῶν Ἑλλήνων θὰ εὕρῃ, διὰ τοὺς ὁποίους ὅπως καὶ διὰ τοὺς προκειμένους νεκροὺς ὁ λόγος ἤθελεν εὐρεθῆ οὐχὶ ὑπερβολικός, ἀλλ' ἀνάλογος πρὸς τὰ ἔργα των. Μοὶ φαίνεται δὲ ὅτι τρανὴ ἀνδραγαθίας ἀπόδειξις εἶναι ὁ τῶν σημερινῶν νεκρῶν θάνατος, εἴτε οὗτος εἶναι τὸ πρῶτον δεῖγμα αὐτῆς εἴτε εἶναι ἡ τελευταία κατακλείς μακρᾶς σειρᾶς γενναίων πράξεων. Διότι καὶ αὐτοὶ ἀκόμη, οἱ ὁποῖοι, ἐὰν ἐξαίρεση τις τὴν ἀνδρείαν των, εἶναι ἀπὸ πάσης ἄλλης ἀπόψεως φαῦλοι τὸν βίον, δικαιοῦνται νὰ προβάλλωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰς πολεμικὰς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνδραγαθίας των· διότι διὰ μιᾶς ἥρωικῆς πατριωτικῆς ὑπηρεσίας των ἀποσβέσαντες τὰς ἠθικὰς αὐτῶν κηλίδας ἀποβαίνουν μᾶλλον ὠφέλιμοι πρὸς τὸ κοινὸν πάντων συμφέρον παρ' ὅσον βλάπτουν διὰ τῶν ἀμαρτημάτων καὶ παρεκτροπῶν τῶν ἰδιωτικοῦ των βίου. Οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν προκειμένων νεκρῶν οὔτε ἀπὸ τὸν πειρασμὸν τοῦ πλούτου ἐδειλίασε, προτιμήσας τὴν μακροτέραν ἀπόλαυσιν αὐτοῦ, οὔτε ἀπὸ τὸν πειρασμὸν τῆς ἐλπίδος, ὅτι ὑπῆρχεν ἀκόμη καιρὸς, καθ' ὃν ἐνδεχόμενον ἦτο καὶ νὰ πλουτήσῃ διαφυγὼν τὴν πενίαν, ἐζήτησε νὰ ἀναβάλλῃ τὸν κίνδυνον (τὸ μοιραῖον)· ἀλλ' ἐκλαβόντες τὴν τιμωρίαν τῶν πολεμίων ὡς πόθον θερμότερον αὐτῶν τῶν δύο, καὶ νομίσαντες συγχρόνως ὅτι ὁ κίνδυνος, τὸν ὁποῖον ἀντιμετώπισαν (ἐν τῷ ὁποίῳ ἔπεσον), ἦτο ὁ λαμπρότατος πάντων, ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν ῥιπτόμενοι μέσα εἰς αὐτὸν ἐκείνας μὲν νὰ τιμωρήσωσι, νὰ βανκαλί-

ζωνται δὲ μὲ τὰς θωπείας τῶν δύο ἐκείνων ὀνειρώων, εἰς τὴν ἐλπίδα μὲν ἐμπιστευθέντες τὸ ἄδηλον τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως, ἐν τῇ πράξει δὲ θεωροῦντες καθήκον των νὰ ἔχωσι πεποίθησιν εἰς τὴν προσωπικὴν των ἀνδρείαν ὡς πρὸς τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα καθαρὰ πλέον εἰτίθεντο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των· καὶ κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν τοῦ κινδύνου νομίσαντες ὅτι ὠραιότερον πρᾶγμα ἦτο τὸ ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης καὶ ὁ ὑπὲρ αὐτῆς θάνατος ἢ σωτηρία κατόπιν ὑποχωρήσεως, τὴν μὲν ἐπονείδιστον ἐπὶ δειλίᾳ φήμην ἀπέφυγον, τὴν δὲ μάχην ἔσχον τὸ σθένος νὰ δεχθῶσι μὲ τὴν ζωὴν των (προτάσσοντες τὸ στήθος των), καὶ ἐν βραχυτάτῃ κρισίμῳ στιγμῇ, ἣν ῥυθμίζει ἡ τυφλὴ τύχη, καθ' ἣν ἐμεσουράνει ἐν αὐτοῖς μᾶλλον ἢ χρηστὴ τῆς νίκης ἐλπίς ἢ ἡ δειλία, ἀπεχαιρέτισαν τὴν ζωὴν.

43. Καὶ οὗτοι μὲν ἐπαξίως τῆς πόλεως ἀνεδείχθησαν τοιοῦτοι, ὡς τώρα ἠκούσατε· σεῖς δὲ οἱ ἐπιζῶντες πρέπει ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ εὐχῆσθε νὰ ἔχητε τὸ φρόνημά σας ἀπέναντι τῶν πολεμίων τυχηρότερον, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἔχητε τὴν ἀξίωσιν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν σας νὰ μὴ ἔχητε αὐτὸ ποσῶς ἀτυλμότερον ἀπὸ τὸ τῶν θαπτομένων, μὴ ὑπολογίζοντες ἐκ μόνου τοῦ ῥητορικοῦ λόγου τὰ ἀγαθὰ τὰ ἀπορρέοντα ἐκ τοῦ τοιοῦτου φρονήματος (τὰ ὁποῖα διὰ τί νὰ καθίημαι νὰ πραγματεύωμαι ἐν ἐκτάσει πρὸς ὑμᾶς, οἵτινες καὶ αὐτοὶ γνωρίζετε αὐτὰ ὅπως καὶ ἐγώ, ἀναπτύσσων πόσα ἀγαθὰ ἐγκλείει ἢ κατὰ τῶν πολεμίων ἄμυνα;), ἀλλὰ τοῦναντίον παριστάμενοι καθ' ἐκάστην θεαταὶ τῆς δυνάμεως τῆς πόλεως, ὁποῖα πράγματι εἶναι (ὅπως αὕτη ἐκδηλοῦται ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν), καὶ γινόμενοι ἐνθουσιώδεις αὐτῆς θαυμασταί, καί, ὅταν φανῇ αὕτη εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν μεγάλη, ἀναλογιζόμενοι ὅτι τὴν δύναμιν ταύτην ἔλαβον εἰς τὴν κατοχὴν των ἄνδρες τολμηροὶ καὶ στοχαστικοὶ καὶ ἐν ταῖς μάχαις φιλότιμοι, καὶ ὁσάκις συνέπιπτε καὶ νὰ ἀποτύχωσιν ἐν τινὶ ἀποπειρᾷ, θεωροῦντες ἐν τούτοις τοῦλάχιστον ἀνάξιον ἑαυτῶν νὰ στερήσωσι καὶ τὴν πόλιν τῶν ἰδικῶν των ὑπηρεσιῶν, ἀλλὰ θυσιάζοντες ἐπὶ τοῦ βωμοῦ αὐτῆς ἀλύπητα τὴν καλλίστην συνεισφοράν (θυσίαν). Καὶ διὰ τῆς αὐτοθυσίας των ταύτης ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος ἐκέρδιζον προσωπικῶς ἕκαστος τὸν ἀμάραντον τῆς δόξης στέφανον καὶ τὸν τάφον κατ' ἐξοχὴν περίβλεπτον, δὲν

ἐννοῶ κυρίως αὐτὸν ἐδῶ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔχει ἐναποτεθῆ ἡ σεπτὴ σορός των, ἀλλ' ἐκεῖνον, ὅπου ἡ δόξα αὐτῶν παραμένει ἀείμνηστος κατὰ πᾶσαν ἐκάστοτε παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν ἐκφωνήσεως εἴτε πανηγυρικοῦ ἐν ἐθνικαῖς ἑορταῖς εἴτε παραινετικοῦ κατὰ τὰς παραμονὰς μάχης καὶ δράσεως. Διότι ὅλη ἡ γῆ εἶναι τάφος τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν καὶ δὲν διαλαλοῦν τὴν μνήμην τῶν τοιούτων νεκρῶν ἐπιτύμβιοι μετὰ βιολογικῶν ἐπιγραμμάτων στήλαι ἐν τῇ πατριδί των μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ξένη ἀκόμη ἐγκατοικεῖ ἐν τῇ ψυχῇ ἐκάστου ἄγραφος ἀνάμνησις τῶν μεγάλων νεκρῶν, ἦν ζωογονεῖ μᾶλλον ἢ ἄλλος πνευματικὴ ἐκτίμησις ἢ ἡ θεὰ τεχνητοῦ (ὕλικου) μνημείου. Τούτους λοιπὸν σεῖς τώρα ζηλεύσαντες πρὸς μίμησιν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ μὲν γενναιοψυχία εἶναι ἡ κρηπίς, ἣτις ἄγει εἰς τὴν ποθητὴν ἐλευθερίαν, ἡ δὲ ἐλευθερία ἄγει εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἦν πάντες ὀνειροπολοῦμεν, μὴ ἀποκνεῖτε πρὸς τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους. Διότι δὲν θὰ ἦτο φυσικώτερον (δὲν θὰ εἶχον περισσότερον δίκαιον) νὰ θυσιάζωσι τὴν ζωὴν των οἱ δυστυχοῦντες, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐν περιπτώσει νίκης δὲν ἐλπίζουσι καλυτέρευσιν, ἀλλ' ὅσοι διατρέχουσι τὸν κίνδυνον κατὰ τὸν μετέπειτα βίον των νὰ καταντήσωσιν ἀντιθέτως ἀπὸ εὐτυχῶν δυστυχεῖς καὶ ὅσοι ἔχουσι νὰ ὑποστῶσιν ἀποτομωτάτας μεταπτώσεις, ἐὰν ὑποστῶσι σοβαρόν τι πολεμικὸν ἀτύχημα. Διότι δι' ἄνδρα εὐγενῆ τοῦλάχιστον καὶ υπερήφανον εἶναι πικροτέρα ἢ προσωπικὴ ταπείνωσις, ἣτις εἶναι ἀλληλένδετος μετὰ τῆς δειλίας (ἢ ἀπορρέουσα ἀπὸ τῆς δειλίας), παρὰ ὃ ἀνώδυνος θάνατος, ὅστις ἐπέρχεται εἰς αὐτὸν ἐν μέσῳ τῶν ἐκλάμψεων τοῦ ψυχικοῦ σθένους του καὶ ἐν μέσῳ τῶν ὀνειροπολημάτων τοῦ ἐκ τῆς νίκης κοινοῦ κέρδους τῆς ὅλης πόλεως.

¶. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ τοὺς γονεῖς τῶν προκειμένων νεκρῶν, ὅσοι εἶναι παρόντες, δὲν τοὺς κλαίω διὰ τὴν μοῖράν των, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ τοὺς παρηγορήσω. Διότι γνωρίζουν πολὺ καλά ὅτι ἐμεγάλωσαν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐν μέσῳ ποικιλοτρόπων περιπετειῶν καὶ συμφορῶν, ἡ δὲ εὐτυχία συνίσταται μόνον εἰς τοῦτο, ἐντιμότερον μὲν θάνατον νὰ ὑποστῇ τις, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἰδικοὶ μας τώρα, ἐντιμότερον δὲ πένθος νὰ δοκιμάσῃ, ὅπως σεῖς οἱ γονεῖς, εὐτυχεῖς δὲ εἶναι καὶ ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐν συμμέτρῳ ἀναλογία ἐδόθη καὶ ὁ βίος ἵνα ζήσωσιν ἐν εὐδαιμονίᾳ, καὶ συγχρόνως ἐν τῷ αὐτῷ

βαθμῶ ἢ εὐδαιμονία ἵνα ἀποθάνωσιν ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῖς. Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι πράγματι εἶναι δύσκολον νὰ καταφέρω τοῦτο (νὰ σᾶς παρηγορήσω), διότι καὶ πολλὰκις ἀπὸ εὐτυχεῖς ἡμέρας τῶν ἄλλων, διὰ τὰς ὁποίας καὶ σεῖς μίαν ἡμέραν ἠψυφραίνεσθε, θὰ λαμβάνετε ἀφορμὴν νὰ ἐνθυμῆσθε αὐτούς. Καὶ ἡ λύπη ἔχει κυρίως τὴν θέσιν τῆς ὄχι ὅταν τις ἀναγκάζεται νὰ στερηθῆται ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα δὲν ἐδοκίμασεν, ἀλλ' ὅταν στερηθῆ ἄγαθὰ, μὲ τὴν γλυκύτητα τῶν ὁποίων ἐπὶ πολὺ ἐσυνήθισεν. Ἄλλ' ὅσοι ἔχουν ἀκόμη τὴν ἀκμαίαν ἡλικίαν τῆς τεκνοποιήσεως πρέπει νὰ κάμνουν ὑπομονὴν μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἀποκτήσουν καὶ ἄλλα τέκνα· διότι καὶ ἐν ἐκάστη ἰδιαιτέρως οἰκογενεῖα τὰ κατόπιν γεννώμενα τέκνα θὰ γίνωσιν εἰς πάντα γονεὰ ἀφορμὴ νὰ λησμονηθῶσιν οἱ ἀποθανόντες, καὶ τὴν πόλιν ἐν συνόλῳ θὰ ὀφελήσῃ τοῦτο διττῶς, καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς μὴ ἐρημώσεως καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους· διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βουλευῶνται περὶ τῆς πολιτείας ἐν ἰσότητι ὑποχρεώσεων καὶ ἐν δικαιοσύνῃ ὅσοι μὴ διακυβεύοντες παῖδας δὲν διατρέχουσι τὸν κίνδυνον νὰ πορφανισθῶσιν αὐτῶν ὡς οἱ ἔχοντες υἱοὺς στρατευσίμους. Ὅσοι δὲ πάλιν ἔχετε γίνεαι παρῆλικες (ὑπερβάντες τὴν ἡλικίαν τῆς τεκνοποιήσεως), καὶ τὸ περισσότερον μέρος τῆς ζωῆς σας, τὸ ὁποῖον διήλθετε ἐν εὐτυχίᾳ, νὰ νομίζετε ὡς κέρδος, καὶ ὅτι τὸ διάστημα αὐτὸ τοῦ γήρατος (τὰ χρόνια τῶν γηρατειῶν), τὸ ὁποῖον σᾶς ὑπολείπεται (μέχρι τοῦ θανάτου), θὰ εἶναι σύντομον (παραβαλλόμενον πρὸς ὅσα ἔτη ἐξήσατε), καὶ νὰ παρηγορητὴ τὴν λύπην σας μὲ τὴν εὐκλειαν τῶν τέκνων σας ἐδῶ (ἢ ὁποῖα ἀντανακλᾶται καὶ ἐπὶ τῶν πατέρων). Διότι μόνη ἡ φιλοδοξία δὲν γηράσκει ποτέ, καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀχρήστου ἡλικίας (τοῦ γήρατος) δὲν εὐχαριστεῖ μᾶλλον τὸ ὕλικόν κέρδος, ὅπως μερικοὶ ἀτόπως δυσχυρίζονται, ἀλλὰ ἡ ἠθικὴ τιμὴ καὶ ἱκανοποίησις.

45. Τὰ δὲ τέκνα πάλιν ἢ οἱ ἀδελφοὶ τῶν προκειμένων νεκρῶν, ὅσοι παρευρίσκεσθε, βλέπω ὅτι ἔχετε νὰ διεξαγάγητε ἓνα ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι βαρὺς δι' ἡμᾶς· διότι πᾶς τις συνηθίζει νὰ ἐγκωμιάσῃ τὸν νεκρὸν καὶ μόνον ἂν κατωρθῶντε νὰ ἀναπτύξητε ἀνδρείαν ἐν ὑπερτάτῳ βαθμῶ, καὶ τότε μόλις θὰ κατωρθῶντε νὰ κριθῆτε δὲν λέγω βέβαια ὅμοιοι, ἀλλ' ὡς ὀλίγον ἢ ὑπολείπόμενοι αὐτῶν. Διότι μεταξὺ τῶν ζώντων ἐμφωλεύει ὁ φθόνος πρὸς πάντα,

ὅστις δύναται ὡς ἀνταγωνιστῆς νὰ ἐπιπροσθήσῃ εἰς τὸν δρόμον τῶν, πᾶς δέ, ὅστις δὲν παρεντίθεται ὡς πρόσκομμα, ὡς ὁ νεκρός, τιμᾶται περιβαλλόμενος δι' εὐνοίας, ἣν οὐδὲ σκιά φθόνου διαταράσσει διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀνταγωνισμοῦ. Ἐὰν δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμω μνεῖαν τινὰ καὶ τῆς ἀρετῆς, ὅπως τὴν φαντάζομαι ὅτι πρέπει νὰ εἶναι, τῶν γυναικῶν, ὅσαι τώρα θὰ ζοῦν ἐν χηρείᾳ, θὰ διατυπώσω τὸ πᾶν διὰ συντόμου συμβουλῆς. Δηλ. καὶ ἂν δὲν ὑστερήσητε ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ὁ κόσμος ἀναμένει ἀπὸ τὸ φύλόν σας (διότι προορισμὸς τῆς γυναικὸς δὲν εἶναι δρασίς ἐνεργὸς ὑπὲρ τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἀθύρῃστος ἀπασχόλησις περὶ τὰ οἰκιακά), τοῦτο θὰ εἶναι μεγάλη τιμὴ σας, ὅπως μεγάλη ἢ τιμὴ καὶ ἐκείνης τῆς γυναικὸς, περὶ τῆς ὁποίας ἐλάχιστος γίνεται λόγος μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ εἴτε διὰ καλὸν εἴτε διὰ κακόν.

46. Καὶ ἔχουσι λεχθῆ ὑπ' ἐμοῦ ἐν ἐπιταφίῳ λόγῳ κατὰ τὸν νόμον ὅσα εἶχον νὰ εἴπω ἐπίκαιρα, καὶ οἱ θαπτόμενοι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔχουσιν ἀξιωθῆ πραγματικῶν ἐπιταφίων τιμῶν, ἀφ' ἐτέρου δὲ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἀπὸ σήμερον θὰ τρέφῃ ἡ πόλις δημοσίᾳ δαπάνῃ μέχρι τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, προβάλλουσα καὶ προσφέρουσα καὶ εἰς τοὺς προκειμένους νεκροὺς καὶ εἰς τοὺς ἐπιζῶντας καὶ ὑλικῶς ὀφέλιμον ἀμοιβὴν ὑπὲρ τῶν τοιούτων (ὑπὲρ πατρίδος) ἀγῶνων, οἷος ὁ ἐν ᾧ ἔπεσον οἱ νεκροὶ μας· διότι παρ' ὅσοις λαοῖς προβάλλονται μέγιστα τῆς ἀρετῆς βραβεῖα, παρὰ τούτοις πολιτεύονται καὶ ἀριστοὶ ἄνδρες. Τώρα δέ, ἀφ' οὗ ἐκλαύσατε ἕκαστος ἀρετὰ τὸν ἰδικόν του νεκρόν, ἀπέλθετε.

IV.

Ὁ θρήνος τοῦ νεκροῦ ἦτο ἀνεκὰθεν ἐν Ἑλλάδι ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς ταφῆς, Ὅμ. Ψ 9 Πάτροκλον κλαίωμεν δ γὰρ γέρας ἐσὶ θανόντων. Ἐν τούτῳ οἱ θρηνοῦντες ὕμνον τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀποθανόντος Ὅμ. Τ 295-300, Χ 424-6, 431-6, Ψ 16, Ω 725-45, 748-59, 762-75. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ταφὴν οἱ συγγενεῖς συνεργόμενοι εἰς περιδείπνον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἀποθανόντος ὕμνον τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ λέγοντες πᾶν ὅ,τι ἔφερον εἰς ἔπαινον ἐκείνου, καὶ φαῦλος ἂν ἦτο. Ἐντεῦθεν περὶ τῶν σφόδρα πονηρῶν καὶ οὐδὲ τοῦ τυχόντος ἐπαίνου ἀξίων ἢ παροιμία: οὐκ ἂν ἐπαινεθείης οὐδ' ἐν περιδείπνῳ. Ἐκ τῶν ἐπαίνων τούτων προῆλθον οἱ Θρήνοι (ἡμετ. Λυρ. Ἀνθολ. 219-21, 234) καὶ τὰ Ἐγκώμια, ὧν ἀρχαιότατον τὸ τοῦ Σιμωνίδου εἰς τοὺς ἐν Θερμοπύλαις πεσόντας (αὐτόθι 218), εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως, πρὸς δὲ καὶ οἱ ἐπιτάφιοι, ῥητορ. λόγοι.

Οἱ ῥητορικοὶ λόγοι διαιροῦνται κατ' Ἀριστοτέλην α') εἰς συμβουλευτικούς, β') εἰς δικανικούς καὶ γ') εἰς ἐπιδεικτικούς, ὑποδιαιρουμένους εἰς ἐγκωμαστικούς καὶ εἰς ψευκικούς. Εἰς τοὺς ἐπιδεικτικούς ἀνήκει καὶ ὁ ἐπιτάφιος, ὑποδιαιρούμενος ὑπὸ Διονυσίου Ἀλικαρνασσεῶς (Τέχ. ῥητ. 6) εἰς δύο εἶδη, α') εἰς ἐπιτάφιον πρὸς τιμὴν ὅλου τινὸς (κοινὸν πρὸς πόλιν ἅπασαν καὶ δῆμον, τὸν ἐπὶ τοῖς ἐν πολέμῳ πεσοῦσι) καὶ β') εἰς ἐπιτάφιον πρὸς τιμὴν ἀτόμου (καθ' ἕκαστον), ὡς τοῦτο συνήθως γίνεται ἐν εἰρήνῃ.

Ἡ οἰκονομία τοῦ κοινοῦ ἐπιταφίου κατὰ Διονύσιον ἔχει ὧδε:

I. ἔπαινος

1) πατρίδος:

- α) μεγάλη,
- β) ἔνδοξος,
- γ) ἀρχαία (πρώτη παρελθοῦσα εἰς ἀνθρώπους),
- δ) εἴ τι βέλτιον περὶ αὐτῆς ἔχοιμεν λέγειν

2) γένους:

- α) αὐτόχθονες [ἢ: κρίσει τὴν ἀρίστην γῆν λαβόντες],
 β) ἐκ τοῦ Ἰωνικοῦ [ἢ ἐκ τοῦ Δωρικοῦ] γένους,
 γ) εἰσὶ πατρὸς ἀγαθοῦ καὶ προγόνων ἔπαινος τῶν προγόνων:

- a) ὅποιοι δημοσίᾳ,
 b) ὅποιοι ἰδίᾳ,
 c) ὅποιοι ἐν λόγοις,
 d) ὅποιοι ἐν βίῳ,
 e) ὅποιοι ἐν πράξεσιν ἦσαν.

3) φύσεως: εὐφυεῖς εἰς πάντα.

4) ἀγωγῆς:

πολιτεία (δημοκρατία ἢ ἀριστοκρατία).

5) πράξεις:

- α) ἔργα τὰ κατὰ πολέμους,
 β) πῶς ἐτελεύτησαν.

II. τὸ προτρεπτικὸν τῶν ὑπολειπομένων καὶ τὸ παραμυθητικὸν τῶν πατέρων.

Κατὰ τὸ διάγραμμα τοῦτο ὁ ἐπιτάφιος, ὡς ἀναφερόμενος εἰς πολλούς, ἄρχεται ἀπὸ ἐπαίνου τῆς πατρίδος ὡς κοινῆς μητρὸς πάντων τῶν πολιτῶν καὶ διὴ ἐκθρεψιάσης τοιούτους ἦρωας. Ἐπακολουθεῖ ὁ ἔπαινος τοῦ γένους, ὃν ἀποτελοῦσι τὰ κοινὰ πλεονεκτήματα τῆς αὐτοχθονίας, τοῦ φύλου καὶ τῶν προγόνων, ὧν ὑμνεῖται ἡ φιλοπατρία ὡς αὕτη ἐξέλαμψεν ἐν πάσῃ ἐκδηλώσει τοῦ βίου αὐτῶν. Διὰ τοῦ ἐπαίνου τῆς ἀγωγῆς ὁ ῥήτωρ ἐπιλαμβάνεται τῆς εὐκαιρίας νᾶναπτύξῃ τὴν σύνθεσιν τοῦ πολιτεύματος, ἵνα ἐκ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ ἐξηγήσῃ τὰς εὐδοκιμήσεις τῶν πολιτῶν. Ὁ θρῆνος ἐπιμελῶς παραλείπεται, ἐν πολέμῳ μάλιστα, καὶ τοῦτο ἐκ ψυχολογικῶν ὑπολογισμῶν, διότι ἀντὶ νὰ παρηγορῶμεν τοὺς ζῶντας καὶ ὑποκαίωμεν τὴν ὀρμὴν αὐτῶν εἰς αὐτοθυσίαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος θὰ καθιστῶμεν μείζον τὸ πένθος αὐτῶν καὶ τὴν ἀθυμίαν.

Ἄλλ' ἢ οἰκονομία τοῦ Περικλείου ἐπιταφίου ἔχει διάφορόν πως τὸ διάγραμμα [μετὰ τῆς λογικῆς ἐμβαθύνσεως]:

Α'. Προσίμιον.

35. Τί φρονεῖ δ Π. περὶ τοῦ θρασμοῦ τοῦ ἐπιταφίου ;—

1 οἱ πλείστοι τῶν ῥητόρων ἐπαινοῦσι τὸν εἰσηγητὴν τοῦ ἐπιταφίου ἐν τῇ ταφῇ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων· | ἀλλ' ἐγὼ θὰ προτιμῶν ἔργω νὰ ἐκδηλῶνται αἱ τιμαὶ πρὸς τοὺς ἔργω ἀγαθοὺς γενομένους διὰ τὸ ἀκροσφαλὲς τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ῥήτορος· | 2 διότι εἶναι δύσκολον νὰ τηρῇ οὗτος ἐν τῷ ἐπαίνῳ τὸ γουσοῦν μέτρον τὸ εὐδαιεστοῦν εἰς πάντας· | 3 ὅμως ἐπόμενος τῷ νόμῳ θὰ προσπαθῆσω νὰνταποκριθῶ πρὸς τοὺς πόθους καὶ τὰς προσδοκίας ὑμῶν.

Β'. Ἐπαινος.

I. Ἐπαινος τοῦ γένους

36. Οἱ συντελεσται τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος, ὧν θὰ ἐκθέσω τὰς μεθόδους, δι' ὧν ἐμεγαλουργήσαν, παραλείπων τοὺς πολεμ. ἄθλους.— 1 ἄξιοι ἐπαίνου εἶναι πρῶτοι οἱ πρόγονοι, διότι ἄμεικτοι ξένου αἵματος ἐκληροδότησαν ἡμῖν δι' ἀρετὴν ἐλευθέραν πατρίδα· | 2 ἀλλὰ μείζονος ἐπαίνου ἄξιοι εἶναι οἱ πατέρες, ὡς ἰδρύσαντες οὐκ ἀπόνως τὸ σημερινὸν κράτος ἡμῶν· | 3 ἡμεῖς δὲ οἱ σημερινοὶ διωργανώσαμεν αὐτὸ καταστήσαντες τὴν πόλιν αὐταρκεστάτην ἐν πᾶσιν· | 4 ἐν τούτοις θὰ παραλίπω τὰ πολεμικὰ ἔργα αὐτῶν, ἐκθέτων μόνον τὰς ἄλλας μεθόδους, δι' ὧν ἐμεγαλουργήσαμεν, ἵνα ἔλθω κατόπιν εἰς τὸν ἔπαινον τῶν προκειμένων νεκρῶν.

II. Ἐπαινος τῆς πατρίδος

Μέθοδοι: α) πολίτευμα

37. Αἱ ἀρεταὶ τοῦ δημοκρατικοῦ ἡμῶν πολιτεύματος.—

1 τὸ πολίτευμα ἡμῶν εἶναι πρότυπον πολιτεύματος, ἀντιγραφόμενον, ἀλλὰ μὴ ἀντιγράφον· | καὶ καλεῖται μὲν δημοκρατία ὡς ἐρειδόμενον ἐπὶ τοῦ ὅλου λαοῦ καὶ ἐγγυᾶται εἰς πάντας τελείαν ἰσονομίαν ἐν τῇ ἀπονομῇ τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐν τῇ ἀπονομῇ τῶν δημοσίων ἀξιομάτων λαμβάνεται ὑπ' ὄψει μόνον ἢ προσωπικῆ ἀξία, χωρὶς ἢ πενία ἢ ἢ ἀσημότης τῆς καταγωγῆς νὰποτελῶσιν εἰς τοῦτο φραγμόν· | 2 τὸ αὐτὸ φιλελεύθερον πνεῦμα ἰσχύει καὶ ἐν ταῖς ἰδιωτι-

καὶς ἀναστροφαῖς, ὅπου δὲν δυσφοροῦμεν πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἐξέλιξιν τῆς ἰδιοφυΐας ἐκάστου· | 3 ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν ταύτην ἀποφεύγομεν τὰς παρανομίας, σεβόμενοι καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς νόμους, τοὺς τε γραπτοὺς καὶ τοὺς ἀγράφους ἠθικούς.

β') ἀντίρροπα τῶν πολεμ. πόνων

38. Ψυχαγωγίαι τοῦ πνεύματος, εὐζωία.— 1 κατὰ τῶν πόνων ἐδημιουργήσαμεν πλείστας εὐγενεῖς ψυχαγωγίας δι' ἀγώνων καὶ ἑορτῶν καὶ κομφῶν κατοικιῶν· | 2 ἔχομεν δὲ εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν καὶ πάντα τὰ προϊόντα τῆς γῆς, διότι ἡ πόλις εἶναι παγκόσμιον ἔμπορ. κέντρον.

γ') ἡ πολεμικὴ ἐκπαίδευσις

39. Εἰς τίνα σημεῖα διαφέρομεν τῶν ἀντιπάλων ἐν ταῖς πολεμ. ἀσκήσεσιν;— 1 α') ἔχομεν τὴν πόλιν ἡμῶν ἀναπεπταμένην εἰς πάντας καὶ ἀγνοοῦμεν τὰς καχυπόπτους ξενηλασίας, πεποιθότες οὐχὶ εἰς μυστικὰς πολεμ. παρασκευὰς καὶ δόλους, ἀλλ' εἰς τὴν εὐψυχίαν ἡμῶν· | β') ἐν τῇ ἀγωγῇ τῶν νέων ἐν ᾧ ἐκεῖνοι ἐπιδιώκουσι τὴν ἀνδρείαν δι' ἐπιπόνων ἀσκήσεων, ἡμεῖς καὶ ἀνέτως διαιτώμενοι δὲν εἴμεθ' ἀτολμότεροι αὐτῶν ἐν τοῖς κινδύνοις· | 2 ἀποδείξεις τούτου: α) ὅτι οἱ Λακ. πάντοτε εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν γῆν ἡμῶν μετὰ πάντων τῶν συμμάχων, οὐδέποτε μόνοι· | β) ὅσάκις ἡμεῖς εἰσβάλλομεν εἰς ἄλλοτριαν γῆν, κατὰ κανόνα ἀναδεικνύομεθα νικηταί· | 3 γ) ἄλλως οὐδέποτε ἐπολεμήσαμεν πανστρατιᾷ καὶ τοῦτο διὰ τὴν παράλληλον συντήρησιν τοῦ ναυτικοῦ καὶ τὴν ἀπασχόλησιν πολλῶν ἀνδρῶν εἰς φρουράς· | 4 ἐκ τῆς ἀνέτου ταύτης διαίτης ποριζόμεθα διπλοῦν κέρδος, α') δὲν ἔξαντλούμεθα πρὸ τῶν κινδύνων τοῦ μέλλοντος, β') ἐν αὐτοῖς τοῖς κινδύνοις ἀναδεικνύομεθα οὐχὶ ἀτολμότεροι τῶν ἔξ ἐπαγγέλματος στρατιωτικῶν.

δ') ἄλλαι εὐγενέστεραι ἄρεταὶ τῶν πολιτῶν

40. Εἴμεθα φιλόκαλοι, φιλόμουσοι, φίλεργοι, μελετηταὶ τῶν πολιτικῶν, συνδυάζομεν μεγάλην τόλμην μετὰ ὠρίμου σκέψεως καὶ εἴμεθα πρόθυμοι εἰς τοὺς φίλους.— 1 εἴμεθα φιλόκαλοι ἄνευ σπατάλης, φιλόμουσοι χωρὶς νὰ ἐκθηλυνώμεθα καὶ φίλεργοι· | 2 ἀλλὰ μετὰ τῶν τάσεων τούτων καὶ τῶν ἄλλων ἀσχολιῶν

ἡμῶν συνδυάζομεν καὶ βαθεῖαν μελέτην τῶν πολιτικῶν, διευκολύνουσαν ἡμᾶς μεγάλως εἰς πεφωτισμένην ἐνεργὸν δρασίαν· | 3 διότι μόνοι ἡμεῖς συνδυάζομεν τόλμην μετὰ ὠρίμου σκέψεως, ἥτις κρατύνει τὸ βῆμα ἡμῶν πρὸς τοὺς κινδύνους· | 4 ἐπίσης μόνοι ἀποκτῶμεν τοὺς φίλους οὐχὶ εὐεργετούμενοι, ἀλλ' εὐεργετοῦντες ἀφιλοκερδῶς.

Ἐνακεφαλαίωσις τοῦ ἐπαίνου τῆς πατρίδος (κ. 37—40)

41. Ὕμνος τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα πολέμοι καὶ ὑπήκοοι ἀναγνωρίζουσι καὶ ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἔπεσον οἱ προκείμενοι νεκροί.— 1 συγκεφαλαίων λέγω ὅτι καὶ ἡ πόλις ἐν συνόλῳ καὶ οἱ πολῖται καθ' ἕκαστον εἶναι διδακτικὰ πρότυπα διὰ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν· | 2 μάρτυς τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου αὐτὴ ἡ δύναμις τῆς πόλεως, ἣν ἀπεκτίσαμεν διὰ τῶν μνημονευθέντων τρόπων· | 3 δηλ. μόνη ἡ πόλις ἡμῶν προβάλλει ἀνωτέρα τῆς κρατούσης περὶ αὐτῆς φήμης καὶ μόνη ἐμπνέει τὸν δίκαιον σεβασμὸν καὶ εἰς πολεμίους καὶ εἰς ὑπηκόους· | 4 ὡς διαπρῦστοι δὲ κήρυκες αὐτῆς θὰ προβάλλωσι, προκαλοῦντα τὸν αἰώνιον θανμασμὸν τοῦ κόσμου, τὰ μεγαλειώδη μνημεῖα τῆς δυνάμεως αὐτῆς, τὰ ὁποῖα ἰδρῦσαμεν πανταχοῦ τῆς γῆς, οὐχὶ ἐφήμεροι καὶ ἀνακριβεῖς ὕμνοι ποιητῶν· | 5 ὑπὲρ τοιαύτης λοιπὸν πόλεως καὶ οἱ προκείμενοι νεκροὶ ἔπεσον καὶ οἱ ἐπιζῶντες ἀξίξει νὰ προκινδυνεύωσι.

III. Ἐπαινος τῶν νῦν πεσόντων

42. Ὁ ὕμνος τῆς πόλεως εἶναι ὕμνος καὶ τῶν συντελεστικῶν τοῦ μεγαλείου αὐτῆς, ἐν οἷς καὶ οἱ προκείμενοι νεκροὶ ὁ πολυῦμνητος θάνατος αὐτῶν μαρτυρεῖ τὴν ἀνδραγαθίαν καὶ τὰ ἄλλα εὐγενῆ αἰσθήματα αὐτῶν.— 1 ἐμήκυνα τὸν λόγον, ἵνα δείξω ὅτι πολεμοῦμεν ὑπὲρ πατρίδος ἀπαραμίλλου καὶ ἵνα κυρώσω δι' ἀπτῶν τεκμηρίων τὸ ἐγκώμιον τῶν νεκρῶν· | 2 καὶ ἔχω ἤδη πλέξει τοῦτο ἐν τοῖς κυριωτάτοις· διότι τὸ μεγαλεῖον τῆς πόλεως εἶναι ἔργον τούτων καὶ ὁ ὕμνος αὐτῶν δὲν ἐνέχει οὐδεμίαν ὑπερβολήν· | 3 ὁ δὲ πατριωτικὸς θάνατος εἶναι κήρυξ τῆς ἀνδραγαθίας αὐτῶν, 3 ἵκανὸς νὰ ἀποσβέσῃ πᾶσαν ἄλλην ἠθικὴν κηλίδα τοῦ ἰδιωτ. βίου αὐτῶν· | 4 διότι ἐθυσάσαν τὰς ἰδίας ἐλπίδας ὑπὲρ τοῦ κοινῆς ἀγαθοῦ, προτιμήσαντες ἐν τῇ φιλοτιμίᾳ αὐτῶν τὸν ἑνδοξον θάνατον τῆς αἰσχροῦς φυγῆς.

Γ'. Παραίνεσις.

43. Ὑμεῖς δὲ οἱ ἐπιζῶντες μιμήθητε τὰς ἀρετὰς τῶν ἀειμνήστων νεκρῶν προσιμῶντες ἐν τῇ φιλοτιμίᾳ ὑμῶν τῆς αἰσχρεῆς ἀτιμώσεως τὸν ἔντιμον θάνατον.— 1 ὑμεῖς δὲ οἱ ἐπιζῶντες ἔστε ἐπίσης τολμηροὶ ἐν τοῖς κινδύνοις ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῆς πόλεως, μιμούμενοι τὴν τόλμην, τὴν περίσκεπιν, τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν αὐτοθυσίαν τῶν δημιουργῶν αὐτοῦ. | 2 διότι διὰ τῆς κοινωφελοῦς αὐτῶν θυσίας ἐλάμβανον αἰώνιον ἔπαινον καὶ τάφον ἐπιφανέστατον, ἐν ᾧ ἐδρεύει ἡ δόξα ἀθάνατος. | 3 διότι πᾶσα ἡ γῆ εἶναι ὁ τάφος αὐτῶν. | 4 τούτους λοιπὸν ὑμεῖς ζηλώσαντες ἀντιμετωπίζετε θαρραλέοι τοὺς πολεμ. κινδύνους. | 5 διότι τὴν ζωὴν ἔχουσι καθῆκον νὰ θυσιάζωσιν οὐχὶ οἱ δυστιχοῦντες οἱ οὐδὲν ἐλπίζοντες, ἀλλ' οἱ φοβούμενοι ἐκ τῆς ἡττης βαράθρῳσιν τῶν συμφερόντων των. | 6 διότι διὰ τὸν φιλότιμον ἢ ταπεινώσις εἶναι πικροτέρα τοῦ ἀνωδύνου θανάτου.

Δ'. Παραμυθία.

α') πρὸς τοὺς γονεῖς

44. Τοὺς γονεῖς τῶν νεκρῶν ἄς παρηγορῇ τὸ παλίντροπον τῶν ἀνθρωπίνων, ἢ ἐλπίς τῆς ἀναπληρώσεως τῶν πεσόντων καὶ ἡ ὑστεροφημία αὐτῶν.— 1 ὅθεν τοὺς γονεῖς τῶν νεκρῶν δὲν θρηγῶ, ἀλλὰ παρηγορῶ, διότι γνωρίζουσι τὸ ἀβέβαιον τῶν ἀνθρωπίνων καὶ ὅτι ἔντιμος θάνατος καὶ πένθος ἀποτελοῦσι τὴν εὐτυχίαν. | 2 καὶ εἶναι μὲν δύσκολον ἡ παρηγορία, διότι εὐτυχίαι τῶν ἄλλων, ὧν ὑμεῖς θὰ στερηθῆτε πλέον, θὰ ὑπενθυμίζωσι τοὺς προσφιλεῖς νεκρούς. | 3 ἀλλ' οἱ μὲν νεώτεροι κάμετε ὑπομονὴν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς ἀποκτίσεως καὶ ἄλλων τέκνων, τὰ ὅποια θὰ ἀναπληρώσωσι τοὺς πεσόντας καὶ θὰ ὠφελήσωσι τὴν πόλιν διττῶς, διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ διὰ τῆς ἀσφαλείας αὐτῆς. | 4 οἱ δὲ παρῆλικες παρηγορεῖσθε ἐκ τῆς παρελθούσης εὐτυχίας, ἐκ τῆς βραχύτητος τοῦ γήρατος καὶ ἐκ τῆς ὑστεροφημίας τῶν υἱῶν.

β') πρὸς τοὺς υἱούς, ἀδελφοὺς καὶ χήρας

45. Υἱοὶ καὶ ἀδελφοὶ τῶν πεσόντων ἄς μιμῶνται αὐτούς, αἱ δὲ γυναῖκες ἄς μὴ ἐξέρχωνται τῶν ὀρίων τοῦ φύλου αὐτῶν.

— 1 οἱ δὲ υἱοὶ καὶ ἀδελφοὶ τῶν πεσόντων, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν πο-
νήσωσι, εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ κριθῶσιν ἐφάμιλλοι τῶν πεσόντων,
διότι οἱ ἔπαινοι ἀπονέμονται φειδωλότερον πρὸς τοὺς ζῶντας ἢ
πρὸς τοὺς νεκρούς· | 2 αἱ δὲ χῆραι καλὸν νὰ περιορίζωνται ἐντὸς
τῶν ὁρίων τοῦ φύλου των μὴ παρέχουσαι ὕλην εἰς σχόλια ἐν τῇ
ἀγορᾷ.

Ἐπίλογος.

46. Ἡ πόλις ἐξεπλήρωσε καὶ θὰ ἐκπληρώσῃ πάσας τὰς
ὑποχρεώσεις αὐτῆς πρὸς τοὺς πεσόντας, ὑμεῖς δὲ τώρα διαλύ-
θητε. — 1 ὁ νόμος ἐτηρήθη καὶ ἐν τῷ λόγῳ καὶ ἐν τῇ ταφῇ, ἡ δὲ
πόλις θὰ προνοήσῃ καὶ περὶ τῶν ὄρφανῶν, καλοῦσα οὕτω πάντας
τοὺς πολίτας εἰς πατριωτικὴν ἀμίλλαν· | 2 τώρα μετὰ τὸν θρῆνον
ἀπέλθετε.

Παρ' ἀμφοτέροις εἶναι κοινὰ (πλὴν τοῦ προοιμίου καὶ ἐπιλόγου)
1) ὁ ἔπαινος, 2) ἡ παραίνεσις (τὸ προτροπετικὸν πρὸς τοὺς ἐπι-
ζῶντας νὰ μιμηθῶσι τοὺς θάπτομένους) καὶ 3) ἡ παραμυθία, στοι-
χεῖα παντὸς κοινοῦ ἐπιταφίου ἀπαραίτητα· ἀλλ' ὁ Π. προτάσσω
τὸν ἔπαινον τοῦ γένους καὶ ἀπονέμων φόρον τιμῆς πρὸς πάντας
τοὺς δημιουργοὺς τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος, χωρὶς ἐν τῷ ἐπαίνῳ
αὐτοῦ νὰ ἐξαίρῃ τὴν αὐτοχθονίαν (εἰμὴ διὰ παρέργου ἐν μετοχῇ
ὑπαινιγμοῦ τὴν χώραν αἰεὶ οἱ αὐτοὶ οἰκοῦντες) ἢ τὸ φύλον (ἰωνι-
κόν), εἰς ὃ ἀνήκον, διότι οὐδέτερον τούτων ἦτο ἀπόρροια τῆς ἀρε-
τῆς ἰδίᾳ τῶν προγόνων (Θουκ. I 2,5), ἀλλ' ἀνήκον ἀμφοτέρα εἰς
τὴν τυφλὴν τύχην, σπεύδει νὰ μεταβῇ εἰς τὸν ἔπαινον τῆς πατρί-
δος, μεταπίπτων ἐπὶ τοῦτον δεξιότατα διὰ τοῦ προβλήματος, ὅπερ
προβάλλει: καὶ διὰ τίνων μέσων ἐδημιούργησαν οὗτοι τὸ σημερινὸν
μεγαλεῖον; Παραλείπων δ' ἐνταῦθα τοὺς πολεμικοὺς ἄθλους τῶν
συντελεστών τοῦ μεγάλου θαύματος, οὓς προϋποθέτει ὡς γνωστούς
τοῖς ἀκροαταῖς, ἐπιλαμβάνεται τῆς ἐξετάσεως τῶν ἄλλων μεθόδων,
δι' ὧν ἰδρῦθη καὶ προήχθη τὸ ἀθάνατον τῆς πατρίδος μεγαλεῖον,
διαγράφων μεγαλειώδη εἰκόνα αὐτῆς καὶ δὴ τοῦ δημοκρ. πολιτεύ-
ματος, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ ὁποίου ἐκητεύθησαν αἱ ἄριστα τῶν
πολιτικῶν ἀρετῶν τῶν πολιτῶν. Οὕτως ἐπαινῶν μὲν τὸ γένος δὲν

ἀφίσταται τῆς ἐκ παραδόσεως καθιερωμένης οἰκονομίας τοῦ ἐπιταφίου, ἐπιτάσσει δὲ τὸν ἔπαινον τῆς πατρίδος ἥθελε νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν ἀδρὰν καὶ βαθέως τὴν ἔκπαγλον αὐτῆς εἰκόνα, χωρὶς νὰ μειώσῃ αὐτὴν διὰ τοῦ ἔπαινου τοῦ γένους, ἐὰν οὗτος εἶπετο. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ οἰκονομία παρ' ἀμφοτέροις εἶναι σχεδὸν ἡ αὐτή.

Ἄς μεταχθῶμεν ἤδη θυμικῶς ἐπὶ τὴν μεγαλειώδη ἐν τῷ πένθει ἡμέραν. Ἐληγεν ἤδη τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πενθούτων ἐξειλίσσοντο τὰ φρικώδη τοῦ πολέμου δεινά: οἱ ὥραιοι ἀγροὶ προέβαλλον ἠρημωμένοι καὶ αἱ κοίμαι ἐπαύλεις κατηρειπωμένοι, μετ' ὀλίγους μῆνας ἀνέμενον καὶ πάλιν τὴν συμπλήρωσιν τῆς καταστροφῆς παντός, ὅτι εἶχεν ὑπολειφθῆ, εἶχον ἐγκαθειροχθῆ φύρδην μείγδην εἰς τὸ ἄστνυ καὶ εἶχον ἀποβάλλει πᾶσαν περὶ τὸν βίον εὐμάρειαν, ἡ δὲ θεὰ τῶν πρώτων τοῦ πολέμου νεκρῶν συνεχίνει βαθύτατα τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Πόσον ποθητὴ προέβαλλεν ἡ εἰρήνη! πόσον πάντα ταῦτα ἐνίσχουν τὴν φιλειρηνικὴν (ιδ. σελ. 62-4) πατρίαν! Καὶ ὅμως ἦτο τοσοῦτον τὸ πολιτικὸν κῦρος τοῦ ἀνδρός, ὥστε παρὰ πάσας τὰς βιαιὰς καὶ συνεχεῖς κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεις (ιδ. σελ. 63) ἠξιώθη καὶ πάλιν τῆς τιμῆς νὰ εἴπῃ ὡς ὁ σπουδαιότατος τῶν πολιτῶν τὸν ἐπιτάφιον. Ἄς φαντασθῶμεν τὰ πλήθη πανδημεῖ συνωθούμενα ἐν τῷ Κεραμεικῷ περὶ βῆμα ὑψηλὸν καὶ ἐπὶ τούτου ἰστάμενον τὸν Ὀλύμπιον μὲ τοῦ προσώπου τὴν σεμνότητα, τὴν πραότητα τῶν κινήσεων, τὴν κατεσταλμένην περιβολὴν, τὴν φωνὴν τὴν ἡρεμον καὶ ἀθόρυβον, τὸ πρόσωπον τὸ ἄθρυπτον εἰς γέλωτα, τὸν ἄμεικτον εὐτραπέλιος λόγον, τὸ σεμνὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς παράστημα, λέγοντα.

37. Τὸ πρῶτον μέσον, δι' οὗ οἱ Ἄθ. ἐμεγαλοῦρησαν, ὑπῆρξε τὸ φιλελεύθερον πολίτευμ' αὐτῶν, τὸ ὁποῖον ὡς ἐγγυώμενον εἰς πάντα τοὺς πολίτας ἐλευθέραν μετοχὴν τῶν κοινῶν, τὴν τελείαν ἰσότητα πρὸ τοῦ νόμου, ὡς καθιεροῦν τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐργασίας ἀνευ καταναγκασμῶν (ἐλευθερίαν ἐν τε τῷ δημοσίῳ καὶ ἰδιωτικῷ βίῳ), καὶ ὡς μεριμνῶν ὑπὲρ τῆς εὐημερίας πάντων τῶν πολιτῶν καθιστᾷ τὸν πολίτην ἀφωσιωμένον εἰς τὴν πολιτείαν, ἐμφανίζει τὸν ὅλον δῆμιον ὡς μίαν μεγάλην κοινωνικὴν οἰκογένειαν, εὐρύνει τὴν συνείδησιν τοῦ πολίτου πέραν τοῦ ἀτομικοῦ ἐγωισμοῦ, δικαιοῦται διὰ τοῦτο νάξιοι παρὰ πάντων τῶν πολιτῶν τὴν ἐθελουσίαν ὑπὲρ τοῦ ὅλου, διὰ δὲ τῆς γενικῆς πειθαρχίας τῶν

πολιτῶν εἰς ἄρχοντας καὶ νόμους, ἐξικνουμένης καὶ μέχρι αὐτῶν τῶν ἀγράφων (πρβλ. τὸν σεβασμὸν τῶν Ἀθ. περὶ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν, Σοφ. Ἀντιγ. σ. 98 ἡμετ. ἐκδ.), ἐμφανίζει τὴν ῥυθμικότητα ὠρολογίου.—Ἄλλ' ὁ ὅλος ὄχλος εἶναι ἀνίκανος νὰ διοικῇ αὐτὸς ἑαυτόν. Ὅθεν ἀνάγκη νὰ χειραγωγῆται ὑπ' ἀνδρὸς ἢ ἀνδρῶν, ἐκπροσωποῦντων γνησίως τὴν θέλησιν τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, τὴν εὐγενεστέραν συνείδησιν τοῦ πλήθους, τὰς ἀρίστας τῶν σκέψεων αὐτοῦ (δημαγωγοί, ἄρχοντες). Τὸ αὐτὸ λοιπὸν πολίτευμα, ἔχον ἀναπεπταμένας εἰς πάντας τοὺς ὑπερόχους πολίτας τὰς πύλας τῶν ἀξιωματίων, προκαλεῖ τὴν εὐγενῆ ἄμιλλαν πάντων, χρησιμοποιοῦν πᾶσαν ὑπέροχον ἀρετὴν, ἄνευ ὑπολογισμοῦ περιουσίας ἢ κοινωνικῆς τάξεως (Ἀριστείδης Θεμιστοκλῆς), καὶ ἡ ποδηγετοῦσα τὸ σκάφος τῆς πολιτείας δύναμις εἶναι ἡ συνισταμένη πασῶν τῶν ἀρετῶν τῶν πολιτῶν. Οὕτω συνεδέοντο ἐκεῖ τὰ δικαιώματα τῆς δημοκρατ. ἰσοπολιτείας πρὸς τὰ ἀπαράγραπτα δικαιώματα τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος, οὕτως ὑφίστατο ἅμα μὲν δημοκρατία, ἅμα δὲ καὶ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχὴ (Περικλῆς) (πρβλ. Διον. Ἁλικ. ἐν τῷ ἐπιταφίῳ τοῦ γένους γ α, β).

38. Ἄλλα καὶ ἄλλα πλεονεκτήματα τῆς πολιτείας. Εἰς τοὺς ἀεικινήτους πολίτας, οἵτινες ἐν τῇ ἀδαμάστῳ φιλοπατρίᾳ τῶν εἶτε εὐρύνοντες τὰ ὄρια τοῦ κράτους εἶτε εἰσφοροῦντες διὰ τῶν φορτίδων τῶν τὸν πλοῦτον τῆς οἰκουμένης ἐκινδύνευον νάποκομίσωσιν ἐκ τοῦ στυγνοῦ στρατοπέδου ἢ ἐκ μακρῶν περιπετειῶν ταξειδίων τὴν μελαγχολίαν καὶ τὴν δυσθυμίαν, οἱ φιλόσοφοι πολιτικοὶ αὐτῆς ἐπεφύλασσαν ἀσυνήθεις ψυχαγωγίας. Αἱ ἑορταὶ ἦσαν θρησκευτικὴ ὑποχρέωσις παντὸς πολίτου· ἀλλὰ μεγάλης πόλεως αἱ ἑορταὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγάλαι καὶ ἀντάξια τοῦ μεγαλείου αὐτῆς. Ἐντεῦθεν αἱ ἑορταὶ τῆς πόλεως ἀπέβησαν μεγάλαι, πολλαὶ καὶ ἀσυνήθους λαμπρότητος, κοσμηθεῖσαι δι' ἀγώνων γυμνικῶν, μουσικῶν, λαμπαδηδρομιῶν, ἐστιάσεων, χορῶν, δραματικῶν παραστάσεων, ἅτινα προσέδιδον ἀπαράμιλλον κάλλος καὶ αἴγλην εἰς αὐτάς. Ἐν ταύταις ἡ πόλις ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ἐπιδείξῃ ὅλην τῆς τὴν ὑλικὴν, πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν εὐφροσύνην εἰς τε τοὺς ξένους, οἵτινες παμπληθεῖς συνέρρεον εἰς αὐτάς, καὶ εἰς τοὺς ἰδίους πολίτας, οἵτινες μεστοὶ φρονήματος καὶ εὐφροσύνης ἐψυχαγωγοῦντο διὰ τῆς ὑψίστης τῶν ἀπολαύσεων, παριστάμενοι οἱ αὐτοὶ ἐργάται ἅμα καὶ θεαταὶ τοῦ θεοπέ-

σίου μεγαλείου.—² Ἄλλὰ καὶ τῶν πολιτῶν ἡ εὐπορία ἐδημιούργησε περικαλλῆ ἀρχιτεκτονικὰ ἰδρύματα, ἐν οἷς γλυπτικὴ καὶ ζωγραφικὴ ἐναμίλλως ἐφιλοτιμοῦντο νὰ κηπεύωσι τὰ κάλλιστα ἄνθη τῶν, ἐν τῷ κάλλει καὶ τῇ ποικιλίᾳ χάσματα τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς ἐντροφήματα.—³ Ἀνάλογος ἦτο καὶ ἡ ἄλλη ἐν τῷ οἴκῳ εὐζωία. Ἐπειδὴ ἡ πόλις μετὰ τοῦ Πειραιῶς ἦτο τὸ παγκόσμιον ἐμπορικὸν κέντρον, ἐν τῇ ἀγορᾷ αὐτῆς ἐξετίθεντο ἀπὸ πάσης γωνίας γῆς πλουσιώτατα καὶ ποικιλώτατα ὄνια, σφάγια, ἰχθύες νωποὶ καὶ ἀλίπαστοι, ὀπῶραι παντοῖαι, οἶνοι, λιχνεύματα, ἀρώματα, φαρμακευτικὰ εἶδη, σισύραι, τάπητες, ξυλεία, μέταλλα, παντοῖα ἐμπορεύματα, ὅπως τὰνάπαλιν τὰ ἀτικὰ ἀγγεῖα, οἱ ὠραῖοι λύγνοι, τὰ τεχνουργήματα ἐκ μετάλλου καὶ βύρσης ἦσαν πανταχοῦ τῆς γῆς περιζήτητα.— Τί παρὰ ταῦτα εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ἡ αἰωνίως στυγνὴ, πτωχὴ καὶ σήμερον ἀπειρόκαλος Σπάρτη; (πρβλ. Διον. Ἄλ. 2 γ δ.)

39. Ἐπειδὴ οἱ καταλαβόντες τὴν Λακωνικὴν Δωριεῖς ἦσαν πολὺ ὀλιγώτεροι τῶν δουλωθέντων Ἀχαιῶν, οἱ Σπαρτιᾶται ὤφειλον νὰ μεριμνήσωσι σοβαρῶς περὶ τῆς ἰδίας ἀσφαλείας ἀπὸ τῶν ἰθαγενῶν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων κατόκουν. Ὅθεν ὀργανώθησαν στρατιωτικῶς, ἦσαν διαρκῶς ὀπλισμένοι, ἡ πόλις αὐτῶν ὁμοίαζε πρὸς στρατόπεδον, αὐτὴ δὲ ἡ πολιτεία, στηρίζασα τὴν ὑπαρξιν καὶ ἀσφάλειαν ἑαυτῆς εἰς τὴν στρατιωτ. ὑπεροχὴν τῶν μελῶν τῆς, ἀνέλαβε τὴν παιδείυσιν τῶν νέων, οὓς διὰ παντὸς μέσου ἐσπούδαζε νὰ καταστήσῃ σωματικῶς εὐρώστους καὶ γενναίους προμάχους τῆς πατρίδος, ἐτοίμους ἐν πάσῃ στιγμῇ καὶ τὴν ζωὴν νὰ θυσιάσωσιν ὑπὲρ αὐτῆς. Αὐτὴ διορίζει τοὺς γυμναστὰς τῶν νέων, αὐτὴ καθορίζει τὸ ἐκπαιδευτικὸν πρόγραμμα καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς μορφώσεως, τὴν δημιουργίαν σωμάτων ἀλγίστων, διαρκῶς ἐπεμβαίνουσα καὶ ἀσκοῦσα ἄμεσον ἐπὶ τῆς παιδείυσεως αὐτῶν ἐλοπτεῖαν, αὐστηροτάτην καὶ βαρβαρωτάτην. Ἡ τιμωρία, ἡ ἀνηλεὲς σωματικὴ τιμωρία, εἶναι καὶ αὐτὴ στρατιωτ. ἄσκησις. Ἐν τῇ ἐορτῇ τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος οἱ παῖδες μαστιγοῦνται (διαμαστίγωσις) ἀνηλεῶς μέχρι καθαιμάξεως, πολλάκις μέχρι θανάτου, νικητῆς δ' ἀνακηρύσσεται (βωμονίχης) ὁ εἰς τέλος ὑπομείνας χωρὶς νὰ ῥῆξῃ πόνου κραυγὴν. Ἡ ἀνδρεία, ἡ ἀποχαλύβδωσις τῶν πολιτῶν, εἶναι τὸ ἰδανικὸν τοῦ προγράμματός τῆς· οὐδὲν πνευματικὸν ἢ ἠθικὸν ἰδεῶδες. Ἐντεῦθεν ἡ πολιτεία χάριν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ἐπιτρέπει πολλὰ τὰ ἀνήθικα, μό-

νον γνώμονα ἔχουσα ἐν τῇ ἐκτιμήσει πάσης πράξεως τὸ ἴδιον συμφέρον, καὶ καθιεροῖ τερατώδεις θεσμούς, τὸ παροιμιώδες *κρυπτόν*, τὴν *κλοπὴν* καὶ *ἀπάτην* (πρβλ. τὸ τοῦ Λυσάνδρου: *ὅποι μὴ ἐξικνεῖται ἢ λεοντῇ ἐκεῖ προσραπιέον τὴν ἀλωπεκῆν*), τὴν θηριώδη *κρυπτεῖαν* (πρβλ. πρὸς τούτους καὶ τὸν ἐν μιᾷ νυκτὶ καὶ μόνη ἀφανισμὸν δισχιλίων Εἰλώτων ὡς ἐπικινδύνων τῇ πολιτείᾳ, χωρὶς οὐδεὶς ποτε νὰ μάθῃ πῶς ἕκαστος ἐθανατώθη, Θουκ. IV 80, 3,4) καὶ τὰς μικροψύχους *ξενηλασίας* (ὡς καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν ἀποδημίας Σπαρτιάτου), δι' ὧν ἀπεκόπτετο πᾶν νῆμα δυνάμενον νὰ συνδέσῃ τὸν Σπ. μετὰ τῆς ἄλλης ἀνθρωπότητος. Καθ' ὅλου ἡ Σπ. πολιτεία ἐκράτει ἐκ γενετῆς τὸν πολίτην δέσμιον ὡς ἐν σιδηρῷ κλοιῷ, οὐδεμίαν ἐπιτρέπουσα αὐτῷ ἐλευθερίαν οὔτε περὶ τὴν ἀνατροφὴν οὔτε περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος οὔτε περὶ τὴν πνευματ. μόρφωσιν οὔτε περὶ τὴν διαίταν οὔτε περὶ τὸ ἱερώτατον τῶν αἰσθημάτων, τὴν πατρικὴν ἢ μητρικὴν στοργὴν (πρβλ. καὶ τὴν ἡμετέραν μελέτην ἐν *Διδακτικῶν* σ. 195-207), οὕτως ὥστε ὁ τοιοῦτος βίος νὰ παρίσταται ἡμῖν σήμερον ὡς διαρκὲς μαρτύριον.

Τοῦναντίον ἐν Ἀθήναις ἐκράτει τελεία ἐκπαιδ. ἀποκέντρωσις ἢ ἐκπαίδευσις τῶν νέων ἦτο ὑπόθεσις τῆς οἰκογενείας καὶ ἡ ὀργάνωσις αὐτῆς εἶχεν ἀφεθῆ εἰς τὴν ἰδιωτ. πρωτοβουλίαν. Τὰ σχολεῖα ἦσαν ἰδιωτικὰ καθιδρύματα, ἀνήκοντα εἰς ἰδιώτας, οἱ διδάσκαλοι ἦσαν ἰδιῶται οὔτε διοριζόμενοι οὔτε ἀμειβόμενοι ὑπὸ τῆς πολιτείας οὔτε ὑπέχοντες ὑποχρέωσιν τινα πρὸς αὐτήν. Ἐκαστος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἰδρύσῃ σχολὴν, χωρὶς οὐδεὶς νὰ ἐξελέγῃ τίνα μόρφωσιν θὰ παρέχῃ αὐτῇ, ὁ αὐτὸς κανονίζων καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας καὶ τὰς διδακτικὰς μεθόδους. Ἡ πολιτεία δὲν ἐπενέβαινε εἰ μὴ μόνον ἐποπτεύουσα καὶ ἀσφαλίζουσα τὴν σωφροσύνην τῶν παιδων, κατ' ἐξαιρέσιν δὲ τρέφουσα καὶ παιδεύουσα μέχρι ἥβης τὰ ὀρφανὰ πολέμου ἄλλα καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπέμβασις τῆς πολιτείας περιορίζετο μόνον εἰς τὴν παροχὴν τροφῆς καὶ εἰς τὴν ἐκ τοῦ δημοσ. ταμείου ἀμοιβὴν τῶν διδασκάλων αὐτῶν· κατὰ τὰ ἄλλα τὰ ὀρφανὰ ἐφοίτων εἰς τὰς συνήθεις σχολὰς καὶ ἐμάνθανον ὅ,τι οἱ ἄλλοι παῖδες. Θεμελιώδης δὲ σκοπὸς τῆς Ἀθην. παιδεύσεως ἦτο ἡ ἀρμονικὴ ἀνάπτυξις τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ τροφίμου καὶ ἡ διαμόρφωσις πολιτῶν *καλῶν κάγαθῶν*, ἦτοι σωματικῶς ὀραίων καὶ εὐρώστων καὶ ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς μεμορφω-

μένων. Καὶ ἡ μὲν πνευματικὴ μόρφωσις παρείχeto ἐν τοῖς διδασκαλείοις (ἐν οἷς ἐδιδάσκετο γραφὴ καὶ ἀνάγνωσις, ἐρμηνεία ἐκλεκτῶν ποιημάτων, μουσικὴ, ζωγραφικὴ καὶ μαθηματικά), ἡ δὲ σωματικὴ τὸ μὲν πρῶτον ἐν ταῖς παλαίστραις, αἵτινες ἦσαν ἰδιωτικὰ γυμναστήρια, παρέχοντα τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς σωματ. ἀσκήσεως, εἶτα δὲ ἐν τοῖς γυμνασίοις (Ἀκαδημεία, Λυκεῖον, Κυνοσάργει), αἵτινα ἦσαν δημόσια καθιδρύματα συμπληροῦντα τὴν σωματικὴν ἀσκήσιν τῶν νέων (περὶ τοῦ προγράμματος τῆς διδασκαλίας πρβλ. Πλάτ. Πρωταγ. κ. 15, Ν. Ἐξαρχοπούλου *Das athenische und das spartanische Erziehungssystem* κλπ. Langensalza 1909, Paul Girard Ἀθηναίων ἀγωγή κλπ. κατὰ μεταφρ. Καράλη). Καὶ ἦσαν μὲν συνήθεις ἐν Ἀθήναις ποιναι αἱ παραινέσεις, αἱ ὑποδείξεις, αἱ ἀπειλαὶ καὶ αὐταὶ αἱ σωματικαὶ πληγαί, ἀλλ' ἡ ἀγωγή τοῦ τροφίμου συνετελεῖτο ἀνέτως καὶ ἐλευθερίως, ἀνευ τῶν σκαιῶν καὶ ἀπανθρώπων παιδονομικῶν μέσων τῶν συνήθων ἐν Σπάρτῃ. Οὕτως ὁ Ἀθηναῖος ἐμορφοῦτο πρωτίστως ὡς ἄνθρωπος. Καὶ ὅμως καὶ ὡς πολίτης καὶ ὡς στρατιώτης ἀπέβαινε οὐχ ἥττον φιλόπατρις τοῦ Σπαρτιάτου α') ζηλῶν τὰ ὑψηλὰ ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς διδασκτικὰ πρότυπα, τὰ ὁποῖα ἐν τῷ σχολείῳ προεβάλλοντο αὐτῷ πρὸς μίμησιν καὶ τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν ἀνεξάντλητον πηγὴν πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς φιλοπατρίας του, καὶ β') ψυχαγωγούμενος ὑπὸ τοῦ μεγαλειώδους περιβάλλοντος τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὁποῖον προέβαλλε καθ' ἑκάστην πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ ὠμίλει πρὸς τὴν καρδίαν του εὐφραδέστερον καὶ ἐπέδρα ἐπὶ τὸ θυμικόν του πολὺ βαθύτερον ἢ ἄλλη οἰαδήποτε διδασκαλία. Ἐπληροῦτο ἐντεῦθεν φιλοπατρίας καὶ φρονήματος ὡς πολίτης τοιαύτης πόλεως καὶ τὰ συναισθήματα ταῦτα παρὰ πᾶσαν τὴν ἀνετον δίαιταν εἶχον ἐντυπωθῆ πολὺ βαθύτερον καὶ ἰσχυρότερον ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Ἀθηναίου, διότι προήρχοντο ἐκ τῶν ἔνδον, ἐκ τῆς καρδίας, καὶ δὲν ἦσαν προῖον κτηνώδους καταναγκασμοῦ.

Ἄλλ' ἔξ ἴσου εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ καὶ ἡ μαθηματικὴ ἀνάλυσις, δι' ἧς ὁ μέγας πολιτικὸς ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ Ἀθ., ἂν δὲν προέχουσι, δὲν ὑστεροῦσιν ὅμως ποσῶς εἰς πολεμικὴν ἀρετὴν τῶν Λακ., οἵτινες παρὰ πάντων τότε ὠμολογοῦντο ὡς κράτιστοι τὰ πολεμικά. Ὅτι τὸ ἐκπαιδ. πρόγραμμα τῶν Ἀθ. εἶναι τὸ μόνον ὀρθόν, ἔχουσιν ἀποδείξει κατὰ τὸν ῥήτορα αὐτὰ τὰ πράγματα, ἡ ἔκ-

βασίς τῶν ἀγῶνων, οὗς διεξήγαγον πρὸς ἀλλήλους οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δύο ἑκπαιδ. συστημάτων.

40. Ἄλλ' οἱ Ἀθ. εἶναι θαυμαστοὶ καὶ δι' ἄλλος αὐτῶν ἀπαρμίλλους ἀρετάς. Ἐν τῇ διαυγείᾳ τοῦ ἀττικοῦ αἰθέρος, ἐν τῇ πλημμύρᾳ τοῦ φωτός τὰ ὄρατα τῆς φύσεως χρώματα καὶ οἱ πλούσιοι αὐτῶν συνδυασμοί, αἱ σαφεῖς, εὐκρινεῖς καὶ ἄρμονικαὶ γραμμαι τῶν σωμάτων, ἡ ζωηρά, ἀλλ' ἄρμονικὴ ἀντίθεσις τῆς σκιᾶς πρὸς τὸ φῶς, αἱ ποικιλόχρωμοι τῶν ὀρέων μορφαί, αἱ περιβάλλει χρωμάτων καταπλήσσοις ἐναλλαγῇ, τῆς θαλάσσης τὸ ἐράσμιον κάλλος, τοῦ οὐρανοῦ θόλου αἱ γλυκύταται καὶ λεπτόταται ἀποχρώσεις ἐμύθου τῆς ἄρμονίας χρωμάτων καὶ σχημάτων καὶ ἡ πολυμήνιτος ἐκείνη φύσις ἐκάλει τὸν καλλιτέχνην λαὸν πρὸς μίμησιν προβάλλουσα τοῦ κάλλους ἀπαράμιλλα πρότυπα. Ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς Ἀττικῆς ἐξεπήδησεν ὁ χορὸς τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐφιλοκάλουν. Ἄλλ' ἐφιλοκάλουν μετ' εὐτελείας; μὴ ἀπὸ τοῦ χύδην χώματος τῆς γῆς δὲν ἐξεκολάπτοντο τὰ περίπυστα ἀττικά ἀγγεῖα καὶ ἀπὸ τῆς ἀπλῆς βύρσης τὰ χαριέστατα σανδάλια καὶ ἀπὸ δύο μόνον τεμαχίων λιθοῦ ὑφάσματος αἱ περίφημοι ἔσθητες, δι' ὧν κρατοῦσιν ἡμᾶς ἔνεοις αἱ Κόραι τοῦ Ἐρεχθίδου καὶ τοῦ πύργου τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης αἱ ἐρασιμώταται Νίκαι; μὴ ἀπὸ τοῦ λιθοῦ μαρμάρου καὶ ὀλίγων ἀπλῶν γραμμῶν δὲν ἀνέθορε τὸ σεμνὸν τοῦ Παρθενῶνος μεγαλεῖον καὶ ἡ θελκτικὴ γοητεία τοῦ Ἐρεχθίδου, ὁ Ὀλύμπιος πατήρ καὶ ἡ ὀβριμοπάτηρ Παρθένος, καὶ ἀπὸ τοῦ εὐτελοῦς χαλκοῦ ἡ πολιοῦχος Πρόμαχος; Ὅντως λοιπὸν τὸ ἱοστέφανον ἄστν ἦτο τότε ἀπέραντον καλλιτεχνικὸν ἐργαστήριον, ὁπόθεν δὲν ἐξεπορεύοντο ὀγκώδη καὶ ἄψυχα βανανουργήματα, ἀλλὰ μόνον λιτῆς χάριτος ἀριστουργήματα, ὅλως ξένα τῆς πολυφόρου καὶ ἀπειροκάλου ἀνατολικῆς χλιδῆς.

Ἄλλὰ τὸ δαιμόνιον πολιέθρον εἶχε καταστῆ τότε καὶ τὸ σεμνὸν πάσης ἐπιστήμης καὶ σοφίας ἱερὸν. Μετὰ τοὺς μεγαλοεργοὺς ἔθνικοὺς ἀγῶνας τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, μὴ στέργον νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ παραδεδομένα καὶ συνήθη, ὄρμα γοργὸν ἐπὶ τὰ πρόσω, πτερυγίζον εἰς τοὺς διανοιχθέντας νέους εὐρυτέρους ὀρίζοντας. Τοῦτο συνέβη μάλιστα ἐν Ἀθήναις. Ἐκεῖ Ἰκτῖνοι καὶ Καλλικράται καὶ Μνησικλέες καὶ Φειδίαι ἀνεβίβαζον τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανὸν ἢ καὶ κα-

τεβίβαζον τοὺς θεοὺς ἐκ τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὰ ἐπίγεια αὐτῶν σκηνώματα, ἐκεῖ ὁ Μέγων διηγεῖται τὸν οὐρανὸν καὶ μεγάλα φιλοσοφικὰ πνεύματα ἐξήτουν τὴν πρώτην τῶν ὄντων ἀρχήν, ἐκεῖ ἤστραπτε καὶ ἐβρόντα ὁ Ὀλύμπιος θνητός, ἐκεῖ ἐβρόμβει ὁ οἶκος τοῦ Καλλίου ἐκ τῶν καινοτρόπων δογμάτων τῶν σοφιστῶν καὶ ὁ Σωκράτης ἐκήρυττε τὰ καινὰ τῆς αὐτογνωσίας δαιμόνια, ἐκεῖ Ἡρόδοτος καὶ Θουκυδίδαι κατέγραφον ἐν ταῖς ἱστορικαῖς ταινίαις τοὺς ἀθανάτους ἐθνικοὺς ἄθλους ἢ τὸν ἀπαίσιον ἀδελφοκτόνον πόλεμον, ἐκεῖ ὁ Ἰπλόδαμος διέγραφε τὴν ἐλότυπον πολιτείαν, ἐκεῖ μεγαλοφρεῖς δραματικοὶ εἰσδύοντες εἰς τὰ ζοφερὰ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς βάρη διέγραφον τοὺς εὐγενεῖς χαρακτῆρας καὶ τὰ στυγνὰ πάθη τοῦ ματαίου τούτου κόσμου ἢ ἐσαυρίζον κοινωνικὰς κηλίδας, ἐκεῖ μεγάλοι μουσικοὶ ἐξήτουν τὴν θεῖαν ἀρμονίαν καὶ εὐρυθμίαν νάποτου πώσωσι καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν. Ἐκεῖ ὑπὸ τὰς φιλοστόργους φιλελευθέρου πολιτεύματος πτέρυγας ἡ πόλις εἴλκεν ὡς ἀκαταμάχητος μαγνήτης πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος πάντα σοφὸν καὶ πάντα καλλιτέχνην, διότι πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα σοφία ἐκεῖ εὗρισκε καὶ ἀγορὰν καὶ νέαν πατρίδα. Καὶ ἡ πόλις ὅλη ἐφιλοσόφει· τὰ ὕψιστα πολιτικά, κοινωνικά, ἠθικά προβλήματα παρήλαυνον διὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, διὰ τῆς ἀγορᾶς, διὰ τοῦ θεάτρου, διὰ τῶν στοῶν, διὰ τῶν παλαιστρῶν καὶ γυμνασίων, ὅπου οἱ πάντες ἐφιλοσόφουν.

Καὶ ὅμως ἐκ τῶν μακρῶν καὶ ἀτελευτήτων τούτων συζητήσεων οἱ πολῖται δὲν ἐξεθλήνοντο. Ὅσάκις τὸ πολεμοστῆριον τῆς πόλεως σάλπισμα ἐξήτει τῶν τέκνων τοὺς βραχίονας, ὁ Αἰσχύλος κατέλειπε τὴν στωμίλην ὀρχήστραν, ἵνα δείξῃ τὴν ἀλκὴν αὐτοῦ ἐν Μαραθῶνι, ὡς διαλαλεῖ τὸ *Μαραθῶνιον ἄλσος* καὶ ὁ βαθυχαιτήεις *Μηδὸς ἐπιστάμενος*, ὁ Περικλῆς ἀπεσπᾶτο τῆς Ὀλυμπίας τῶν ἀριστέων τοῦ πνεύματος ὁμηγήρεως, ἵνα περιαγάγῃ δαφνοστεφῆ τὴν σημαίαν τοῦ ποντομέδοντος ἄστεως, καὶ ὁ δαιμόνιος Σωκράτης προσμάχει τῆς πατρίδος ἐν Δηλίῳ κατὰ τρόπον προκαλοῦντα τῶν πάντων τὸν θαυμασμόν.

Εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ταύτην κίνησιν ἔδωκε μεγάλην ὄθησιν ἄλλο μέγα βούλευμα τοῦ Π. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς πάντες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς θά ἦσαν περὶ τὰς 600 χιλ., ἐξ ὧν περὶ τὰς 400 χιλ. δοῦλοι, περὶ τὰς 50 χιλ. μέτοικοι καὶ μόλις 150 χιλ. θά

ἦσαν οἱ ἐλεύθεροι κάτοικοι, ὧν 30 χιλ. θὰ ἦσαν οἱ ἐν ἡλικίᾳ καὶ 5 χιλ. οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ βουλευόμενοι περὶ τῶν κοινῶν. Ἐὰν λοιπὸν οἱ εὐάριθμοι οὗτοι ἄνδρες πρὸς πορισμὸν τῶν τοῦ βίου ἀπασχολοῦντο περὶ τὰ ἴδια αὐτῶν ἔργα, γεωργίαν, ναυτιλίαν, ἐμπορίαν, βιομηχανίαν κλπ., θὰ παρημελοῦντο τὰ κοινὰ καὶ ἡ συντήρησις τοῦ μεγάλου κράτους, τοῦ ἰδρυθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου, θὰπέβαιναν ἀδύνατος, εἰς στιγμὰς μάλιστα, καθ' ἃς αἱ στρατεῖαι εἶχον πολλαπλασιασθῆ καὶ αἱ δημόσιαι ὑποθέσεις ὄφειλον νυχθημερὸν νάπασχολῶσι τὸν δῆμον καὶ νὰ κρατῶσιν αὐτὸν συνεσπείραμένον ὅλον περὶ τὴν πολιτείαν. Ἡ πολιτεία τότε θὰ ἐκινδύνευε νὰ μείνῃ εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων εὐπόρων, ἐν ᾧ ὁ δῆμος θὰ ἠδυνάτει νὰ ἐνασχῆσῃ τὰ ὑπὸ τῆς πολιτείας παρεχόμεν' αὐτῷ δικαιώματα. Ἐὰν πάλιν ὁ πολίτης ὑπεχρεοῦτο παραιτούμενος τῶν ἰδίων νὰ ἐπιμελῆται τῶν κοινῶν, θὰ ἐκαλεῖτο νὰ ὑποστῆ τὴν βαρυτάτην τῶν θυσιῶν ἀφήνων τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ἐκτεθειμένην εἰς τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀσιτίαν. Ὑπὸ τοιαύτης συνθήκας ὁ Π. ἐφήρμοσε τὸ μεγαλεπήβολον πρόγραμμα τοῦ Ἀριστείδου, περὶ οὗ ὁ Ἀριστοτ. Ἀθ. Π. 24, 1 λέγει *Μετὰ δὲ ταῦτα θαρροῦσης ἤδη τῆς πόλεως καὶ χρημάτων ἠθροισμένων πολλῶν, συνεβούλευεν ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ἡγεμονίας καὶ καταβάνας ἐκ τῶν ἀγρῶν οἰκεῖν ἐν τῷ ἄστυ τροφήν γὰρ ἔσσεσθαι πᾶσι, τοῖς μὲν στρατενομένοις, τοῖς δὲ φρουροῦσι, τοῖς δὲ τὰ κοινὰ πράττουσι· εἰθ' οὕτω κατασχῆσιν τὴν ἡγεμονίαν, καθιερώσας τὸν δικαστικὸν μισθὸν καὶ ἐπιχειρήσας διὰ μεγαλοπρεπῶν δημοσίων ἔργων νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς πένητας πόρον ζωῆς, ὥστε νὰ δύνανται νάσκῶσι πάντοτε τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῶν ὡς πολιτῶν.*

Τὰς σκέψεις τοῦ Π. δυνάμεθα νὰ συγκεφαλαιώσωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς: Ἡ πόλις τότε θέλει ἀνέλθει εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ὑλικῆς, ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς δυνάμεως αὐτῆς, ὅταν πάντες οἱ πολῖται, πλούσιοι καὶ πένητες, κύριον μέλημα ἔχωσι τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν. Πρὸς τοῦτο ἀνάγκη αὐτῇ ἡ πολιτεία ἢ καλοῦσα τὸν πολίτην εἰς τὰς βαρυτάτας τῶν θυσιῶν νάσφαλίσῃ τὴν οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν του προσερχομένη ἀρωγὸς ἀπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου (πρβλ. καὶ τὰ σημερινὰ ἐπιδόματα εἰς τὰς οἰκογενεῖας τῶν ἐπιστράτων): τούτου οὐδὲν δικαιότερον, διότι α') ὁ δῆμος ὡς κύριος τῆς πολιτείας δικαιούται νάπολαύῃ τοῦ δημοσ. πλούτου, β') ἐν δημοκρατίᾳ ἡ εὐημερία

πρέπει να είναι κοινή εις πάντα τὸν δῆμον, καθ' ὅσον ἡ ἀνισότης ἀπάδει πρὸς τὸ δημοκρ. πνεῦμα, γ') θὰ ἦτο ἀναξιοπρεπὲς νὰ πένηται ὁ κυρίαρχος δῆμος, ἐν ᾧ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ ὁ κυρίαρχος περιβάλλεται ἰδιάζουσαν αἴγλην καὶ περὶ τὴν δαίταν καὶ περὶ τὴν παρῶσταςιν, καὶ δ') ἵνα μὴ εὐποροὶ πολῖται καταδημαγωγοῦντες τὰ πλήθη διὰ δημοκοπικῆς ἐλευθεριότητος ἀποβαίνωσιν ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν πολιτείαν (πρβλ. τὸν Πεισίστρατον, Κίμωνα Ἀριστοτ. Ἀθ. Π. 27, 3-4).

Διὰ τῶν δαιμονίων τούτων βουλευμάτων τὸ μὲν ἡ πολιτεία διὰ τῆς προθύμου καὶ αὐτουργοῦ συμμετοχῆς πάντων εἰς τὰ κοινὰ ἐπολλαπλασίαζε τοὺς βραχίονας αὐτῆς, τὸ δὲ οἱ πολῖται διημερεύοντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἐμορφοῦντο πολιτικῶς, διεφωτίζοντο περὶ τῶν προβαλλομένων ἐκάστοτε μεγάλων προβλημάτων, εὐρίσκοντες ἀσφαλέστερον μετὰ ὄριμον μελέτην τὴν ὀρθὴν ὁδὸν πρὸς ἐνεργὸν δράσιν, χωρὶς νὰ γίνωνται θύματα ἀσυνειδήτων δημαγωγῶν, καὶ ἐδοκιμάζοντο κατ' ἀξίαν ἐν τοῖς μεγάλοις ἐκείνοις σχολείοις, καὶ τέλος ἡ πόλις, ἣς ὁ Π. ἐκάλει ἑαυτὸν χαριέντως ἐραστήν, ἐστολιζέτο ὡς νύμφη, καλλωπιζομένη μεγαλοπρεπῶς δι' ἀθανάτων καλλιτεχνημάτων, ἐνεψυχοῦτο πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα βιομηχανία, τὸ δὲ πλήθος ἔχον τροφήν ἔμενε συμπεπυκνωμένον περὶ τὴν φρουρήσιν καὶ προαγωγὴν τῶν δημοσ. συμφερόντων. Ἀληθῶς ὁ σεσωρευμένος ἐν τῇ ἀκροπόλει δημόσιος θησαυρὸς δὲν ἀπέβη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀθ. ἀφορμῇ διπλοῦτος κομπορημοσύνης, ἀλλ' εὐγενὲς ἐλατήριον ἔργων ἀθανάτων καὶ βαρυσημάτων διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος.

Ἄλλ' ἀτυχῶς αἱ μισθοφοραὶ εἶχον καὶ τὴν ἀσθενῆ αὐτῶν πλευράν. Ὅταν οἱ πολῖται ἐθισθῶσι νὰ σιτίζωνται ἀπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς ἰδίας ἐργασίας, ὑποθάλλεται ἡ ἀργία, ἡ ὀκνηρία καὶ ἡ ἀργόσχολος φλυαρία τοῦ ὄχλου καὶ φθείρονται πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς ἀρεταί, ὅσας φιλοτεχνεῖ ἡ φιλοπονία καὶ ἡ συνείδησις ὅτι ἡ τύχη ἐκάστου δημιουργεῖται καὶ προάγεται ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐνεργείας. Διὰ ταῦτα δριμύς ὁ Πλάτων ἐν Γοργ. 515 E κακίζει τὸν Π. ὡς καταστήσαντα τοὺς Ἀθ. ἀργοὺς καὶ φλυάρους. Ὁ Π. δὲν ἐπέζησε νὰ ἴδῃ τὰ θλιβερά ταῦτα ἀποτελέσματα, ἅτινα ἐξεδηλώθησαν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὅτε ἡ δημοκοπία ὠργίασεν ἐν τῷ πολλαπλασιασμῷ τῶν μισθοφορῶν καὶ ἄλλων ἀγεννεστέρων ἀπολαύ-

σεων καὶ ὅτε ἡ νίκη ἔστρεψε τὰ νῶτα πρὸς τοὺς Ἀθ. τότε, ὅτε πλέον τὸ ρεῦμα τῶν φόρων πρὸς τὰς Ἀθήνας ἀνεκόπη καὶ οἱ πόροι τοῦ δημοσίου ἐμειώθησαν, ὁ δῆμος ἀντὶ νὰ εἰσφέρει ἢ διὰ τῶν πενιχρῶν δημοσ. προσόδων νὰ συντηρῇ πρωτίστως τὰς στρατιωτ. δυνάμεις, προτίμα νὰ πληρῶνῃται πρῶτος αὐτὸς τὰς μισθοφορὰς ἐντεῦθεν ἐπεταιχύνθη ἡ καταστροφή τοῦ κράτους (Κλέων, Κλεοφῶν, Καλλικράτης, Εὐβουλος).

Τέλος ὁ ῥήτωρ ἐξαίρει ἐν τῷ κεφ. καὶ τὴν εὐγενῆ αὐταπάρῃσιν καὶ ἀνιδιοτελῇ φιλαλληλίαν, ἣν πολλάκις ἐπέδειξαν πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας οἱ Ἀθηναῖοι καὶ δὴ ἐν τοῖς μηδικοῖς, ὅτε καὶ δις ἐθυσίασαν τὴν ἰδίαν πόλιν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ὅλης πατρίδος. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἦτο προῖον τῆς ἐλευθερίου καὶ καθολικῆς παιδείσεως αὐτῶν, τῆς ἀπηλλαγμένης ἐθνικιστικοῦ χαρακτῆρος, ἰδ. κ. 39, ἦτο καρπὸς καθαρᾶς εὐγενείας αἰσθημάτων, ἀπηλλαγμένης ὑστεροβούλου ὑπολογισμοῦ. Ἀλλ' ὁ ῥήτωρ ἀνάγων τοῦτο εἰς γενικὸν κανόνα ὑπερβάλλει τὴν ἀλήθειαν· διότι, ἐὰν ὄντως οἱ Ἀθ. ἦσαν τοιοῦτοι κατ' ἀρχὴν ἐν τῇ ἔξωτερ. πολιτικῇ, δὲν θὰ μετέβαλλον τὴν πατριωτικὴν συμμαχίαν εἰς καταθλιπτικὴν ἡγεμονίαν καθ' ὃν τρόπον ἱστοροῦσιν ὁ τε Θουκ. I 99, 1-2 καὶ ὁ Ἀριστοτ. Ἀθ. II. 24, 2.—Εἶναι γνωστὸν ἀφ' ἑτέρου πόσῃ ἀποστροφῇ ἔτρεφον οἱ Σπαρτ. πρὸς τὰς τέχνας πάσας καὶ τοὺς λόγους καὶ πόσον μελλητικοὶ καὶ ἀδιάφοροι περὶ τοὺς κινδύνους τῶν ἄλλων ἦσαν· ἐδείχθησαν ἀπρόθυμοι πρὸς τοὺς Ἀθ. ἐπικειμένης τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης καὶ περιήγαγον εἰς ἀπόγνωσιν αὐτοὺς καθ' ἣν στιγμὴν βαρὺς ὁ Μαρδόνιος κατήρχετο ἐκ Θεσσαλίας, μάτην δ' ἔκρουον τὴν θύραν αὐτῶν οἱ ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειάν των (Ἀρισταγόρας, Θάσιοι κτ. Θουκ. I 118, 2).

¶ 1. Ὡς εἶδομεν ἐν κ. 39, ἡ Σπαρτ. παιδεύσεις δὲν ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀτομικότητα τοῦ τροφίμου· οἱ πάντες ἐπαιδεύοντο ὁμαδικῶς καθ' ὀρισμένους καὶ ἀπαρῆκτους τρόπους καὶ νόμους, οὕτω δ' ἀπελνίγετο πᾶσα ἀτομικὴ ἐλευθερία, πᾶσα δυνατότης τῆς ἐξελίξεως τῶν φυσικῶν πλεονεκτημάτων τοῦ παιδός· ἐντεῦθεν πᾶσα πρόοδος τῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἀπεκλείετο ἐκ Σπάρτης. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶχεν ἄλλως ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἡ παιδεύσεις τὸ μέγιστον βάρος ἔδιδεν εἰς τὴν ἀτομικότητα τοῦ τροφίμου, παιδευομένου ἐλευθερίως καὶ πολυμερῶς. Οὕτω πρὸς τὸν μονομερῆ, σκαιὸν καὶ ἄξεστον Σπαρτιάτην ἀντιτίθετο ὁ κομψὸς καὶ χαρίεις καὶ εὐ-

τράπελος Ἀθηναῖος, ὅστις διὰ τε τῆς ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ παιδεύσεως αὐτοῦ εἶχε τὴν ἰκανότητα νάσκολῆται ἐπὶ πολλὰς καὶ ποικίλας ἐργασίας μετὰ περισσῆς δεξιότητος, ὁ αὐτὸς ἔμπορος καὶ βιομήχανος καὶ καλλιτέχνης καὶ φιλόσοφος. Καὶ ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἢ παιδεύσει δὲν εἶχε πολιτικὸν ἢ φυλετικὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ κυρίως ἀνθρωπιστικόν, διὰ τοῦτο πολλοὶ γονεῖς πολλαχόθεν τῆς Ἑλλάδος ἔστειλλον ἐνταῦθα τὰ τέκνα των, ἵνα τύχωσι τῆς ἀττικῆς παιδεύσεως· ἀλλὰ καὶ οἱ ξένοι παμπλήθεις συνέρρεον εἰς τὸ κοινὸν τῆς σοφίας πρυτανεῖον καὶ μάλιστα κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτάς, ὅτε ἡ πόλις φιλαρέσκως ἐπεδείκνυεν ὅλον τῆς τὸ μεγαλεῖον, ἡ Ἀθην. τέχνη ὅλην τῆς τὴν λεπτὴν χάριν καὶ τὸ ἀθην. πνεῦμα ὅλην τὴν ἀνέριτον πτησίην του, ἡ δὲ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ αὐτῆς ἡγεμονία ἐπερρῶννεν ἠθικῶς καὶ τὴν κυριαρχικὴν αὐτῆς ἡγεμονίαν. Ὅντως αἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν σχολὴ πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς μορφώσεως ἀπαράμιλλος καὶ δικαίως ὁ Π. καλεῖ αὐτὴν τῆς Ἑλλάδος παιδεύσειν. Καὶ ἐν τῇ πλημμύρᾳ τῆς ὑπερτάτης εὐφροσύνης καὶ δικαίας ὑπερηφανείας, ἣτις ταύτην τὴν στιγμὴν κατακλύζει τὴν μεγάλην ψυχὴν του, περιφέρων εὐρύτερον τὸ βλέμμα περὶ τοὺς κήρυκας τοῦ ἀφθάστου ἐκείνου μεγαλείου, τοῦ ὁποῦ ὅμοιον ὁ κόσμος δὲν εἶδε μέχρι σήμερον, ἐτόνισε τὸν μεγαλοπρεπέστατον τῶν ὕμνων πρὸς τοὺς ἀκαμάτους ἀθλητὰς τῆς ἐνδόξου πεντηκονταετίας, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐναπέθηκε καὶ τοῦ παγκοσμίου θαυμασμοῦ καὶ σεβασμοῦ τὸν ἀντίλαλον. Πρβλ. καὶ ὅσα γράφομεν ἐν *Διδασκτικῶν* σ. 369-70 περὶ τοῦ μεγαλειώδους τούτου θεάματος.

Καὶ αἱ προβλέψεις τοῦ μεγάλου πολίτου ἐπληθύνθησαν. Ἡ Σπάρτη ἀντιπροσώπευε τὸ κράτος τῶν ὅπλων, τὴν σκαιὰν δύναμιν δι' αὐτῶν ἦτο ἐστεφανωμένη· ἀλλ' ἀφ' ἧς ἡμέρας τὰ ὅπλα αὐτῆς ἐθραυσθήσαν ἐν Λεύκτροις, οἱ στέφανοι αὐτῆς ἐφυλλορρόησαν καὶ ἐμαράνθησαν. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἀντιπροσωπεύει τὴν δόξαν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς καλλιτεχνίας· τὰ ῥόδα τῶν καλῶν τεχνῶν ἐστεφάνωσαν αὐτήν· ἡ δύναμις αὐτῆς ἐθραυσθή ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς· ἀλλ' ἡ δόξα τοῦ πνεύματος ἐπιζῆ ἀίδιος, διότι ἐν τοῖς μνημείοις τοῦ Περικλείου αἰῶνος ἐνοικεῖ ἀειθαλὲς τι πνεῦμα καὶ ψυχὴ ἀγήρω. Κατὰ τί θὰ ἐξημιούτο ἡ ἀνθρωπότης, ἐὰν ἡ Σπάρτη δὲν ἐνεφανίζετο ἐν τῷ ἱστορ. σταδίῳ; ἀλλὰ τίνα ἀπώλειαν θὰ ὑφίστατο ὁ κόσμος ὅλος, ἐὰν δὲν ἐπεφαίνετο ἐν τῷ ἱστορ. στερεώματι τὸ

ἄστρον τῶν Ἀθηῶν; τίς ὕμνησε τὰς πολεμικὰς τῆς Σπάρτης ἀρετὰς εἰμὴ ἕξεναι, ὁ Ἡρόδοτος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι Θουκυδίδης καὶ Ξενοφῶν;

42. Μετὰ τὸ ὑπέροχον τῆς πατρίδος ἐγκώμιον ἔρχεται ἤδη ὁ Π., ὡς εἶχεν ὑποσχεθῆ 36,4 ταῦτα δηλώσας *πρωτὸν εἰμι καὶ ἐπὶ τὸν τῶνδε ἔπαινον*, εἰς τὸ γ' μέρος τοῦ ἐπαίνου, τὸ ἐγκώμιον τῶν πεσόντων. Ὡς τοιοῦτον ἀριστοτεχνικώτατα χρησιμοποιεῖ τὸ ἐγκώμιον τῆς πατρίδος: *ἃ γὰρ τὴν πόλιν ὕμνησα αἱ τῶνδε καὶ τῶν τοιῶνδε ἀρεταὶ ἐκόσμησαν*. Τὴν πόλιν κατηγλίτισαν οἱ προκείμενοι νεκροὶ καὶ πάντες οἱ ὑπὲρ αὐτῆς πεσόντες, ὁ δὲ ἥρωϊκὸς αὐτῶν θάνατος εἶναι ἀσφαλεστάτη ἀπόδειξις τῆς ἀνδραγαθίας των, ἱκανὸς νάποσβέσῃ καὶ πᾶν προηγούμενον ἁμάρτημά των, διότι ἐθυσίασαν τὰς ἰδίας ἐλπίδας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν ἰδίαν ζωὴν ἐν ἀνίσφ ἁγῶνι.

Ἐν τῇ *παραίνεσει* κ. 43 καλεῖ τοὺς ἀκροατὰς νὰ μιμηθῶσι τοὺς πεσόντας, ὧν πάλιν ὕμνεῖ τὰς ἀρετὰς, ἐν δὲ τῇ *παραμυθίᾳ* κ. 44-5 παρηγορεῖ τοὺς οἰκείους τῶν πεσόντων πρωτίστως διὰ τῆς μακαρίας τύχης αὐτῶν, καὶ πάλιν ἐπαινῶν αὐτούς.

Ἐν τῇ παρηγορίᾳ πρὸς τὰς χήρας ἀπαντᾷ ἡ πολύκροτος πρὸς αὐτὰς παραίνεσις τοῦ Π. νὰ θεωρῶσι τιμὴν των τὸν ἐν τῷ οἴκῳ περιορισμὸν καὶ τὴν ἀθόρυβον περὶ τὰ οἰκιακὰ ἀπασχόλησιν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σημερινὸν πνεῦμα πάντες οἱ θεωρητικοὶ τῆς ἀρχαιότητος φρονοῦσιν ὅτι ἡ γυνὴ εἶναι φύσει ὑποδεεστέρα τοῦ ἀνδρὸς καὶ εἰς σωματικὰς καὶ εἰς πνευματικὰς δεξιότητας, ὅτι εἶναι ἀνίκανος πρὸς δημόσιον βίον, εὐκόλως ῥέπουσα πρὸς τὸ κακόν, μόνον μέσον παιδοποιίας, χρησιμεύουσα διὰ τὰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἄλλας ἀνάγκας. Κατὰ ταῦτα ἔπρεπε νὰ ζῆ αὐστηρῶς περιορισμένη ἐν τῇ γυναικωνίτιδι, ἐν αὐστηρᾷ ἠθικῇ ἀποφεύγουσα τὰ βλέμματα ἀνδρῶν, ἀναστρεφομένη μόνον τὰς δούλας καὶ τὰ τέκνα· ἡ θύρα ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ ὄριον τοῦ κύκλου τῆς δράσεως αὐτῆς, κυρία δὲ ἀπασχόλησις αὐτῆς ἡ οἰκονομία τοῦ οἴκου, ποικίλαι οἰκιακαὶ ἐργασίαι καὶ ἡ μόρφωσις τῶν τέκνων τῶν οὐπω φοιτῶντων εἰς τὸ σχολεῖον. Σχολεῖα κορασίων δὲν ὑπῆρχον (ἐν Ἀθήναις, τουναντιῶν τοιαῦται σχολαὶ ὑπῆρχον ἐν Μυτιλήνῃ καὶ καθ' ὅλου παρ' Αἰολεῦσι, παρ' οἷς ἡ γυνὴ εἶχεν ἐλευθερίαν γνωστὴ καὶ ἡ ἐν Σπάρτῃ ἀγωγή τῶν κορασίων) οὐδ' ἐπετρέτετο εἰς αὐτὰ νὰ φοιτῶ-

σιν εἰς τὰ τῶν ἀρρένων οὐδὲ εἰς τὰς παλαίστρας καὶ τὰ γυμνάσια· ἢ μόρφωσις αὐτῶν περιωρίζετο μόνον ἐν τῷ οἴκῳ, ὅπου ἐδιδάσκοντο μόνον οἰκιακὰς ἐργασίας, τὸ νήθειν, κλώθειν, ὑφαίνειν κλπ. παρὰ τῶν μητέρων καὶ τροφῶν, σπανιώτατα δὲ ἦσαν τὰ κοράσια τὰ μανθάνοντα μουσικὴν, ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν. Ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος ἐξήρχοντο συνοδευόμεναι ὑπὸ θεραπεινίδων καὶ μόνον κατὰ τὰς ἐορτὰς πρὸς θρησκευτ. σκοποὺς ἢ πρὸς θεωρίαν τραγωδίας, ἔνεκα δὲ τοῦ περιορισμοῦ τούτου καὶ τὸ περιβάλλον οὐδεμίαν ἤσκει ἐπ' αὐτῶν μορφωτικὴν ἐπίδρασιν.

46. Ὁ ἐπίλογος περιέχει βραχυτάτην ἀνακεφαλαίωσιν, ἣτις διὰ τὴν βραχύτητα δὲν μειοῖ τὴν βαθεῖαν τοῦ λόγου ἐντύπωσιν, καὶ τελευτήν (κατακλείδα τοῦ ὅλου λόγου, ἣτις, εἰς ἔχει ἀσύνδετα, ἀφήνει τὸ κέντρον τοῦ λόγου βαθυτέρον, πρβλ. Λυσ. 12,100 παύσομαι κατηγορῶν. ἀκηόατε, ἐοράκατε, πεπόνθατε, ἔχετε, δικάζετε), ἀποβῆσαν ἐν τοῖς ἐπιταφίοις στερεότυπον: *νῦν δ' ἀπολοφυράμενοι...* Διὰ τὰς δύο ταύτας ιδιότητας ὁ Περικλῆσις ἐπίλογος ἐπενεργεῖ ἐπὶ τὴν διάθεσιν κατευναστικῶς καὶ πραϋντικῶς.

Τοιοῦτος ὁ Περικλέους ἐπιτάφιος· εἶναι ὑπέροχος ὕμνος τῶν πεσόντων. Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότατον τμήμα τοῦ ὅλου ἐπιταφίου εἶναι ὁ ἔπαινος τῆς πατρίδος, περιέχων πλῆρες τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ μεγίστου τῶν πολιτικῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἐπενδεδυμένον τὴν μορφήν ἐπιταφίου. Διὰ τούτου ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Π. ἀπαράμιλλον εἰκόνα τῆς Ἀθην. δημοκρατίας, οἷα ὄφειλε νὰ εἶναι, οἷαν αὐτὸς εἶχεν ὄνειροπολήσει ἐν τῇ μεγαλεπήβολῳ διανοίᾳ του νὰ σχεδιάσῃ ἐν τῇ πραγματικότητι. Διαφωτίζει τοὺς κυριωτάτους θεσμοὺς τῆς ἀθην. δημοκρατίας, συγκρίνει αὐτοὺς ἀριστοτεχνικῶς πρὸς τοὺς τῆς ἀντιπάλου Σπάρτης καὶ εὐρίσκει ἐν παντὶ πλεονεκτοῦσαν τὴν ἰδίαν πατρίδα. Ἴνα κατανοήσωμεν διὰ τί ὁ Π. ἔρριψε τὸ μέγιστον βάρος τοῦ λόγου εἰς τὸν ἔπαινον τῆς πατρίδος, ἃς λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν λυσσώδη ἀντίδρασιν τῆς φιλειρηνικῆς φατρίας ἐναντίον τοῦ φιλοπολέμου προγράμματος τοῦ Π. ἀπὸ τῶν παραμονῶν τοῦ μεγάλου πολέμου. Τὴν φατρίαν ταύτην ἀπετέλουν α') οἱ γεωκτῆμονες τῆς Ἀττικῆς οἱ μεταβαλόντες αὐτὴν εἰς ὄραϊον κῆπον, διότι προέβλεπον μετὰ πικρίας ὅτι διὰ τοῦ πολέμου θάπολέσωσι τὰ ὄραϊα κτήματα μετὰ τῶν ἐπαύλεων, ἀποχωριζόμενοι τῶν πατρῶν τάφων καὶ ἱερῶν καὶ τοῦ προσφιλοῦς ἀγροτικοῦ βίου· β') ἡ ἱερατικὴ φατρία

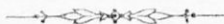
καὶ οἱ ἐχόμενοι στερεῶς τοῦ πατρίου θρησκευματος, διότι ἔβλεπον ὑλόπτως τὴν ἐλευθεριάζουσαν φιλοσοφ. κίνησιν, ἣν ἐπροστιάτευεν ὁ Π.: γ') οἱ ἀρχαῖοι εὐπατρίδαι, ὧν τὴν δύναμιν εἶχε συντρίψει ὁ Π.: δ') πολλοὶ τῶν θερμότερων διασωτῶν τῆς δημοκρατίας δυσφοροῦντες ἐπὶ τῇ ἀγερωχίᾳ τοῦ Π. καὶ τῇ γοητείᾳ, ἣν ἤσκει, ἐδυσπίστουν πρὸς αὐτὸν ὡς ὑποπτον τυραννίδος, καθ' ὅσον ἄλλως εἶχε τὴν τε μορφήν καὶ τὴν φωνὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Πεισιστράτου καὶ ἡ διαρκῆς αὐτοῦ ἀναστροφή μετὰ καλλιτεχνῶν καὶ σοφῶν ὑπεμίμησε τὸν φιλόμουσον χαρακτῆρα τῆς Πεισιστρατείου τυραννίδος· ε') ὁ ἴδιος υἱὸς Ξάνθιππος διέσυρεν εἰς τὰς ἀγυῖας τὰς ἐν τῷ οἴκῳ συζητήσεις τοῦ πατρὸς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν κατασκευοφαντῶν αὐτόν· τὸ ζήτημα τοῦ Κυλωνείου ἄγους διαρκῶς ἀνεκινεῖτο κατ' αὐτοῦ ὡς Ἀλκμεωνίδου, ἡ κωμωδία, ἡ δημοσιογραφία τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀμείλιτος καθήπιετο τοῦ οἴκου αὐτοῦ, διότι τινὲς τῶν περὶ αὐτὸν δὲν ἦσαν ἄμεμπτοι· ἐκάλουν τοὺς περὶ αὐτὸν Σατύρους (καὶ τὸν Π. βασιλέα Σατύρων) καὶ νέους Πεισιστρατίδας, διέσυρον τὸν ἀνάξιον Μητίοχον, φίλον αὐτοῦ, καὶ ἀπεκάλουν τὴν Ἀσπασίαν Ἥραν τοῦ νέου Διὸς τῶν Ἀθηνῶν, καὶ Δημόναιραν καὶ Ὀμφάλην τοῦ νέου τούτου Ἡρακλέους. Ἡ συνησιμένη ἀντιπολίτευσις ἤρχισε νὰ ὑπομοχλεύη τὸν Π. προσβάλλουσα τοὺς περὶ αὐτόν. Πρῶτος κατηγορήθη ἐπὶ ἀσεβείᾳ ὁ Φειδίας, ὁ φίλτατος τοῦ Π. καὶ κυριώτατος συνεργάτης αὐτοῦ ἐν τῷ καλλωπισμῷ τῶν Ἀθηνῶν, περὶ τῆς περαιτέρω τύχης τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἀτυχῶς γινώσκομεν. Ἀκοίμητος ἡ ἔχθρα ἔστρεψε τὰ βέλη αὐτῆς κατὰ τοῦ Ἀναξαγόρου ὡς ἀθέου, ὅστις κατῶρθωσε νὰ σωθῆ φυγαδευθεὶς ὑπὸ τοῦ Π. εἰς Λάμψακον. Ἐντεῦθεν θαρρυνθέντες οἱ ἔχθροὶ εἰσέδυσαν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ οἰκογενειακὸν ἄσυλον τοῦ ἀνδρὸς καταγγέιλαντες τὴν Ἀσπασίαν ὡς ἄθεον καὶ ἀνευλαβῆ περὶ τὰ χρηστὰ ἦθη, ἠναγκάσθη δ' ὁ ἀγέρωχος ἀνὴρ, ὁ οὐδέποτε ταπεινωθεὶς πρὸ τοῦ δήμου, νὰ προσέλθῃ αὐτὸς συνήγορος εἰς τὸ δικαστήριον, διὰ δακρῶν καὶ ἰκεσιῶν μόλις σφάσας τὴν σύζυγον (ιδ. καὶ ἡμετέρων Διδακτικῶν σ. 112-3).

Ἡ λυσσώδης αὕτη ἀντίδρασις, ἣτις ὠργίαζε κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου, ἐπέβη ὡς δεινὸς ἐφιάλτης τὰ στήθη τοῦ ἀνδρὸς καὶ διὰ τοῦτο ἐπέσπενσεν, ὡς πολλοὶ πιστεύουσι, τὴν ἔκρηξιν τοῦ ἄλλως ἀναποφεύκτου πολέμου, διότι ὁ ἔξωτερ. κίνδυνος θάπείρτερον

ἀναγκαίως τὴν προσοχὴν τῶν πολιτῶν ἀπὸ τῶν ἐσωτερ. πραγμάτων. Ἄλλ' ἡ ἀντίδρασις ὑποβόσκουσα ὑπενόμευε τὸ ψυχικὸν σθένος τῶν πολιτῶν καὶ ἐπωφελουμένη τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, τὰ ὁποῖα ἀφόρητα ἦδη προσέβαλλον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς πάντων, ἔζητει νὰ ἐνσπείρῃ τὴν λιποψυχίαν καὶ τὴν δυσπιστίαν πρὸς τὸν ἄνδρα. Ἐντεῦθεν ὁ Π. ἀναγκάζεται νὰ ἐξελίξῃ τὴν λαμπρὰν καὶ ἀμίμητον ἐκείνην εἰκόνα τῆς πολιτείας, ἵνα ἴδωσι πάντες σαφῶς ὑπὲρ τίνος ἀγωνίζονται, ὑπὲρ τίνος ὀφείλουσι νὰ ἀγωνισθῶσιν. Ἀπὸ παντὸς κεφαλαίου, ἀπὸ πάσης γραμμῆς τοῦ μεγαλειώδους ἐκείνου ἐγκωμίου ἀναδύεται αὐτομάτως ἡ πατριωτικὴ ὑπόμνησις: Ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς τιμῆς τῆς πατρίδος ἔπεσον οἱ θάπτομενοί ὑπὲρ αὐτῆς ὀφείλει ἕκαστος τῶν ἐπιζώντων καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του νὰ θυσιάσῃ. Παρέχων ἐν αὐτῷ ἰδανικὴν εἰκόνα τῶν Ἀθηναίων ζητεῖ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὰ στήθη αὐτῶν πίστιν καὶ ἀγάπην εἰς τὸ πολίτευμα, εἰς τὰ ἦθη, τὴν δίκαιαν καὶ πάντα τὸν βίον αὐτῶν, νὰ πληρώσῃ αὐτοὺς φρονήματος, νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πολιτικὴν του καὶ νὰποκριθῇ πρὸς τὰς ἐπιθέσεις τῆς ἀντιπολιτεύσεως, προβλέπων δὲ ὅτι ὁ πόλεμος θὰ ἦτο μακρὸς ζητεῖ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς πάντας ὡς πολίτας πόλεως μοναδικῆς ἐν τῷ κόσμῳ ὑψηλοτέραν φιλοπατριάν, νὰ ἐπιρρώσῃ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ νὰξιόσῃ παρ' αὐτῶν ἀνδρείαν, καρτερίαν καὶ αὐταπάρνησιν.

Ὁ λόγος εἶναι μεστὸς μεγαλοφροσύνης καὶ ἀληθείας, ἀποπνέει τὸ σεμνὸν καὶ ἤρεμον μεγαλεῖον, πανταχοῦ βαθύτης καὶ ὕψος νοημάτων, ὀρθότης καὶ εὐστοχία περὶ τὴν κρίσιν, κάλλος ὑψηλόν. Οὕτως ὁ Π. οὐ μόνον διερρῦθησε καὶ κατεκόσμησε τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ μεγαλοπρεπεστάτην εἰκόνα αὐτοῦ κατέλιπεν. Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ ἐπιτάφιος ἐπέπρωτο νὰ εἶναι τὸ κύκνειον ἄσμα τῆς ἀθην. δημοκρατίας, ὁ ἀληθὴς αὐτῆς ἐπιτάφιος.

Ἐντὶ προλόγου. Ἐν τῇ μεταφράσει ἠκολουθήσαμεν μέσθην ὁδόν, ἐν δὲ τῇ μεταφράσει τοῦ κ. 39 προσελάβομεν τὸ τέλος αὐτοῦ ὡς ἀρχὴν τοῦ κ. 40 κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐκδοτῶν τινων. Ἐν τῇ ἀναλύσει ἀνεπτύχθησαν μόνον τὰ κ. 37-41, καὶ τούτων σημειᾶ τινὰ ἀσθενῶς, ὅσα εὐρύτερον ἀναπτύσσονται ἐν δημοσιευθησομέναις ἐκδόσεσι.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Περὶ Ἐργῶν τοῦ Πανόπτου διατριβὴ ἐναίσιμος. Ἀθήναι 1889.
Ἀρκαδικὴ Ἠχώ (λόγοι κοινωνικῆς δράσεως τοῦ συγγραφέως). Ἀθήναι 1911.

Παιδαγωγικὴ Βιβλιοθήκη :

- I. Διδακτικά. Ἀθήναι 1915.
- II. Ἀριστετέλους Πολιτεία Ἀθηναίων. Ἀθήναι 1921.
- III. Ὅμηρου Ὀδύσσεια (Α'. Ἐκλογὴ Α—Ι—Κ). Ἀθήναι 1919.
- IV. Ὅμηρου Ἰλιάς (Ἐκλογαὶ Α Ἀθήναι 1920, — Ζ 1920, — Ι). Ἀθήναι 1916.
- V. Ὅμηρου Ἰλιάς (Β'. Ἐκλογὴ Γ—Δ). Ἀθήναι 1917.
- VI. Ὅμηρου Ἰλιάς (Γ' Ἐκλογὴ Α—Β—Θ—Λ). Ἀθήναι 1919.
- VII. Ὅμηρου Ἰλιάς (Ἐκλογαὶ Ο—Ω). Ἀθήναι 1920.
- VIII. Σοφοκλέους Ἀντιγόνη. Ἀθήναι 1920.
- X. Ὅμηρου Ὀδύσσεια (Β'. Ἐκλογὴ Α—Ε—Ζ—Η). Ἀθήναι 1920.
- XI. Σοφοκλέους Οἰδίπους τύραννος. Ἀθήναι 1921.
- XII. Ἀνθολογία ἀρχαίων Ἑλλήνων λυρικῶν. Ἀθήναι 1919.
- XIII. Ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους (ἄρτι ἐγκριθείς). Ἀθήναι 1921.
- XIV. Αἱ ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μου τῆς Γ' καὶ Δ' τοῦ Προτύπου Γυμνασίου. Ἀθήναι 1921.

Ἡ ἐκθεσις τῶν θερινῶν ἐξετάσεων τῶν μαθητῶν τῆς Β' τοῦ Προτύπου Γυμνασίου. Ἀθήναι 1915.

Αἰθνητικὴ ἐρμηνεία τοῦ Β' Στασίμου τῆς Σοφοκλέους Ἀντιγόνης ἐν τῷ Περιοδικῷ «Ἀγωγή» Τ. Α' τ. Β'—ΣΤ'.

Διορθώσεις εἰς τὴν Σοφοκλείου Ἀντιγόνην καὶ **Αἰθνητικὴ ἐρμηνεία** Ὀμ. ι 447—60, ἀνακοίνωσις ἐν τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἐταιρείᾳ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 27. Μαΐου 1917.

Διορθώσεις εἰς τὸν Σοφοκλέους Οἰδίποδα τύραννον καὶ **Αἰθνητικὴ ἐρμηνεία** Ὀμ. ν 79—80, 119, ἀνακοίνωσις ἐν τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἐταιρείᾳ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 27. Μαΐου 1918.

Διορθώσεις εἰς ἔλεγείας, ἐπιγράμματα, ἰάμβους, ἀνακοίνωσις ἐν τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἐταιρείᾳ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 2. Ἰουνίου 1919.

Προσεχῶς ἐκδοθήσονται

Ὅμηρου Ὀδυσσεύς Ἐκλογαὶ Ν—Ω.

Σοφοκλέους Ἡλέκτρα.

Ἐκλεκτὰ ἀποσπάσματα τραγωδιῶν Εὐριπίδου.